

Bo. Marie

KERESZTYÉN 3189

ERKÖLCSTUDOMÁNY

VAGY

MINDEN RENDBELI

KÖTELESSÉGEINK

RÖVID

ELŐADÁSA,

MINT

A' KERESZTYÉN VALLÁS ELŐADÁSÁRA
SZOLGÁLÓ

UTMUTATÁS

HARMADIK DARABJA.

AZ

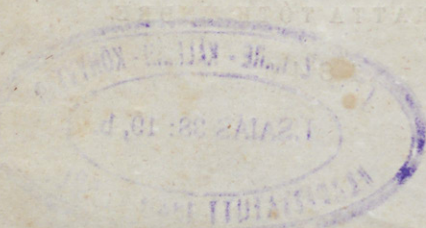
ALSÓ ISKOLÁK SZÁMÁRA.

DEBRECZENBEN,

NYOMATTA TÓTH ENDRE.

113448

TANÍTÓKHOZ.

Látnivaló, hogy ez a munka sem foglaltatott kérdésekbe és feleletekbe. Mert mikor valakitől valamit kérünk: azt tesszük fel, hogy azt már tudja; sőt sokszor azt, hogy tudni tartozik: de ezt a gyermekektől, kivált a' vallás dolgában, sem fel nem tehetjük, sem helyesen nem várhatjuk. Először azért tanítani kell, azután kérzeni. Ugy formálni a' kérdéseket, hogy a' gyermek magától találja ki a' dolgot, nem mindentől telik; sőt senkitől sem az olyanokra nézve, a' mellyek egyedül az isteni jelentésekből esnek tudtunkra. Legjobb a. o. először tanítani, és annakutánna kérdeni; a' megtanított dolgot kérdések által ürgetni forgatni. — De nem kell arról a' tanítóknak soha elfelejtkezniök, hogy egészen más tanítani, más ismét tanúltatni.

A' gyermekek annak idejében meg tudják ugyan ennek a' munkának, valamint első és második: úgy ezt a' harmadik darabját is könyvnélkül egészen tanulni, és egymás után, akár sorjok szerint, akár szélyel szóllíttatván, hogy mondják tovább, el is tudják végig folytában szórulszóra mondani; de a' tapasztalás nyilván tanítja, hogy nem csak a' gyermekek, hanem még

az ifjak is, a' dolgokra nem figyelmeztvén, nem veszik észre a' mit tanulnak; úgy hogy ha azok előre a' szükséges kérdések ürgetése és forgatása által értésökre nem adattak; sőt a' midőn már könyvnélkül mondják is, ha a' tanító elégségesnek tartja azt, a' mit könyvnélkül megtanultak, velök szóról-szóra csak elmondadni, és újra kérdéseket nem formál, vagy nem kérdésekre felelet: hijában fárasztja elméjüket, és csak annyi, mintha olly szándékkal tanúttatna velök, hogy kevés idő múlva légyen ismét mit elfelejténiök.

Ennek a' könyvnek is tanításában és tanúttatásában a. o. szükség, hogy a' tanítók magokat azokhoz tartsák, mellyek az első darab előbeszédében tanácsúl adattak. — Jóllehet pedig a' társaságbeli kötelességek közül némelleyek, mint a' házastársaknak egymás iránt; a' szüléknek gyermekeik iránt; a' gazdáknak és gazdaszönyöknek cselédjeik iránt való kötelességek: úgy a' mellyek akármelley rendbeli előljárókat, bírákat, felső és alsó hivatalbeli személyeket illetnek, az iskolás gyermekekre még jövendőben fognak tartozni; csak azért is szükség mindazáltal azokat is jól megtanútniök, hogy azok vagy csak valamennyire eszközbe jutván, ebbe a' könyvbe annak idejében talán inkább belétekintenek.

Szükség utóljára ezt említeni: hogy azok a' cikkelyek, mellyekre az első éves tanítványokat kell tanítani, egy csillaggal;

a' mellyekre pedig a' második éveseket , két csillaggal jegyeztettek meg; nem olly czéllal , mintha már ekkor az első évben tanítottakat el lehetne mellőzni; újra kell azokot , hogy el ne felejtsék , szorgalmasan tanítani. Végre nem elébb , hanem a' harmadik , vagy a' hol a' gyermekek az iskolát el nem hagyják , a' negyedik évben , sőt azután lehet az egész könyvet , ide nem értvén a' fellebb említett társaságbeli kötelességeket , egészen eltanítani és megtanúztatni. Költ Debreczenben , September' 15-ik napján 1814. évben.

A'

SZAKASZOK, RÉSZEK ÉS CZIKKOK' S U M M Á J A.

ELŐLEGES JEGYZETEK.

- I. §. Miért kell az Isten akaratját vagy parancsolatit teljesítenünk ?
- II. §. Mellyek a' jó, mellyek a' rossz cselekedetek ?
- III. IV. §. Az oktalan állatok cselekedeteiről.
- V. §. Az embernek van szabadakarata.
- VI. §. Az oktalan állatoknak nincsen.
- VII. §. A' természeti cselekedetekről.
- VIII. §. Erkölcsi cselekedetek.
- XI. §. Közép cselekedetek.
- X. §. Az Isten akaratja vagy törvénye mi módon esik tudtunkra ?
- XI. §. Kötelességeink tárgyaikra nézve három rendbeliek.
- XII. §. Miért kell főképen jót cselekedni ? Mit kell érteni az Isten dicsőségén és annak terjesztésén ?

ELSŐ SZAKASZ.

Isten eránt való kötelességeinkről és az azokkal ellenkező cselekedeteikről.

1. §. Mi a' szeretet, mit térszen az Istent szeretni ?
2. §. Háromféleképen jelentjük ki Isten eránt való szeretetünket
3. §. Mit térszen az Istent félni ?
4. §. Szolgai és fiúi félelem.
5. §. Mit térszen az Istent tisztelni ? belsekében tisztelni ?
6. §. Külsőképen tiszteljük az Istent beszédinkkel, mikor ő Felségét dicsérjük, ő Felségétől valamit kérünk, és hálákat adunk.
7. §. Miért kell imádkoznunk ? és mi ennek a' haszna ?
8. §. Mikor tartozunk imádkozni ?
9. §. Kijelentjük Isten eránt való szeretetünket cselekedeteinkkel, különben imádságinkat meg nem hallgatja. — Miképen kell imádkoznunk.
10. §. Az Istennek közönséges tiszteletéről.
11. §. Kötelességünk, hogy e' végre közönséges épületeket tartunk.

12. §. A' közönséges istenitisztelet gyakorlása nem csak az együ-
gyü embereknek való. — Mit kell arról ítélni, a' ki nem
énekel, nem imádkozik, közönséges helyen?
13. 14. §. Kötelességünk még Úrnapjain az adakozás, a' cse-
lédeknek és barmoknak megnyugtatója. —
Minéműeknek kell lenni mulatságainknak?
15. §. A' közönséges istenitiszteletre megkívántatik, hogy lé-
gyenek tanítók (predikátorok); ezeknek tisztességes
élelméről.
16. §. Az alsó és felső iskolákról.
17. §. Az innepekről; — hány nap kell azokat tartani?
18. §. Beszédinkkel tiszteljük az Istent akkor is, mikor heljesen
és igazán megesküszünk.
19. §. Mikor szabad esküdni? kötelességünk hogy tanúk lé-
gyünk.
20. §. Valamint beszédinkkel: úgy magunkviselésével is tarto-
zunk Isten eránt való szeretetünket kijelenteni; nevezet-
esen nem csak gazdag, hanem szegény sorsunkkal is meg-
elégedni. — Ki a' szegény, ki a' gazdag?
21. §. Mikor nem vagyunk okai szegénységünknek és más nyo-
morúságinknak? Békességstűrés, zúgolódás.
22. §. Az Isten ellen való bűnökről, minéműek: az Isten taga-
gadása, bálványozás.
23. §. A' képzelt ördögi mesterségek, mellyeket hinni ostobaság.
24. §. Az Istennel való nem gondolás, a' hamis a' szük-
ségtelen esküvés és Istennel való bizonyítás, az esküvés-
nek megrontása. Mikor menthető ez? az adtával teremtet-
tével való káromkodások, a' vallástalanság; kik szoktak
ebbe beleesni.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' magunk iránti kötelességeinkről.

25. §. Hogy életünket szeressük, és fentartsuk.
26. §. Mikor lehet életünket szerencsétlenni?
27. §. Életünk fentartására megkívántatnak a' világi jók; mellyek
azok? Miért tartozik minden ember dolgozni?
28. §. A' mesterségekről, mértékletlenségről. — Ki a' részeg?
és miért olyan közönséges ez a' bűn? melly sok károkat
okoz.
29. §. Mihez kell magunkat szoktatnunk, hogy egészségesek le-
hessünk? Ételekben való válogatás. — Magunk ártatlan
múlatása.
30. §. Beteg korunkban tartozunk magunkat orvosoltatni.
31. §. A' takarékoságról.
32. §. Ki a' fősvény, fukar?
33. §. Ki a' telhetetlen?
34. §. Tékozló.

35. §. Lelkünkön is kell gondolkodnunk. — Lelki jók. Ilyen a jó és hasznos dolgok tudása.
36. §. Mellyeket kell tanulni minden embernek?
37. §. Akaratunk jobbítása.
38. §. A' gonosz gondolatokról.
39. §. Mikor lesznek bünösökké indulatink kívánsági?
40. §. Lelki jó a' becsület is.
41. §. A' velünk született jeles tulajdonságok miképen érdemlenek becsületet?
42. §. Ezt csak az erkölcsi jó tulajdonságok érdemlik.
43. §. A' becsület csak közép jó.
44. §. Szentelenség.
45. §. Nagyravágyó, kevély, negédes. Ezeknek megemertető jelei.
46. §. Hijáavaló, alávaló, lelki kevély.
47. §. A' kevély ember magának is árt.
48. §. Kit tarthatni alázatosnak?

HARMADIK SZAKASZ.

Mások iránti kötelességeinkről.

49. §. 50. Kiket kell tartanunk felebarátinknak?
51. §. 56. Miben áll a' felebaráti szeretet? miben különbözik jöltévőink vagy véreink eránt való szeretetünktől.
57. §. Kötelességünk hogy szeressük felebarátink életét. Miért nagy bün a' gyilkosság.
58. §. A' törvénytörések helyesen büntetnek halálra némelly gonosztévőket.
59. §. Gyilkosságba esik nem csak az, a' ki valakit tulajdonképen megöl, hanem 's a' t.
60. §. A' gyilkosság haragból származik. — Ártatlan és bünös harag.
61. §. Gyűlölség, irigység.
62. §. Kit tarthatni szelíd embernek?
63. §. 64. Mikor engedhetjük el és mikor nem felebarátink vétkeit?
65. §. Kik a' nyilvánvaló, kik a' mesterséges ragadozók? Szabad-é más alkujába belészóllani? magát erővel ajándékoztatni? többet venni fáradságáért, mintsem érdemlené? valamit felettébb való áron eladni? törvénytelen uzsorát venni?
66. §. Nyilvánvaló és titkos tolvajok. — Tolvaj az is a' ki a' megtalált jószágot vissza nem adja, és akármi módon kárt okoz. — Orgazdák.
67. §. Minden csalárd ember titkos tolvaj. Sokkal többet lop, mint a' nyilvánvaló.
68. §. Miért nagy bün mind a' titkos mind a' nyilvánvaló lopás? ha gazdagot lop is meg valaki.

69. §. Kiki a' mit lopott, visszaadni tartozik.
 70. §. 71. Felebarátink javait szaporítani, azokat segíteni tartozunk. — Jótétemény, alami'sna.
 72. §. Mellyik és miképen kedves Isten előtt alami'snánk?
 73. §. Kikkel tartozunk mások felett jóltenni?
 74. §. Háládatos, háládatlan. Kik szoktak háládatlanok lenni?
 75. §. Beszédinkkel sem szabad felebarátinkat megbántanunk. — Igazmondás. Hazugság.
 76. 77. §. Ígéretinket meg kell állanunk. — Kétszinű, hipókrita.
 78. §. Gyanakodás.
 79. §. Becstelenítés. Mikor és miképen szabad felebarátink hibáiról beszélni? Goromba, rágalmazó, Okai a' rágalmazásnak.
 80. §. Miért kell a' rágalmazást eltávoztatni?

NEGYEDIK SZAKASZ.

A' barátságáról.

81. §. Mit térszen társalkodni.
 82. §. Mi szerzi a' barátságot, és kikkel lehet barátoznunk? Miképen reménylhetünk barátságunkban állandóságot?

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Társaságbeli kötelességekről.

83. §. Minémű cselekedeteket szoktak az emberek megbüntetni? Társaság. Szoros és nem szoros kötelességek.

I. RÉSZ.

A' házastársaságról, és a' házastársak kötelességéről.

84. §. Mi a' házasság? Arról az indúltról, melly által az emberek a' házasságra ösztönöztetnek.
 85. §. A' paráznaság melly tetemes bűn.
 86. §. Úgy az embereknek magok megfertéztetése.
 87. §. Ezeknek a' veszedelmes bűnöknek eltávoztatására rendelte a' Teremtő a' házasságot.
 88. §. Egy férjfinak azon időben csak egy felesége lehet.
 89. §. Miért szerencsétlenek sok házasságok?
 90. §. Kik reménylhetnek szerencsés házasságot? Mellyek a' házastársakban megkívántató tulajdonságok?
 91. §. Nősparáznaság. — Gyanakodás.
 92. §. A' férjek feleségéről és kötelességeikről,
 93. §. A' feleségek kötelességei.
 94. §. A' házastársak elválásáról.

II. RÉSZ.

A' szüléknek gyermekeik iránti kötelességeiről.

95. §. Az egészséges anyáknak multhatatlan kötelessége, hogy kisdedeiket szoptassák.
96. §. Szoktatni kell a' gyermeket mértékletességhez.
97. §. Hideghez, meleghez, 's a' t.
98. §. Dologhoz.
99. §. Beteg korukban orvosolni. — A' tehén himlő béóltásáról.
100. §. Vigyázni kell a' gyermekek lelkére. — Hazudozás, engedetlenség.
101. §. Miképpen kell az engedelmességhez szoktatni?
102. §. Miben tartsák a' becsületet?
103. §. A' gyermekek megfenyítettéséről.
104. §. Ennek módjáról.
105. §. Kik nevelik gyermekeiket felettébb kedvezve?
106. §. A' gyermekeket az Isten esméréteré juttatni és taníttatni kell.
107. §. A' gyermekek jövődöbeli állapotjáról. Miképpen hibáznak e' részben némelly szegény sorsú szülék.
108. §. Sikeretlenné lesz a' gyermekek nevelése a' szülék rosz példája miatt.
109. §. Ajánlják a' szülék gyermekeiket az Isten kegyelmes gondviselésébe.

III. RÉSZ.

A' gyermekeknek szüleik iránti kötelességeikről.

110. §. Szüleink tisztelése vagy becsülése magában foglalja azoknak szeretését. Miért tartozunk azokat szeretni.
112. §. Engedelmességünkkel. — Az engedetlen gyermekek megbüntetéséről.
113. §. Magában foglalja szüleinknek tisztelése háládatosságunkat; köteleztetünk azoknak segítésére, táplálására 's a' t.
114. §. A' szüleiket tisztelő gyermekek jutalmáról.

IV. RÉSZ.

A' cselédes társaságról. A' gazdák és gazdaszszonyoknak cselédjeik iránti kötelességeikről.

115. 116. §. Tartoznak cselédjeik eránt igazsággal viseltetni, és e' szerént azoknak semmi törvényteleniséget nem parancsolni, erejek felett nem dolgoztatni, pihe-nésre időt engedni: azokkal úgy bänni, mint magokhoz sok tekintetben hasonló emberekkel, bé-röket megfizetni.
117. §. Az inasokról és mesterlegényekről.
118. §. Nem elég csak igazsággal, hanem egycnességgel is kell bänni a' cselédekkel.

119. §. Tartoznak cselédjeik lelkére vigyázni. Miért nem kell velök a' közönséges istenitiszteleteket elmúltatni?

V. RÉSZ.

A' cselédeknek gazdáik gazdaszszonyaik iránti kötelességeikről.

120. §. Az emberek különböző állapotja isteni rendelés; egyenlő miért nem lehet.
 121. §. Isteni rendelés, hogy némellyek szolgálai állapotban éljenek.
 122. §. A' szolgák és szolgálók kötelességei, hogy gazdáik és asszonyaik eránt tisztelettel, engedelmességgel, hűséggel viseltessenek, becsületeket védelmezzék.
 123. §. Miért kell magokat így viselniök?

VI. RÉSZ.

A' polgári társaságról, és abban a' földes vagy birtokos urak iránti kötelességeikről.

124. §. Bátorságban csak a' polgári társaságban élhetni.
 125. §. A' földes vagy birtokos urak eredete.
 126. §. Ezek eránt való szoros kötelességek.
 127. §. A' birtokos urak kötelességei.

VII. RÉSZ.

A' polgári társaság előljáróiról, bíráiról, tisztviselőiről, és ezeknek kötelességeikről.

128. §. Miért szükségesek a' bírák, előljárók? Hogy illyenek légyenek, maga az Úr Isten akarta és rendelte.
 129. §. A' bírák kötelességei az ítélsben.
 130. §. A' helységek és városok köz java munkálkodásában.
 131. §. Más alsóbb hivatalbéliek, bormérők, barom-pásztorok, csöszök kötelességei. — Azzal a' mit olvasunk Préd. VII. 16. *ne légy felettébb igaz*: egy tisztviselő sem mentheti a' maga igazságtalanságát és csalárdságát.

VIII. RÉSZ.

Az előljárók, bírák, és tisztviselők iránti kötelességeinkről.

132. §. Mire kell vigyázni ezeknek választásában? Kiki a' melly hivatalra elválasztatik, azt elvállalni tartozik. — A' bírák és egyéb tisztviselők jutalmat, becsületet érdemlenek. Nem szabad azokat rágalmazni. Igazságos rendelkezéseiknek engedelmeskedni tartozunk. A' közönséges jövedelmet megcsonkítani, a' közönséges szolgálat alól magunkat kivonni nem szabad.

IX. RÉSZ.

A' felső hatalmasságokról, királyokról, fejedelmekről, és ezek iránti kötelességeinkről.

133. §. Illyenek nélkül az országok fen nem állhatnak. — Isteni rendelés.
134. §. A' királyok, fejedelmek, vagy csak magok igazgatják az országot, vagy annak fő rendjeivel együtt.
135. §. Miképen rendelte ezt az Úr Isten a' 'Sídó nemzet között?
136. §. Kötelességünk hogy irántok a' legnagyobb tisztelettel viseltessünk. Hazánk törvényeinek, és a' felséges rendléseknek engedelmeskedjünk: a' reánk vetett adót megfizessük. Királyunk életét, méltóságát védelmezzük, kivált hadakozás idején, a' mikor hazánk is veszedelemben forog,
137. §. Miben áll hazánk eránt való szeretetünk? — Kik tartoznak fegyverbe öltözni?
138. §. Miért kell katonává lenni? Ezeknek kötelességek.

X. RÉSZ.

A' halottak iránti kötelességeinkről.

139. §. Természeti indulat, hogy halottjainkon bánkódjunk, nem csak véreinken pedig és barátinkon. — A' halottak illetlen siratása. Tisztességes temetés. A' halottak pompás felöltöztetése vesztegetés. — Halottjainkról nem szabad elfelejtkeznünk. — Szabad-é a' halottak hibáit emlegetni? Mire kell indíttatnunk a' halottak látása által? Mit kell tartani a' halotti vendégségről.
-

KERESZTYÉN

ERKÖLCSTUDOMÁNY.

ELŐLEGES JEGYZETEK.

** I. §.

Minthogy mind a' természeti, mind a' keresztyén vallás, nem csak bizonyos igazságokat foglal magában, a' mellyeket hinnünk kell: hanem az Isten akaratját vagy parancsolatit is, a' mellyeket teljesítenünk kell: ezeket is szükség tanulnunk és tudnunk, mert különben nem teljesíthetjük.

** A' ki az Isten akaratját nem teljesíti, vagy életét és cselekedeteit az Isten parancsolati szerint nem intézi: az nem keresztyén, hanem hitetlen ember.

Mert azok az igazságok, mellyeket a' keresztyén vallás magában foglal, épen arra valók, hogy azoknak elhívése által, az Isten akaratjának vagy parancsolatjának teljesítésére indíttassunk: a' ki tehát ezeket nem teljesíti, világos jelét adja hitetlenségének.

Szükségessé teszi továbbá az Isten akaratjának, parancsolatinak teljesítését, mind világi, mind örök boldogságunk. Mert hogy az emberek boldogtalanok, ennek oka rész szerint a' magok, rész szerint a' mások bűnei;

(lásd Útm. II. Dar. §. 4.) ellenben a. o. a' bűnöknek eltávoztatása, a' jócselekedeteknek pedig állhatatos gyakorlása, csalhatatlan eszköze mind ideig mind örökkétartó bódogságunknak.

** II. §. Minthogy az Isten a' maga tökéletes szentsége szerint egyedül csak azt akarja, a' mi valósággal jó, mind azt ellenben útálja, gyűlöli, a' mi lelki gonosz vagy bűn. Mellyek légyenek mind a' jócselekedetek, mind a' bűnök, a' mellyeket vagy gyakorolni, vagy eltávoztatni tartozunk? ezt legbizonyosabban az Isten akaratjából vagy parancsolatiból tudhatjuk meg.

** Jócselekedetek azok, mellyek az Isten akaratjával, parancsolatival megegyeznek; rossz cselekedetek vagy bűnök pedig azok, mellyek az Isten akaratjával, parancsolatival meg nem egyeznek, hanem ellenkeznek; p. o. az Isten ezt parancsolja: hat napokon munkálkodjál. A' szorgalmatos munka tehát jócselekedet, mert az Isten parancsolatjával megegyez; a' heverés ellenben bűn, mert az Isten akaratjával meg nem egyez.

Lehet a' cselekedetek minéműségét így is előadni: Jócselekedetek azok, mellyekkel mind a' magunk, mind egyszer's mind a' mások javát, bódogságát munkálódjuk; vagy a' mellyekkel ha egyenesen a' magunk javát munkálódjuk is, de másoknak nem ártunk, hanem valamikor használhatunk. Rossz cselekedetek, bűnök pedig mind azok, a' mellyekkel vagy magunknak, vagy másoknak tudva és szántszándékkal bódogtalanságot okozunk.

De legbizonyosabb jele, mértéke, próbája mind a' jó, mind a' gonosz cselekedeteknek az Isten akarata vagy parancsolati.

** Mikor minden gondolatinkat, indulatinkat, kívánságinkat, beszédinket és cselekedeteinket az Isten akarata vagy parancsolati szerint intézzük, alkalmaztatjuk: akkor tisztünet és kötelességünket cselekedni mondatunk.

* III. §. Minekelőtte a. o. valamely gondolatinkat, indulatinkat és kívánságinkat teljesítenénk: mindenkor meg kell gondolnunk, vizsgálunk, ha vallyon azoknak teljesítése megegyez-é az Isten akaratjával, parancsolattal, vagy nem? és a' szerént kell azokat, mint jó vagy gonosz cselekedeteket, vagy teljesítenünk, vagy eltávoztatnunk.

Az oktalan állatokra nézve másképpen van a' dolog. Ezek mind azt jónak tartják, a' mit kívánnak, és a' mire indulataik által ösztönöztetnek: mind azt akarják vagy igyekeznek megszerezni, magokévá tenni, megcselekedni, meg is cselekszik minden tartózkodás nélkül, ha módjok van bene, ha meg nem akadályoztatódnak: másképpen nem tudnak cselekedni.

A' Teremtő azoknak lelkébe semmi olyan erőt, tehetséget nem adott, a' mellyel bizonyosan meg tudnák ítélni, választani, jó leszsz-é ezt vagy amazt megcselekedni vagy nem? csupán az indulatokat, kívánságokat, és némelly dolgok velek született tudását (Útm. I. Dar. §. 18. 28.) adta

azoknak vezérül, és a' végett hogy cselekedeteiket azok szerint intézzék.

IV. §. Következik ezekből:

1. Hogy az oktan állatok akkor követik a' magok természetét, a' (természetet), mikor azokat cselekszik, a' mellyekre vagy a' velök született tudás, vagy pedig indulatjaik és kívánságaik által ösztönöztetnek.

2. Hogy valamit az oktan állatok magoktól indulva cselekesznek, mind azt szükségképen, mintegy kénytelenségből cselekszik; azaz: nem áll rajtok, hogy másképen cselekedjenek; nem tudnak a' cselekedetek között választást tenni, nem tudnak másképen cselekedni; p. o. hogy a' madarak bizonyos időben fészket raknak; hogy azt úgy és nem másképen rakják; hogy fijasukat bizonyos ideig nevelik, azután magoktól elűzik, hogy más országokba költöznek, 's a' t. ezeket és az efféléket szükségképen cselekszik; nem tudnak ellene állani akaratjoknak, indulatjaiknak, 's a' t.

(Ide nem kell érteni némely oktan állatoknak afféle egynehány cselekedeteit, mellyekre az emberek által szoktatódnak; és így a' mellyeket nem magoktól indulva, hanem kénytelenségből visznek véghez.)

** Ritkán is ártanak azzal magoknak az oktan állatok, hogy indulatjaikat és kívánságaikat minden tartózkodás nélkül teljesítik, és igen csak az olyan állatok ártanak, mellyek az emberek gondviselése alatt élnek.

** V. §. Ellenben, az emberek sokszor ártának mind magoknak, mind másoknak, ha azt mindenkor megcselekednék, a' mit

kívánnak , akarnak , és a' mellyekre indulat-
jaik által ösztönöztetnek.

Hogy a. o. az emberek indulataiknak és kívánságaiknak teljesítése által se magoknak , se másoknak kárt vagy szomorúságot ne okozzanak : a' Teremtő minden emberbe adott lelkiesméretet ; azaz : olyan eleven érzést és okoskodó tehetséget , melly által észreveszi , meg tudja választani , mikor és mimódon kellessék indulatit és kívánságit teljesíteni , vagy nem teljesíteni ? meg tudja választani , mellyik cselekedetek légyenek jók , hasznosok , dicséretesek ? vagy pedig rosszak , ártalmasok és becstelének ? Útm. I. Dar. 28. §.

** A' Léleknek azt a' tehetségét , melly szerint a' maga indulatit és kívánságit , nem vaktában és nem kénytelenségből követi , mint az oktalan állatok , hanem meg tudja gondolni , ítélni , választani : jó leszsz é vagy rossz ezt vagy amazt cselekedni ? és mindenkor azt választja , a' mit lelkének vagy eleven érzése , vagy okoskodása szerént jónak lát , hívjuk szabadakaratnak ; p. o. a' felhevült gyermek kívánja a' hideg italt : de az okosság által meg tudja ítélni , hogyha hamarjában iszik , azzal magának betegséget okoz ; inkább azt választja tehát , hogy nem iszik , kívánságát nem teljesíti. — Ellenben a' keserű vagy kedvetlen szagú orvosságtól iszonyodik a' beteg : de inkább azt választja a' mitől iszonyodik , és megiszsza ; mert az okosság azt tanítja , hogy az által gyógyulását reménylheti. A' szabadakarát te-

lát, vagy erkölcsi szabadság, nem egyéb, hanem a' léleknek az a' tehetsége; melly szerint valamely kívánságának teljesítését mind addig függőben tartja, azaz, annak teljesítésére magát mind addig nem határozza (reá nem adja), valameddig szándékának jó vagy rossz következtét meg nem gondolja.

VI. §. Következik ezekből:

1. Hogy az oktalan állatoknak nincsen szabad akaratjuk, azaz, nem tudják bizonyosan megítélni valamely cselekedetnek jóságát és következtét; nem tudnak a' cselekedetek között választást tenni, hanem szükségességgel, vagy ellenállhatatlanul cselekeszik azt, a' mire indúlatjaik és kívánságaik által vitetnek; másképpen nem tudnak cselekedni.

2. Hogy minden ép elméjű embernek van szabadakarata, azaz, nem szükségességgel követi; hanem meg tudja ítélni, választani, mikor és mimódon kellessék indúlatit és kívánságit vagy követni, vagy nem követni? rajta áll, hogy ezt vagy amazt meg- vagy ne cselekedje; önként cselekszik valamit, nem kénytelenséggel.

** 3. A' melly ember a' maga cselekedeteiben csupán csak az indúlatira és kívánságira hallgat, nem pedig főképen lelkiismeretére: az megtagadja és levetkezi az emberi természetet, és magát az oktalan állatokhoz teszi hasonlónak.

** 4. Az olyan ember követi a' természetet (az él a' természet szerént), a' ki a' maga indúlatit és kívánságit csak akkor és

úgy, vagy olly móddal teljesíti, ha, és a' mint azoknak teljesítése, lelkiesméretének érzésével és okoskodásával megegyez; mert az ember természete (fő tulajdonsága), mellyel az oktalan állatoktól különbözik, ebben áll, hogy értelemmel, szabadakarattal és lelkiesmérettel bíró lelke van. Ez által kell a. o. az indúlatoknak és kívánságoknak igazgattatni, vezéreltetni; nem pedig a' léleknek az indúlatok és kívánságok által hurczoltatni.

VII. §. Némelly cselekedeteink, kivált a' mellyek magunkban szoktak véghezmenni, nem rajtunk állanak, nem függenek szabadakarattól; p. o. hogy termetünk, hajunk, csontjaink mekkorát nőjenek? — A' megszomjúhozott ember, vagy akarja vagy nem, kívánja az italt; mikor méltó okunk vagyon reá: megszomorodunk, megijedünk. Az eféle cselekedeteket hívjuk természeti cselekedeteknek. Hasonlók ezekhez azok a' cselekedetek, a' mellyekre erővel kényszerítettünk. Hívjuk ezeket kénytelen cselekedeteknek.

Ellenben, a' melly cselekedeteknek véghezvivése egészen magunkon áll, vagy szabadságunkban van, azaz, ha akarjuk megcselekeszszük, ha pedig nem akarjuk, nem cselekeszszük; azokat hívjuk szabadakarattal vagy erkölcsi cselekedeteknek.

(A' velünk született romlottság, vagy a' jóra való tehetlenségünk miatt nem szűnnek meg cselekedeteink szabadakarattal lenni.)

Mint hogy a' természeti cselekedetek nem rajtunk állanak, hanem azok a' Teremtő által szabott rend és titkos erő által mennek

véghez bennünk, akaratunk azokhoz nem járulván: az Isten akaratjához a. o. nem az efféléket, hanem szabadakaratbeli cselekedeteinket tartozunk intézni.

Természeti cselekedeteinkre annyiban terjednek ki az Isten parancsolati, a' mennyiben kötelességünk azokat meg nem akadályoztatni, azokkal vissza nem élni, p. o. a' részeges ember nem kívánja az ételt, nem éhez meg; a' ki sokat eszik és sokat iszik, az megakadályoztatja, hogy gyomra az ételt meg ne emészsze. A' ki sokat alszik, viszszaél ezzel a' természeti cselekedettel.

** VIII. §. Minthogy az Isten maga adta, óltotta minden ember lelkébe azt az eleven érzést és okoskodó tehetséget, melly által minden ember magától is megtudhatja, mellyik cselekedetek légyenek jók, mellyek pedig gonoszok vagy bűnök? a' mit a. o. lelkiismeretünk vagy jónak vagy gonosznak ítél, mind azt méltán úgy tarthatjuk, mint az Isten akaratját, törvényét, parancsolatját: következésképpen azt vagy teljesíteni, vagy eltávoztatni tartozunk; mivel a' Teremtő maga alkotta így a' természetünket, maga adta lelkünkbe ezt a' törvényt.

Bizonyos nevezetesen, hogy némelly cselekedetinknek mind előtte, mind kivált utána, minden ember lelke csendességet, gyönyörűséget érez magában, soha meg nem bánja, hogy azt cselekedte, hanem mindenkor örömmel jut eszébe, p. o. minden embernek örömmel jut eszébe; hogy Szüléi-

nek szavát megfogadta, azokat szükölködésökben segítette; hogy szorgalmasan dolgozott, hogy hivatalát, mesterségét igazán folytatta, hogy józanon, szüzen, tisztán élt. Ezeket és az efféle cselekedeteket, minden ember lelkiismerete, mind eleven érzése, mind okoskodási által, dicséreteseknek, magokban, és természetekre nézve vagy természettel jóknak ítél.

Némelly cselekedetek ellenben olyan tulajdonságúak, hogy a' ki azokat titkon vitte is véghez, még is mikor eszébe jutnak, vagy szemére vetik, azokat szégyenli, lelkében nyughatatlanság, szomorúság származik, bánja hogy cselekedte, magát azokért vádolja. Illyenek p. o. a' hazugság, csalás, engedetlenség, részegség, tisztátalanság, elöregedett szülékkel való nem gondolás. Ezeket és az efféle cselekedeteket: magokban vagy természetekre nézve gyalázatosnak, gonoszoknak, bűnöknek ítéli minden ember.

** Az illyen magokban és természetekre nézve, vagy jó, vagy gonosz cselekedeteket, (ide értvén minden olyan tulajdonságú gondolatokat, indulatokat, kívánságokat, mellyekből vagy a' jó vagy a' gonosz cselekedetek és beszédek szoktak származni) hívjuk erkölcsi cselekedeteknek; mert ezektől függ, vagy ezek szerint vagyon intézve minden embernek erkölccse, azaz, vagy jó, vagy rossz magaviselése.

IX. §. Vannak a' természeti és erkölcsi cselekedeteken kívül olyanok, a' mellyek ma-

gokban sem nem jó, sem nem gonosz cselekedetek, hanem a' velek való élés szerint léznek vagy jókká vagy gonoszokká. Az ilyeneket hívjuk közép cselekedeteknek; p. o. a' játék, a' borital, magában gondoltatván sem nem jó, sem nem gonosz cselekedet: de erkölcsi gonosz cselekedetté válik, mihelyt valaki játék miatt szükséges dolgát mulatja el, vagy annyi bort iszik, hogy megrészegszik.

** X. §. Mi légyen a. o. az Isten akaratja, törvénye, parancsolati, mellyek szerint cselekedeteinket reudelni tartozunk? Ezeket a' lelkiesméret tanítja, a' Teremtő maga belénk adta, belénk óltotta ezeknek esméretét. Hívjuk ezeket a' parancsolatokat, ezt a' törvényt, mellyet az Isten lelkiesméretünk által adott tudunkra, természeti törvénynek.

Róm. II. 14. 15. Midőn a' pogányok, kiknek (írott) törvények nincsen, természet szerint a' törvényt (azaz, a' törvényben lévő cselekedeteket) cselekszik, azok noha nekik (írott) törvények nincsen, mindazonáltal magok magoknak törvények, úgymint a' kik mutatják, hogy a' törvénynek cselekedete szívökbe beíratott, bizonyosságot tévén lelkiesméretök, és gondolatjaik őket vádolván, vagy mentvén.

** De mivel sok ember sem gondolkodni (okoskodni) nem szeret a' maga cselekedeteiről, sem lelkiesmérete érzésére nem hallgat, azzal nem gondol, és e' miatt sok gyermek, sok ember bűnnek sem tartja p. o. a' hazugságot, csalást, szitkozódást, Istennel való bizonyítást, tisztátalanságot, 's a' t. hogy az emberek annyival bizonyosabban megtudhassák, mi légyen a' jó, mi légyen a' gonosz? az Isten a' maga törvényét, akarat-

ját, parancsolatit, eleitől fogva bőven és világosan, szóvaliski jelentette, sőt hogy azok még inkább megmaradhassanak, írásba tétette.

Legelőször Mózes által tétette írásba a' maga törvényét, vagy azt az akaratját, a' melly szerint kívánja ő Felsege, hogy az emberek intézzék a' magok gondolataikat, kívánságaikat, indulatjaikat, beszédeiket, és cselekedeteiket. — A' Mózes által kiadatott tíz erkölcsi parancsolat (Útmut. I. Darab. 78. §. 1.) kötelességeiknek csak rövid summája; de mind maga Mózes, mind a' több Próféták azokat bőven megvilágosították; az úr Jézus pedig és apostoli még bővebben és világosabban előadják mindennemű kötelességeinket; ezeknek megtanulására és tudására a. o. szükséges mind az ó, mind az új szövetségbeli Szent Írásoknak olvasása.

XI. §. Tulajdonképen szólván, valahányszor az Istennek akaratját, vagy akármellyik parancsolatját teljesítjük: mind annyiszor Isten eránt való kötelességünket cselekeszszük; mert akármellyiket is azért kell főképen cselekednünk, mivel azt az Isten, vagy lelkiismeretünk által, vagy az isteni jelentések által parancsolja.

* Mivel mindazáltal az Istennek parancsolati, és azok szerint való kötelességeink tárgyaikra, vagy nemeikre nézve különböznek; némelley parancsolatok nevezetesen, egyenesen az Isten eránt való kötelességeinket foglalják magokban, némelleyek továbbá egyenesen magunk; némelleyek pedig mások

(mindenféle emberek) eránt való kötelességeinket adják elő: ezek szerint lehet kötelességeinket Isten- magunk- és mások- vagy felebarátink eránti tisztjeinkre vagy kötelességeinkre felosztanunk.

XII. §. Jóllehet végezetre cselekedeteink jósága az Isten akaratjával való meg egyezésben áll: az Isten mindazáltal azt is nézi mindenkor, hogy micsoda célból, vagy micsoda szándékból cselekszünk főképen valamely jót.

A' kinek az a' fő célja valamely jócselekedetben, vagy azért igyekezik főképen valamely jót cselekedni, hogy azáltal magának vagy hasznot, vagy az emberek előtt becsületet, dicséretet szerezzen: annak cselekedete Isten előtt nem kedves.

Luk. VI. 33. 34. Ha csak azokkal tésztek jól, a' kik ti véletek jól tésznek, micsoda kedvességtek léssen Istennél? mert a' bűnösök is ugyan azont cselekszik? Ha csak azoknak adtok kölcsönt, a' kiktől gondoljátok hogy ismét vehettek, micsoda kedvességtek léssen Istennél? mert a' bűnösök is a' bűnösöknek adnak kölcsönt, hogy hasonlókat végyenek.

Mát. VI. 2—5. Mikor alami'snát osztogatsz, ne tégy annak czégernt sípolással, mint a' képmutatók cselekesznek a' 'Sinagógában és az útszákon, hogy az emberektől dicséretet nyerjenek. Mikor imádkozol, ne légy olyan mint a' képmutatók, kik örömet imádkoznak fennállva a' gyülekezetben, és útszáknak szegletein, hogy az emberektől láttassanak.

Akkor és úgy kedvesek Isten előtt jócselekedeteink, ha azoknak véghezvivésében fő célunk az Istennek dicsőssége.

1 Kór. X. 31. Akár esztek, akár isztok, akármit cselekesztek, mindeneket az Isten dicsőségére miveljetelek.

Az Isten dicsőségén érti néha a' Szent Írás ő Felségének egy vagy több tökéletességét; p. o. mikor az Úr Jézus Márhá-

nak ezt mondotta: Ján. XI. 40. Meglátod, az Istennek dicsőségét; ez azt tette, hogy meglátja az Isten hatalmát, a' Lázár feltámasztásában. — Mikor Jó'sué így szólott Akánnak: Jó's VII. 19. Add meg az Izráel Istenének a' dicsőséget; ez azt tette: hogy lopásának megvallásával jelentse ki azt: hogy az Istent mindentudónak tartja. Ismét 'Sólt. XIX. I. Az egek hirdetik az Isten dicsőségét, azaz, mindenhatóságát, bölcsességét, jóságát.

Néha pedig az Isten dicsőségén kell értenünk általjában minden tökéletességeit; p. o. mikor É'sa. XLIII 7. e' mondatik: hogy az Isten mindent a' maga dicsőségére teremtett, azaz, tökéletességeinek kijelentésére, kimutatására, vagy, hogy a' teremtett dolgokból az ő Felsege hatalmát, jóságát, bölcsességét, mindenüttjelenvalóságát, és egyéb tökéletességeit észrevévén, induljanak fel minden okos lélekkel bíró valóságok az Istennek félelmére, szeretetére és mind szóval, mind cselekedettel való magasztalására, vagy tökéletességeinek megismerésére, és emlegetésére.

Főképen az Isten dicsőségére cselekedni p. o. vagy adni valamit annyit térsen:

a) Mint valamit főképpen azért cselekedni, hogy az által kijelentsük, hogy meg vagyunk győződve az Isten mindentudóságáról, mindenhatóságáról, mindenüttjelenvalóságáról, jóságáról, szentségéről és egyéb tökéletességeiről.

b) Főképpen azért cselekedni valamit,

hogy az által az Isten tökéletességeinek elhívéséből szükségesképen származó indulatinkat, úgymint, ő Felsége eránt való szeretetünket, bizodalunkat, félelmünket, 's a' t. mind beszédinkkel, mind cselekedetinkkel kijelentsük.

Az Isten dicsőségét terjeszteni, elébb vinni pedig akkor mondatunk, mikor jó példánkkal, azaz, mind beszédinkkel, mind jócselekedetinkkel, másokat is arra indítunk, hogy azok is az Isten tökéletességeiről meggyőződjenek, és az által ő Felségének szeretetére, félelmére, a' szentségnek és igazságnak gyakorlására vezéreltessenek. — Nem kell azonban gondolnunk, mintha azzal, hogy valamit az Isten dicsőségére cselekszünk vagy dicsőségét terjesztjük, az Istennek használánk; mert az Isten eránt való szeretetünkkel, félelmünkkel, 's a' t. mellyek az ő dicsőségének vagy tökéletességének elhívéséből származnak, egyedül magunknak használunk, azok által leszünk arra alkalmasokká, hogy az Isten boldogokká tégyen bennünket.

Jóllehet a. o. az a' mellesleg való célunk vagy szándékunk is lehet jócselekedeteinkben, hogy azok által vagy magunknak vagy másoknak használjunk, méltó becsületet is szerezzünk: de fő célunknak mindenkor annak kell lenni, hogy jócselekedeteink által az Isten tökéletességei felől való meggyőződésünket kijelentsük, és még az efféle közép cselekedeteinkből is, minéműek az evés és ivás, kitesék, hogy az Istent féljük és szeretjük.

ELSŐ SZAKASZ.

Az Isten iránt való kötelességeinkről, és azokkal ellenkező cselekedetekről.

* 1. §.

Az Isten iránt való minden kötelességeinket néha a' Szent Írás az Isten eránt való szeretetünkbe foglalja bé, p. o. Mát. XXII. 37. *Szeressed a' te Uradat, Istenedet, teljes szivedből, teljes lelkedből, és teljes elmédből.*

* A' szeretet a' léleknek az a' kedves de kibeszélhetetlen indúlatja, melly által az olyan személyekhez vagy dolgokhoz hajlik, vonnattatik, a' mellyeket a' maga javára, boldogságára vagy szükségeseeknek tart, vagy pedig már azoknak jóságát, hasznát magára nézve tapasztalta.

A' szeretetnek tehát oka vagy fundamentoma mindenkor valamely jó, haszon, vagy gyönyörűség, mellyet akár valamely személytől, akár dologból vagy reménylünk vagy már el is vettünk.

* A' melly ember nevezetesen meggondolja, hogy az Isten valamint minden teremtetéséhez: úgy kivált az emberekhez jó; ő Felsége adja, tartja fenn életünket, erőnket, egészségünket; ő Felsége ad eledelt, előmenetet dolgainkban, állapotunkban; a' melly ember meggondolja, hogy az Isten nem csak jó, hanem irgalmas is: mert a'

maga egyszülött Fiját érettünk adta, annak haláláért kész megbocsátani bűneinket; Szent Lelke által kész bennünket a' jóra segíteni, halálunk után idvezíteni: a' ki ezeket meg-gondolja és érzi, lehetetlen, hogy az Isten eránt hajló, az Istenhez vonzó kedves in-dúlat ne származzék lelkében; és a' ki ily-lyen indúlatot érez lelkében, az mondatik az Istent szeretni.

* 2. §. A' melly emberek velünk jól tet-tek, azokhoz vonzó indúlatinkat, vagy sze-retetünket háromféleképen szoktuk kijelen-teni.

* a) Beszédinkkel, a' midőn azokról jól szólunk, azokat dicsérjük, azaz, jóknak, szánakozóknak mondjuk. — Ezt az Istenre nézve is kötelesek vagyunk cselekedni.

* b) A' kiket az emberek között szere-tünk: azokra nézve készek vagyunk mind azt megcselekedni, valamivel azoknak használ-hatunk, valami javukra és bódogságukra szol-gál, ellenben mind azt eltávoztatni, vala-mi azoknak kárt vagy romlást okozhatna.

Ebben a' tekintetben az Isten eránt való szeretetünket ki nem jelenthetjük; mert az Isten semmi nélkül nem szűkölködik, tö-kéletes bódog. Valamint a. o. ő Felségének nem árthatunk, úgy nem is használhatunk, bódogságát nem nevelhetjük.

Csak annyiban jelenthetjük ki ebben a' tekintetben Isten eránt való szeretetün-ket, ha szűkölködő felebarátinkat segítjük, vagy pedig szent és jó végekre adakozunk;

minéműek az oskolák, a' templomok, és ezekben a' tanítás, az embereknek az Isten esmérére, az igazságra és szentségre való vezérlése. A' mit ilyen végekre adunk, azt az Isten úgy veszi, mintha magának adnánk.

Péld XVII. 19. Költsön ad az Úrnak, a' ki könyörületességéből ad a' szegénynek, és annak jótéteményét megfizeti.

* c) Az emberek után való szeretetünket, kivált az ollyanok eránt, kik reánk nem szorúlnak, ezzel is szoktuk kijelenteni, hogy a' mit kívánnak, a' mit parancsolnak, mind azt örömetst megcselekeszszük. — Az Isten eránt való szeretetünket főképpen és legbizonyosabban ez által lehet kimutatnunk.

1 Jan. V. 3. Az Istennek szeretete ebben áll, hogy parancsolatit megtartsuk.

** 3. §. Néha továbbá a' Szent Írás az Isten félelméről szól úgy, hogy abba foglalja Isten eránt való minden kötelességeinket: mint Préd. XII. 13. Az Istent féljed, és az ő parancsolatit megtartsad, mert ez az embernek fő dolga.

Félni az Istent annyit téssen, mint azt mindenkor elménkben tartanunk, hogy az Isten mindentudó, mindenüttjelenvaló, és nem csak szent, igaz, mindenható, a' ki bennünket meg is büntethet; hanem jó, jótévő, segedelme nélkül egy szempillantásig sem lehetünk; és ezeknek meggondolása által arra indíttatunk, hogy sem gondolatink, sem indulatink, sem kívánságink, sem beszédink és cselekedetink az Isten parancsolatival ne ellenkezzenek.

A' melly ember a. ő. az Istennek vala-

melly világos parancsolatját teljes akarattal és előre néki készülve bátorkodik megrontani: abban nincs isteni félelem.

4. §. A' melly emberben az isteni félelem csupán abból származik, mivel tart az ő Felsége büntetésitől: annak félelme nem helyes. Hívjuk az illyet szolgáló félelemnek. Így a' gonosz életű emberek félnek az Istentől.

A' kit nem annyira a' büntetésektől való félelem, mint az Isten véle közlött jótéményinek meggondolása indít arra, hogy iszonyodjék valamelly bűnével ő Felségét megbántani: abban van helyes isteni félelem. Hívjuk ezt fiúi félelemnek; vévén a' hasonlatosságot az olyan jó gyermekektől, a' kiket nem annyira a' fenyték, mint a' szeretet tartóztat meg attól, hogy szüleik ellen ne vétsenek, hanem minden szavokat megfogadják.

** 5. §. A' ki az Istent úgy féli, hogy egyszersmind szereti is, vagy a' kiben Isten eránt mind a' félelem, mind a' szeretet feltaláltatik: az ő Felségét tisztelni mondatik; következésképpen a' melly emberben ez a' két rendbéli indulat fel nem találtatik, az ő Felségét nem tiszteli.

a) Mert tisztelni valakit annyit tészen, mint az abban lévő jó és jeles tulajdonságokat (tökéletességeket) megismerni, és magunkat eránta azok szerént a' tökéletességek szerént viselni. (Lásd Útm. 2. §.)

A' melly ember a. o. az Istent nem sze-

reti: az nem hiszi, nem esméri meg, hogy az Isten jó, irgalmas, 's a' t. vólna, következésképpen az Istent nem tiszteli.

b) A' melly ember valakitől csupán csak fél, attól egyszersmind iszonyodni szokott, azt útálja, gyűlöli is. — Így iszonyodnak az Istentől is, a' kik ő Felségét csak félik, minéműek minden gonosz életű emberek.

Az ilyenek tehát nem tisztelik az Istent, hanem gyalázattal illetik; mivel attól iszonyodnak és azt gyűlölik, a' ki legfőbb jó, és legméltóbb a' szeretetre.

Az Istent a. o. csak a' tiszteli igazán, a' kiben ő Felsege eránt nem csak a' félelem, hanem a' szeretet is feltaláltatik.

Mikor az Istennek örökkévalóságáról, mindentudóságáról, szentségéről, és egyéb akármelly tökéletességeiről meg vagyunk győződve, és azokról gondolkodván, azokat csudáljuk, azoknak elménkben való forгатása által Isten eránt való félelem, szeretet, bizodalom és egyéb jó indúlatok származnak lelkünkben: akkor mondatunk az Istent belsőképen tisztelni.

* 6. §. De természettel mindnyájan arra hajlunk, hogy lelkünknek indúlatit nem szoktuk, sőt nem tudjuk eltitkolni, hanem minél nagyobb bennünk csak az emberek eránt is a' tisztelet, szeretet vagy egyéb indúlatok: annyival inkább igyekezzük azokat beszédinkkel, külső magunkviselésével és cselekedeteinkkel kimutatni.

* Kötelességünk a. o. az Isten eránt való szeretetünket és tiszteletünket kijelenteni

Beszédinkkel, mellyet akkor cselekszünk, mikor az Istenről és tökéletességeiről egymással beszélünk; kivált pedig akkor, mikor imádkozunk, azaz magával a' felséges Istennel beszélünk.

* Az Úr Isten maga tanított bennünket egy imádságra, mellyet azért Úri Imádságnak nevezünk: de mivel mind maga az Ur Jézus, mind az apostolok más imádságokkal is éltek: követni tartozunk példájokat.

** Kötelességünk nevezetesen, hogy imádságunkban az Istent dicsérjük, dicsőítsük és magasztaljuk, és ez által ő Felsége eránt való szeretetünket és egyéb indúlatinkat kijelentsük.

Az emberek között is, a' kiket szeretünk, becsülünk, azokat dicsérni szoktuk, azaz, jószágukat, bölcsességöket, igazságukat és egyéb jó tulajdonságaikat örömmel emlegetjük.

Mikor tehát imádságinkban az Istennek akár örökkévalóságát, szetségét, bölcsességét, akár egyéb tökéletességeit emlegetjük: akkor mondatunk ő felségét dicsérni, magasztalni. 'Sólt. L. 13.

Tiszteljük az Istent imádságinkban akkor is, mikor ő felségétől valamit kérünk: és így ez is kötelességünk; mert ezzel azt jelentjük, hogy hiszszük az Istent jónak, bölcsnek, mindenhatónak lenni.

* Kérhetünk az Istentől testi jókat, mi-néműek a' jó egészség, eledel, eső, jó idő,

's a' t. de kérnünk kell kivált lelki jókat, mert ezek amazoknál hasznosabbak. Illyenek bűneinknek bocsánatja, a' jóra való tehetség, alázatosság, józanság, 's a' t. Mát. VI. 33.

Kérnünk kell pedig ezeket az Úr Jézus érdeméért, vagy annak nevében.

* Mikor imádságinkban az Istennek mind magunkkal, mind másokkal közlött lelki testi jótéteményit emlegetjük, előszámláljuk: akkor ő Felségének hálákat adni, vagy azokat megköszönni mondatunk. Ez is jele Isten eránt való szeretetünknek, és így kötelességünk.

Mikor akár szüléink, akár egyebek adnak valamit, azoknak is köszönettel tartozunk: de ezeknek adományaiért is főképpen az Istennek tartozunk hálaadással; mivel ezek is mind azt a' mivel bírnak az Istentől vették.

7. §. Az Isten ugyan jól tudja minden bajainkat és szükségünket: de éppen nem is arra valók imádságaink, hogy azok által állapotunkat az Istennek tudtára adjuk; hanem azok által az Istentől való függésünket, azaz, azt jelentjük ki, azt esmerjük meg, hogy kívánságinknak teljesítését, főképpen az Isten jóságától és mindenhatóságától várjuk. — Mellyrenézve ez a' kötelességünk világosan parancsoltatik. 'Sólt. L. 15.

Úgy sem kell továbbá gondolkodnunk, mintha könyörgéseinkkel az Istent szánakozásra indíthatnánk, mint felindúlnak az emberek, mikor tőlök valamit kérünk, nyomo-

rúságinkat előttök lebeszéljük; mert az Istenben efféle indulatoknak nincsen helye.

Éppen nem illik úgy is gondolkodni, mintha az Isten azért adna egészséget, esőt, termő időt, mivel ezeket kértük, mert az Isten olyan embereknek is ad sok jót, a' kik azokat ő Felségétől nem kérik.

Az imádságot a. o. azért parancsolja és kívánja tőlünk az Isten, mert az olyan mód vagy eszköz, melly által az Isten eránt való szeretetünket, tiszteletünket, bizodalmunkat és egyéb jó indulatinkat kijelenthetjük.

Mellyrenézve a' Szent Írás sok helyeken tanítja, hogy az Isten az imádkozónak szívét vagy lelkét nézi; azaz, azt nézi, ha van-e benne ő Felsége eránt szeretet, félelem, tisztelet, bizodalom, 's a' t; következésképpen, a' melly ember szívében Isten eránt való szeretet, 's a' t. nincsen, annak nincs is mit kijelenteni imádságában; hazudik mikor az Istent mindentudónak, szentnek, igaznak, jónak mondja, mivel ezeket nem hiszi: mert ha hinné, lehetetlen volna az Istent néki nem félni, nem szeretni, nem tisztelni. — Nevezetesen:

1 Mennél jobban szeretünk valakit az emberek között: annál bátrabban kérünk tőle valamit. Valahányszor a. o. az Istentől akár lelki akár testi jókat kérünk, jelét adjuk az ő Felsége eránt való szeretetünknek.

2. Jelét adjuk imádságink által az Istenben való bizodalmunknak és reménységünknek, melly abban áll, hogy mindeneket az

8 Felsége bölcsességétől, jóságától, irgalmasságától és mindenhatóságától várunk, és így ezen tökéletességeit megesmérjük.

3. Mikor az Istentől valamit kérünk, azzal azt jelentjük, hogy mi magunk tehetetlenek vagyunk, magunkon segíteni nem tudunk; és így jelét adjuk alázatosságunknak. — A' melly gyermek semmit sem szokott kérni szüléitől, hanem azt kívánja, hogy szüléi néki mindent kéretlen adjanak: az mind kényes és kevély gyermek. Illyen kevély minden ember; a' ki azt a' mire szüksége van, az Istentől nem kéri.

** 4. Eszköze az imádság a' mi megjobbulásunknak és szentségünknek. Mert mikor könyörgésinkben bűneinket igazán megvalljuk és kinevezzük: lehetetlen, hogy magunkat akkor meg ne szégyeneljük, és a' bűnökbe való eséstől annyival inkább ne őrizkedjünk.

Míg az ember valamely bűnéről minden nap vallást tész az imádságban, és minden nap kéri, hogy az Isten adjon néki erőt annak eltávoztatására: addig abban nehezen keményedik meg.

5. Arra való az imádság, hogy az által lelkünkben az Istennek esmérete, és jelenlétének eleven érzése fentartassék, a' minémű érzés nincsen azoknak lelkében, a' kik nem szoktak imádkozni.

* 8. §. Mivel imádságink által az Isten eránt való szeretetünket, és egyéb jó indulatinkat szoktuk kijelenteni: azoknak kijelen-

tése pedig kötelességünk: az imádkozásban tehát tartozunk szorgalmatosok lenni.

Róm. XII. 12. Szüntelen imádkozzatok. — (Ezt nem úgy kell értenünk, mintha életünknek nagyobb részét imádkozásban kellene töltenünk: hanem ezt teszi, hogy ne csak néhanéha, ne csak bizonyos napokon imádkozunk, hanem ezt mindennapi kötelességünknek tartsuk.)

* Nem szabad ezt kivált reggel és este, úgy étel előtt és utána elmúlatnunk. — Mikor munkáinkhoz kezdünk, vagy azokat végezzük; sőt azok közben is kedvesen vészi az Isten fohászkozásinkat.

A' ki étel előtt és étel után imádsága által annak jelét nem adja, és meg nem esméri, hogy eledelét az Istentől vette; hogy az Isten az, a' ki az étel és ital által mind életét mind egészségét fentartja: az a' baromnál alábbvaló és nem méltó ételére és italára.

É'sa. I. 3. Az ökör esméri a' maga urát, és a' szamar a' maga urának jászlát, (azaz, hol mozdulásával, hol tekintetével, hol szavával jelét adja, hogy jóltévőjét esmeri és szereti.)

** Ezt a' kérdést a. o. kötelessége-é keresztyén embernek imádkozni? más szókkal így lehet feltenni: kötelessége-é keresztyén embernek Isten eránt való szeretetét és egyéb jó indulatit szavaival is kijelenteni? Ezt pedig egy okos ember sem tagadhatja.

** 9. §. Még a' szüntelen való imádkozás is magában éppen nem elégséges, sem nem bizonyos, hanem felettébb csalárd jele az Isten eránt való szeretetünknek.

Mert szeretetünknek csak szóval való kijelentése könnyen lehet csupa színeskedés, képmutatás.

Hanem valamint az emberek eránt való

szeretetünket azzal jelenthetjük ki legbizonyosabban, ha mind azt megcselekeszszük, a' [mit tőlünk helyesen kívánnak: így az Isten eránt való szeretetünknek legcsalhatatlanabb jele ez, ha minden parancsolatit teljesítjük.

¹ Ján. V. 3. Az Istennek szeretete ebben áll, hogy az ő parancsolatit megtartsuk.

****** Hogy a. o. imádságink Isten előtt kedvesek legyenek, múlhatatlanul megkívántatik:

1. Hogy minden parancsolatit megtartsuk, azaz, tudva és szántszándékkal egy ellen se vétsünk; mert a' melly ember valamely bűnben él, annak imádsága Isten előtt útalatos.

Péld. XXVIII. 9. A' ki elfordítja fülét a' törvénynek hallgatásától, annak könyörgése is útalatos.

Ján. IX. 31. Az Isten a' bűnösöket meg nem hallgatja, hanem a' ki az Istent tiszteli, és annak akaratját cselekszi, azt hallgatja meg.

***** 2. Megkívántatik, hogy buzgóan imádkozzunk; azaz, nem immel ámmal, hanem szívünk lelkünk meg legyen indulva és teljesedve, hol örömmel, hol bánattal, hol bizodalommal, a' szerint a' mint imádságunk hozza magával; mindenkor pedig alázatossággal, kimutatván ezt külső magunk illendő viselésével is, és előttünk tartván, hogy mikor imádkozunk, akkor különösen az Isten előtt állunk.

Jak. VI. 16. Igen hasznos az igaznak buzgóságos könyörgése.

***** A' melly ember vagy gyermek az imádkozás vagy éneklés közben ásít, ide 's tova tekinget, nevet, illetlenül áll, vagy

egyéb illetlenségeket viszen véghez: az sem nem szereti, sem nem féli az Istent.

** Sőt mivel az emberek egymás eránt való tiszteletöket az ő öltözetjeik által is ki szokták jelenteni, és méltán tartják nem csak illetlenségnek, hanem tiszteletlenségnek a' királyok vagy más fő emberek előtt legalábbvaló ruháikba jelenni meg: úgy a' kinek módja vólna abban, hogy az Isten eleibe, vagy az Isten házába menvén, ékes és tisztességes ruhákba öltözhetnék, mégis a' legalábbvaló ruháit veszi magára, jelét adja az Isten eránt való tiszteletlenségének.

** 3. Megkívántatik hogy mindenkor hittel, bizodalommal könyörögjünk; azaz, meg légyünk arról győződve, hogy az Isten, valamint mindenhatósága szerint megadhatja: úgy jósága szerint meg is adja a' mit ő Felségétől kérünk.

** Meg is adja bizonyosan mindenkor a' lelki jókat, a' világi vagy testi jókat pedig ha meg nem adja, hidjük el, hogy azért nem adja, mivel jól tudja, hogy azok kárunkra szolgálnának.

Jak. I. 5. 6. Ha valaki szükölködik bölcsesség nélkül, kérje Istentől és megadatik ő néki; de kérje hittel, semmit nem kértelkedvén.

Jak. IV. 3. Kéritek, de el nem vészitek; mert nem jól kéritek, (azért kéritek,) hogy azt a' ti kívánságaitokra költsétek.

* 10. §. Az Isten eránt való szeretetünket és tiszteletünket nem elég csak házainknál vagy magánosan kijelenteni, hanem megkívánja ő Felsége, hogy az emberek bizonyos napon bizonyos helyre egybegyül-

jenek, közönséges istenitiszteletet tartsanak. Megkívánja ezt nem csak a' nagyoktól, öregektől, hanem a' gyermekektől is.

E' végre rendelte az Isten mindjárt a' teremtés után a' hetedik napot. (Ütmutat. I. Dar. 46. §.) Mózes által pedig ezt még világosabban megparancsolta 5 Móz. XXIII. 3. Hat napokon munkálkodjatok, a' hetedik napon pedig nyugalomnak és *szent gyűlésnek* Szombatja legyen.

* Ha az Isten azt parancsolta volna, hogy minden második vagy harmadik nap tiszteletére egybegyűljünk: ezt is örömet meg kellene cselekednünk; de ebből is kiteszik hozzánk való jósága, hogy minden hét napból hat napot nem csak enged a' magunk dolgainak folytatására, hanem a' IV-dik parancsolatban világosan ezt kívánja: hat napokon munkálkodjál, és ezekben a' munkálkodásra való napokban megelégszik magános tiszteletünkkel, csak a' hetedik napon kívánja, hogy közönséges tiszteletében foglalatoskodjunk.

** Ne gondoljuk pedig, hogy ez a' rendelés különösen egyedül csak a' 'Sidókat kötelezte volna; mert ezt mind magok az apostolok szorosán megtartották, mind pedig az idejebéli keresztyénekkal megtartatták; és csak annyiban változtatták, hogy nem Szombaton, melly a' teremtés napjaitól számlálva a' hetedik vólt, hanem a' hétnek első napján, mellyet Vasárnapnak hívunk, gyűltek öszve az istenitiszteletre,

annak emlékezetére, hogy az Úr Jézus ezen a' napon támadott fel, melly nap, ebből az okból, Úrnapjának neveztetik. Jel. I. 10.

Csel. XX. 7. A' hétnek első napján egybegyűjtván Pál a' tanítványokat, predikál vala. — Csel. II. 42.

**** 11. §.** Hogy pedig az emberek annyi-
val jobb móddal egybegyűlhessenek az Isten-
nek közönséges tiszteletére, maga ő Felsege
megparancsolta a' régi 'Sidó népnek, hogy
készítsenek e' végre alkalmas hajlékot. —
2 Móz. XXV. 2. 8. Szólj az Izráel fíjainak, hogy
végyenek nékem ajándékot minden embertől,
aranyat, ezüstöt, — és készítsenek nékem
hajlékot. Így adakoztak a' jéru'sálemi tem-
plom építésére is. 1 Krón. XX. 7.

Hogy a. o. a' keresztyének is az Isten
tiszteletére jó móddal öszvegyűlhessenek,
kötelességek, hogy e' végre alkalmas épü-
leteket készítsenek, és azoknak elkészítésére
tehetségek szerint örömet adakozzanak.

Mert az ilyen épületeket méltóztatik az
Isten maga házának tartani: nekünk is a. o.
úgy kell azokat mindenkor néznünk, és erán-
tok nagy tisztelettel kell viseltetnünk.

A' melly ember az Isten házának vagy
templomának építésére tehetsége szerint nem
adakozik: annak bizonyosan nem kell az
istenitisztelet, nincsen szívében Isten eránt
való szeretet.

* §. 12. Múlbatatlan kötelességünk tehát,
hogy minden hetedik napot, melly az apos-
tolorok rendelése szerint az Úrnapja, vagy a'
Vasárnap, megszenteljük; azaz, minden he-

tedik napon főképpen szent és istenes dolgokban foglalatoskodjunk. Kötelességünk nevezetesen:

1-ször. hogy azon a' napon az Isten házába gyűljünk, ott buzgó énekléseinkkel, imádságainkkal az Istent tiszteljük, beszédét és az a' szerint intézett tanításokat hallgassuk, és azoknak hallgatása által a' szentségnek követésére, a' bűnöknek pedig eltávoztatására indíttassunk.

A' kinek foglalatosságai megengedik, hogy az Isten házát a' hat köz napokon is gyakorolja, jól cselekszi, és magának azzal sokat használhat: de a' vasárnapi közönséges istenitiszteletet betegségünkön, gyengélkedő egészségünkön, és halaszthatatlan dolgainkon kívül más okokból elmúlatni nem szabad.

Nem szabad ezt a' legtudósabb embereknek is elmúlatni, mert ha gyakran elmúlatják, vagy méltán vallástalanoknak tartatnak, vagy pedig rossz példájok által másokat a' vallástalanságra indítanak.

Hogy az apostolok múlhatatlan kötelességünké tették a' vasárnapi isteni tiszteletken való megjelenést, ebből is világos: mivel az ő idejekben, és azután élt keresztények, tovább kétszáz esztendőnél, kérszebbek voltak éjszaka a' barlangokban, erdőkben egybegyűlni, magokat mindenféle veszedelmeknek inkább kitenni, mintsem ezen kötelességeket elmúlatni.

'Síd. X. 25. El ne hagyjuk a' mi gyülekezetünket, miképpen szokások némellyeknek.

** A' ki a' közönséges istenitiszteleken megjelenik, és tudna énekelni, de nem énekel, nem imádkozik: az ezeket a' szent cselekedeteket magához illetleneknek tartja, és ekképpen csúfot üz az istenitiszteletből, vagy pedig nincsen az Istenről helyes esméreti, és így jelét adja az ő ostobaságának.

A' tanításoknak legfigyelmesebb hallgatása is magában nem istenisztelet; mert azokat a' vallástalan és gonosz életű ember is édesden hallgatja; hanem olyan eszköz, melly által a' szentségre, az Isten félelmére, szeretetére és tiszteletére indíttatunk; ezek az indulatok pedig nem találtnak fel az olyan ember lelkében, a' ki tudna énekelni, de nem énekel, és nem imádkozik: mert ha feltalálatnának: lehetetlen volna azokat eltitkolni, éneklése és imádkozása által ki nem jelenteni. §. 6.

** 13. §. Kötelességünk 2 szor, hogy egyébkor is ugyan, de kivált az Úrnak napján a' szűkölködőket segítsük, és mind ezeknek számára, mind egyéb istenes és szent végekre az Isten házában adakozzunk.

1 Kór. XVI. 2. A' hétnek első napján mindenitek tegye el magánál (előre), kincsül letévén, a' mit jó szántából akar.

3-szor: Kötelességünk, hogy rendszert való munkáinktól megszünjünk és csak az affélékhez nyúljunk, a' mellyeket nagy károk nélkül más napra halasztani nem lehetne, minéműek eledelünk készítése, a' bar-mokkal való bánás, 's a' t. Mát. XII. 1. 11.

* 14. §. Mivel vannak olyan kegyetlen gazdák és gazdaszszonyok, a' kik sem barmaikat, sem cselédjeiket kímélni nem szokták:

4-szer: Kötelességévé tette az Isten minden embernek a' negyedik parancsolatban, hogy minden hetedik napon barmaiknak, annyival inkább cselédjeiknek nyúgodalmat, pihenést engedjenek, hogy így az istenitiszteleten cselédjeik is megjelenhessenek.

** Minekutánna az Úrnak napjain az emberek az Istennek mind közönséges tiszteletében részt vettek, mind pedig magok házáinál a'szent irást, vagy más kegyességre tanító könyveket olvastak: az Isten nem ellenzi, hogy magokat múlassák, megvidáítsák: de

5-ször: kötelességek, hogy mulatságaik ártatlanok légyenek, azaz olyanok, hogy azok által, vagy azok közben se Isten, se magok, se mások ellen ne vétsenek. — A' ki vasárnap megrészegszik, szükségtelenül esküszik, káromkodik, csal, 's a' t. annyival nagyobb a' bűne, hogy azt azon a' napon nem iszonyodik véghezvinni, mellyen az Isten eránt való félelmének, szeretetének, mind beszédével, mind cselekedeteivel jelét tartoznék adni.

15. §. Minthogy a' keresztyének istenitisztelete, az apostolok rendelése és példája szerint éneklésben, imádkozásban, a' sz. írásnak magyarázásában, azok szerint intézett tanításokban, és ezeknek hallgatásá-

ban áll, hogy azok által az emberek az Isten félelmére, a' jónak követésére, a' bűnöknek pedig eltávoztatására indíttassanak: Csel. II. 42. 1 Kór. XIV. 16. Eféz. V. 19. tanítóknak (prédikátoroknak) a. o. annyival inkább kell lenni minden keresztyén gyülekezetekben, mivel ezt az Úr Jézus világosan maga rendelte. Lásd Útmut. II. Dar. §. 116.

Hogy pedig az ilyen tanítók hivataljoknak utánna láthassanak: kötelessége a' keresztyén gyülekezeteknek, hogy azoknak tisztességes élelméről és állapotjáról gondot viseljenek.

1 Kór. IX. 14. Az Úr rendelte azoknak, kik az²évangyéliomot predikálják, hogy az évangyéliomból éljenek.

Gal. VI. 6. Az olly ember, a' ki taníttatik az évangyéliom tudományára, közölje minden javait azzal, a' ki tanítja.

Kötelessége ez is a' keresztyén gyülekezetnek, és annak minden tagjainak, hogy az egyházi Tanítókhöz szeretettel, illendő becsülettel és tisztelettel viseltessenek,

1 Thes. V. 12. 13. Kérünk titeket atyámfijai: hogy becsüljétek azokat, a' kik közöttetek munkálódnak, és előttetek járók az Úrban, és intenek titeket, és azokat felette nagy szeretetben tartsátok az ő munkájokért.

'Sid. LIII. 7—17. Megemlékezzetek a' ti előttetek járókról, kik néktek szóllták az Isten beszédét, engedjétek azoknak; mert mint számadók úgy vigyáznak a' ti lelkeitekért, hogy örömmel miveljék azt, és ne bánattal; mert az tinéktek nem használ.

(A' kik az egyházi tanítókat, akár gyermekeik, akár mások előtt rágalmazták; és azokat útálatba akarják hozni: ez által, vagy szántsándékkal, vagy pedig magok gondolatlanul egyszerűsmind a' vallást hozzák útálatba.)

16. §. Minthogy a' bűnöknek, és abból származni szokott bóldogtalanságoknak fő oka a' tudatlanság: azoknak megakadályoztatására szükség, hogy az emberek jókor, azaz, már gyermek korokban az Isten esmé-

retére vezéreltessenek; a' szent írás olvasására és mindenek eránt való kötelességeikre megtaníttassanak

Erre pedig a' szülék vagy nem érkeznek, vagy pedig nem mindnyájan alkalmasok: a' keresztyén gyülekezetnek a. o. ez is múlhatatlan kötelessége, hogy iskolákat, és azokban alkalmas tanítókat tartsanak: ezeknek is tisztességes élelméről és állapotjáról gondoskodjanak; annyival inkább, mivel az iskolákban a' vallásra tartozó dolgokon kívül más egyéb szükséges dolgok is taníttatnak.

A' melly keresztyén gyülekezetnek nincsen elégséges gondja az iskolára, és az azokban lévő tanítókra: ha a' gyermekekből a' tudatlanság miatt rossz és valamelly bűnre elvetemedett emberek lesznek: azoknak rossziaságának okai vagy a' szülei, vagy annak a' gyülekezetnek előjárói lévén, részesivé lesznek Isten előtt azoknak bűneinek és büntetésnek.

Sőt mivel olyan nagyobb iskolákra is múlhatatlan szükség van, mellyekben mind az egyházi, mind az iskolai tanítók, ezekre és más rendbéli közhasznú hivatalokra készíttessenek: a' keresztyén gyülekezeteknek java és bódogsága hozza magával, hogy az ilyen iskolákra is szorgalmatos gondot tartsanak; mert különben sem egyházi tanítókat, sem más hivatalokra alkalmas személyeket nem találhatnak.

** 17. §. Az Úrnapjain kívül vannak

a' keresztyéneknek innepjeik, mellyek az Isten vallamelly nagy jótéteményének, vagy az Úr Jézus nevezetesebb dolgainak emlékezetére rendeltettek. Illyen innep

1. az, melly az Isten fijának emberi természetére nézve lett születésének emlékezetére: de nem elébb, hanem a' negyedik században rendeltetett, hívjuk Karácsonnak.

2. Az új esztendő innepe, mellyen az Istennek a' lefolyt esztendőben elvett jótéteményiért hálákat adunk, és áldásinak rajtunk való megújításáért esedezünk. — Meginneplették ezt a' napot, de sok illetlenségek között, a' római pogányok is, a' keresztyének pedig kezdték innepjeik közzé számlálni a' VI-dik században, annyiban is, a' mennyiben azt úgy tartották, mint a' Jézus Krisztus környúlmetéltetésének napját.

(A' régi görög vagy napkeleti keresztyének, az Úr Jézus megkeresztelésének emlékezetére is innepet szenteltek, és szentelik azt ma is Januárius 6 napján; melly nap a' kalendáriumban Vízkeresztnek nevezetik.)

3. Az Úr Jézus szenvedésinek és halálának emlékezetére a' Nagy Péntek. Kezdődött a' IV-dik században.

4. Az Úr Jézus feltámadásának emlékezetére a' Húsvét: így neveztetvén, mivel a' római Catholicusok az előtt hat héttel a' hús evéstől magokat megtartóztatják; és ezen az innepen kezdenek ismét húst enni. Ez az innep a' II-dik században szerzetett.

5. Az Úr Jézus mennybemenetelének

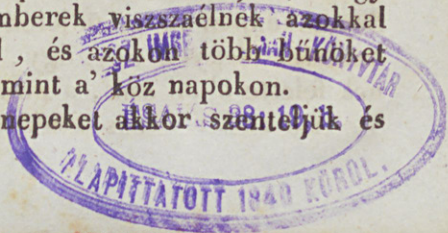
emlékezetére nevezték ezt Áldozó Csötörtöknek. Kezdődött a' IV-dik században.

6. A' Pünköszt innepe, melly annak emlékezetére szereztetett a' II-dik században, hogy a' Szent Lélek ajándéki az apostolokkal akkor közöltettek. — A' helvétziai vallástételt követőknek ezeknél több innepek nincs.

De mind ezeknél nagyobb innep az Úrnak napja, mert ezt az Isten maga rendelte az apostolok által; amazok pedig hasznos ugyan, de csupa emberi rendelések, nincsen azokról parancsolat az apostolok írásiban. — A' sidók Páschája és Pünkösztje más végekre vólt rendelve.

Hány nap kell tartani a' húsvéti, pünköshti és karácsoni innepeket? Az Ur Jézus szenvedésinek és mennybemenetelének innepét csak egy nap tartjuk, még is azt senki sem keveselli. A' húsvéti, pünköshti, és karácsoni innepeket is más országokban lakó hitünk sorsosi, csak egy, legfeljebb két nap tartják: két nap tehát erre annyival inkább elég, mivel a' második napon délután már kevesen szoktak megjelenni az Isten házában. Hogy három nap tartsanak az innepek, azt leginkább csak a' heverő és részeges emberek kívánják; az ekklé'siák e-löljárói pedig éppen azért szorítják ezeket egy vagy két napra, mivel látják, hogy többnyire az emberek visszaélnék azokkal a' szent napokkal, és azokon több bűnököt visznek véghez, mint a' köz napokon.

Ezeket az innepeket akkor szenteljük és

töltjük helyesen, mikor azokon magunkat a' szerént viseljük, a' mint kötelességünk viselni az Úrnak napjain. §. 12—14.

** 18. §. Beszédinkkel tiszteljük az Istent akkor is, mikor megesküszünk, vagy az Istennel valamit bizonyítunk; mert ez által azt jelentjük ki, hogy az Istent mindentudónak és mindenhatónak hiszszük és tartjuk.

Mikor továbbá az esküvésünkben ezt mondjuk: hogy az Isten úgy segítsen bennünket, a' mint vagy igazat vagy nem igazat állítunk, ez azt teszi: hogy ha igazat mondunk, az Isten segítsen meg bennünket mind világi dolgainkra, mind idvességünkre nézve; ha pedig tudva hazudunk vagy csalunk, az Isten se világi dolgainkban ne segítsen, se ne idvezítsen. És így esküvésünkkel is azt jelentjük, hogy az Istent szentnek, igaznak és mindenhatónak tartjuk.

Hasonlóképpen a' melly ember vagy gyermek az Istennel bizonyít valamit, azt mondván: bizony Isten: ezzel azt jelenti, hogy ha az Úr Isten szólana, éppen azt mondaná, a' mit ő; következésképpen, ha hazudik, az Istent (távol légyen a' káromlás) hazugnak állítja.

** 19. §. Úgy látszik, mintha a' keresztyéneknek soha sem volna szabad esküdni; mert az Úr Jézus ezt mondja Mát. V. 34—37. Semmiképpen ne esküdjete; hanem a' ti beszédetek legyen úgy úgy, nem nem; ennek felette a' mi esik, a' gonosztól vagyon.

De az Úr Jézus csak azt tiltja, hogy

egymással való beszélgetéseinkben ne esküdjünk; ugyanezt tilalmazza Szent Jakab is V. 12.

Szent Pál pedig 'Sid. VI. 16. az esküvésről úgy emlékezik, mint az emberek között szokásban lévő jó, ártatlan, sőt szükséges dolgról, így szólván: az emberek nálunknál nagyobbra esküsznek, és közöttök minden versenygésnek vége, minden dolgoknak megerősítésére az esküvés. — Következik ezekből:

a) hogy a' közönséges beszélgetésekben előforduló csekély dolgoknak megerősítésére sem megesküdni, sem afféléket az Istennel bizonyítani nem szabad; ezt nem csak keresztynén, de egy okos ember sem cselekszi.

b) Mivel a' gyilkosok, tolvay és család emberek, nem szokták gonosz cselekedeteiket megvallani, hanem tagadják; hogy tehát azoknak gonoszsági világosságra jöjjenek, és megbüntetődhessenek: más mód ebben nincsen, hanem hogy a' tanúk, azaz olyan emberek, a' kik tudják gonosz cselekedeteiket, megkérdeztessenek.

Hogy pedig vagy haragból, vagy kedvésből hamis tanúbizonyságot ne tégyenek: ezeknek eltávoztatására más mód nincsen, hanem hogy szavaikat esküvéssel erősítsék meg. Mikor tehát a' törvényszékek kívánják, nem csak szabad, hanem szoros kötelességünk megesküdni.

A' melly ember tudna tanú lenni, és tudná valakinek vagy ártatlanságát, vagy go-

noszságát világosságra hozni, de nem cselekszi: az igazságtalan és rossz lelkiismeretű ember; mert miatta az ártatlan ember büntetetik, a' gonosztévő pedig miatta szabadul meg, és így részesévé lépzen annak bűnének; egyszersmind ellensége az emberi társaságnak, mert annak boldogságát akadályoztatja.

c) Mikor az emberek egymásnak valamely nagy dolgot ígérnek, vagy egymást nagy bűnnel vádolják, de efféle dolgaiknak halasztása, addig míg a' törvényszékek eleibe vinnék, nagy kárt és veszedelmet okozna: ilyenkor a' nagy szükségtől kényszerítettvén, ha igazán esküsznek, nem vétkeznek. De ilyenkor is, ha magokon azzal segíthetnek, hogy egymásnak írást adnak, jobban cselekszik, mintsem hogy megesküsznek.

Mivel egyedül csak az Isten tudhatja, hogy az esküvő igazán esküszik-é vagy sem; és ha hamisan esküszik, azt csak az Isten büntetheti meg: másra tehát az Istenen kívül esküdni sem nem lehet, sem nem szabad.

A' meghalt szentek felől bizonyos, hogy azokat sem mindentudóknak, sem mindenhatóknak nem tarthatjuk: azokra tehát esküdni sem nem lehet, sem nem szabad.

Jérém. V. 7. A' te fiaid elhagytanak engemet, és esküsznek azokra, a' kik nem Istenek.

** 20. §. Az Isten eránt való szeretetünket és tiszteletünket nem csak beszédünkkel, hanem magunkviselésével és cselekedetünkkel is tartozunk kinyilatkoztatni; melly-

renézno a' többek között kötelességünk, hogy sorsunkkal vagy állapotunkkal megelégedjünk.

Az Isten igazgatásából az emberek különbözőkülönbféle állapotban élnek. (Útm. II. Dar. §. 49. 6.)

Némelly embereknek az Isten arra ad tehetséget és hajlandóságot, hogy ez vagy amaz tudományt, mások ez vagy amaz ártatlan mesterséget, kereskedést, kétkézi munkát tanulják és gyakorokják.

A' ki magába valamelly ártatlan és hasznos életmódjához tehetséget, hajlandóságot érez, módja is van annak elérésében: azt az Isten arra hívni mondatik. — Nincs olyan ember a' világon, a' kit az Isten vagy elmebeli vagy testi ártatlan és hasznos munkára ne hívna.

Mikor tehát arra az ártatlan életmódjára vagy állapotra adjuk magunkat, a' mellyre az Isten tehetséget és hajlandóságot adott; úgy kell tartanunk, hogy abba az Isten helyezettett bennünket, és így azt a' mesterséget, hivatalt, vagy akármelly kézi munkát, nem csak azért tartozunk szorgalmatosan követni, mivel hasznát vesszük, megfizetnek érte, hanem azért is, hogy másoknak használhassunk; főképpen pedig azért, mert az Isten azt akarja.

1. Kór. VII. 17. A' mint kinekinek osztogatja Isten a' maga ajándékát, és a' mint kitkit hívott az Úr, úgy járjon.
1. Pét. IV. 10.

Fil. II. 4. Ne nézze kiki a' maga hasznát, hanem kiki a' más hasznát is nézze.

A' melly embernek a. o. hivatala, mes-

tersége szerént, valamelly munkája kívántatik, vagy állapotja szerént valamelly dolgra hívattatik, ha a' tőle kívánt dolgot meg nem cselekeszi, vagy nem igazán cselekeszi: azzal nem csak maga és felebarátja ellen, hanem főképpen az Isten ellen vétkezik; mert abban nem jár el, a' mire őtet az Isten hívta.

** Nem csak gazdag, hanem szegény állapotunkról is azt kell hinnünk, hogy abba az Isten helyezettett bennünket. Péld. XXII. 2. A' gazdag és a' szegény öszvetalálkoznak, mind a' kettőt pedig az Úr szerzi.

Gazdag ember az, a' ki többel bír, mintsem a' mennyi szükséges magának és hozzátartozóinak sorsához képest való fentartására. Illyen szükséges dolgok az étel, ital, ruházat, hajlék, 's a t. Ezeket pedig minden egészséges és dolgos ember megszerezheti.

Szegény ember az, a' kinek kevesebb van, mintsem a' mennyi kívántatnék, magának és házanépének sorsához képest való fentartására.

* Nem csak gazdag, hanem szegény sorsunkkal is tartozunk megelégedni; az az állapot reánk nézve legjobb, a' mellybe bennünket az isteni gondviselés helyezettett; azon megnyúgodni, nagyra nem vágyni, nem aggodni, kötelességünk másokra nem irigykedni, azaz, nem nyúghatatlankodni, nem búsulni, hogy mások nállunknál boldogabbaknak láttatnak.

1. Tim. VI. 8. Hogyha eledelünk és ruházatunk van, azzal megelégedjünk. 'Sid. XIII. 5. Elégedjetek meg a' jelenvalókkal.

** Annyival inkább kötelességünk közép vagy szegény sorsunkkal megelégedni, mivel a' gazdag állapot éppen nem csalhatatlan jele az Isten erántunk való szeretetének, hanem igen veszedelmes állapot.

Mert többnyire a' gazdagsággal visszaélnék az emberek; kevélyek, heverők, kegyetlenek, fősvények, vagy pedig tékozlók, és igazságtalanok szoktak lenni, a' mellyekkel magokat az Isten szeretetéből kiejtik.

A' sorsunkkal való megelégedéssel nem ellenkezik, hogy állapotunkat bódogabbá igyekezzünk tenni: de úgy

a) ha ezt szabados és törvényes úton módon cselekedhetjük; mert ilyenkor feltehetjük, hogy maga az Isten akarja, hogy állapotunkat változtassuk.

b) Ha állapotunk javításában nem az a' célunk, hogy heverve és dobzódva éljünk, hanem hogy mind magunknak, mind másoknak annyival többet használhassunk.

1 Kór. VII. 21. Szolgai állapotba hívatattál-é? ne gondolj véle: de ha szabadossá lehetsz, inkább élj azzal.

21. §. Megtörténik, hogy szorgalmatos fáradozásink után is szegénységben élünk; józan és mértékletes életünk mellett is megbetegszünk; méltatlan gyalázatokba keveredünk; vigyázunk szorgalmatosan, mégis károkat vallunk; meghalnak szüléink, atyánsíjaink, de nem gondatlanságunk miatt. Ezekről és efféle akárminémű gonoszokról, a' mellyeket nem magunk okoztunk magunknak,

a' szent Írás azt tanítja, hogy azokat egyenesen az Isten bocsátja reánk.

Jób. V. 18. Az Isten az, a' ki betegséggel látogat; ő a' ki megsebesít, és a' kinek kezei meggyógyítanak.

1 Sám. II. 7. Az Úr szegénnyé tészén, és meggazdagít, megaláz, és ugyan ő magasztal fel.

Siral. III. 37. 38. Kicsoda parancsolatjából vagyon valami, ha az Úr nem parancsolta? avagy nem a' felséges Isten szájából (parancsolatjából, akaratjából) jö-é ki mind a' jó mind a' gonosz? — (Kell érteni nem a' lelki gonoszt, melly a' bűn, hanem az afféléket, mellyek közelebb előszámláltattak.)

**** Kötelességünk, hogy az Istentől reánk bocsátott kedvetlen dolgokat, szerencsétlenségeket békével eltűrjük. Mert nem tehetjük fel, hogy az Isten, a' kinek jósága végzetlen, romlásunkat akarná, hanem ellenben azt kell hinnünk, hogy kedvetlen állapotunk által is javunkat munkálódja.**

Békességstűró ember nem az, a' ki érezni nem akarja az Istentől reá bocsátott gonoszokat; nem is az, a' ki azokért nem szomorkodik, nem bánkódik, mert ez kötelességünk; hanem az, a' ki nem indulatoskodik, nem boszszankodik, nem haragszik és nem zúgolódik.

Zúgolódní mondatik nem az, a' ki panaszkodik, azaz, szomorú állapotját fájdalommal előbeszéli; hanem az, a' kinek szájából olyan szók jönnek ki, mellyekkel azt jelenti, hogy magát nem tartja érdemesnek arra a' kárra, szerencsétlenségre, mellyet az Isten reá bocsátott. Az ilyen ember az Istent igazságtalansággal vádolja.

A' melly ember vígyázatlansága miatt vall kárt; heverése, részegeskedése miatt elszegényedik, elbetegesedik, lopásiért, csa-

lárdságiért bünhödik, 's a' t. az nem igazán mondja, hogy ezeket a' gonoszokat az Isten bocsátotta volna reá, hanem maga okozta magának, az Isten csak megengedte, és meg nem akadályoztatta bűneinek természeti büntetésit. — Annyival inkább tartozik a. o. ezeket vagy efféléket békével elszenvedni.

** 22. §. Minthogy minden bűn nem egyéb, hanem olyan szántsándékos cselekedet, melly az Istennek világos parancsolatjával ellenkezik: átaljában tehát minden bűnök Isten ellen való bűnök. 2. §.

Lehet mindazáltal a' bűnök között ezt a' különbséget tartani, hogy némelleyek azok közzül egyenesen magunk ellen, némelleyek más emberek ellen, némelleyek pedig az Isten ellen léznek.

Mivel minden bűnök annál nagyobbak, mennél nagyobb személyek ellen mennek véghez; a' melly bűnök a. o. vagy egyenesen az Isten ellen léznek, vagy ő Felségére hárúlnak, azok sokkal nagyobb bűnök a' részegségnél, lopásnál, és egyebeknél, a' mellyeket vagy magunk vagy mások ellen cselekszünk. Ilyen Isten ellen való bűnök:

1. Az Isten tagadása, mikor valaki nem vizsgálja, nem hiszi, hanem tagadja, hogy volna Isten.

2. A' hálványozás, mikor valaki az igaz Istent nem esméri, hanem Isten gyanánt a' teremtetéseket tartja; azoknak tulajdonít mindentudóságot, mindenhatóságot,

azokat imádja, azoktól kéri és várja a' mire szüksége van. (Útm. I. Dar. 70. §.)

A' vastag bálványozáson kívül azt is szemekre hányták az apostolok a' pogányoknak, hogy az Istent kiabrázolták. Csel. XVII. 28. 29. Annyival inkább keresztyéneknek nem szabad az Istent, akár embereknek, akár egyéb állatoknak festett vagy kifaragott képében előadni.

De nem is lehet ő Felségét kiabrázolni, mert az Isten Lélek, és ezt keményen megtiltotta mind a' második parancsolatban, mind pedig 5 Móz. IV. 15 — 18. É'sa. XL. 18. 25. Lásd Útm. I. Dar. §. 122. 1.

A' kik ezekbe a' bűnökbe esnek, magok menthetetlenné lesznek. Róm. I. 19. 20.

Sőt az Istenen kívül sem az angyalokat, sem a' meghalt szenteket, sem nem lehet, sem nem szabad segítségül hívnunk; mert nem mindentudók, és így nem esmérnek bennünket; nem hallják könyörgéseinket; nem is mindenhatók, hogy rajtunk segíthetnének.

Kol. II. 18. Senki ti töletek a' pálmát el ne csalja, (azaz, el ne ejtsen a' jutalomtól) a' tettetett alázatosság által, és az Angyaloknak tisztelete által.

Jel. XIX. 10. És leborúlék (Sz. János Apostol) az Angyal lábainál, hogy imádnám őtet: de ezt mondá nekem: meglásd, azt ne miveld, a' te szolgatársad vagyok, Istent imádjad.

É'sa. LXIII. 16. Ábrahám minket nem tud, és az Izráel nem esmér.

Sőt azt sem lehet és nem szabad a' meghalt szentektől kérnünk, hogy légyenek közbenjáróink, és esedezzenek értünk az

Isten előtt, mintha az Isten azoknak esedezésökért teljesítené szükségünket.

a) Mert az efféle kérésünket és szükségünket sem tudhatják a' meghalt szentek. Ugy sem lehet pedig gondolkodnunk, hogy talán azokat nékik az Isten valami módon megjelenti; mert ugyanazon szempillantásban vagy órában sok százezer emberek, azt követő szempillantásban vagy órában pedig újra annyi ezerek folyamodhatnának könyörgéseik által valamelyik megdicsőült szenthez: de kik legyenek azok a' sok száz ezer emberek, és mit kérnek, vagy mi bajok legyenek? ezek véges elmével, minémű a' meghalt szenteké is, egy szempillantás, vagy egy óra alatt isteni jelentés által sem közölthetnek; ezeket csak véghetetlen és mindenüttjelenvaló Lélek tudhatja egyszeriben.

b) Mert a' Szent Írás előadása szerint nincsen az embereknek az Istennél egynél több közbenjárója, a' ki a' Jézus Krisztus.

1 Tim. II. 5. 6. Egy az Isten, egy a' Közbenjáró is Isten között és emberek között, az ember Krisztus Jézus, a' ki adta magát váltságnak árául mindenekért.

Nem csak olyan Közbenjárónk pedig a' a' Jézus Krisztus, a' ki bennünket megváltott, hanem egyszersmind olyan is, a' ki esedezik értünk egyedül csak maga, és azt ígérte, hogy valamit kérjünk az Atyától, megadja minékünk. Nem szükség tehát másokhoz folyamodnunk.

Róm. VIII. 34. Krisztus az, a' ki meghalt, ki az Istennek jobbján is vagy, és esedezik értünk.

Éfész. II. 18. A' Krisztus által vagy, menetelünk egy Lélek által az Atyához. (és így nem a' meghalt Szentek által.)

Abból mindazáltal, hogy a' szenteket segítségül nem hívjuk, és hozzájuk nem folyamodunk, éppen nem következik, hogy azokat nem tisztelnénk.

Mert tisztelni valakit annyit térsen, mint 's a t. (Lásd §. 5.) Mind ezeket pedig megcselekeszszük azokra a' meghalt szentekre nézve, a' kiket akár az ó, akár az új testamentomi szent írások úgy adnak elő, mint a' kik egyebeket hitőkkel, szelidségökkel, alázatosságukkal, békességstürésökkel, és az Istennek rendkívülvaló ajándékival meghaladtak: de ha azokat segítségül hívnánk, vagy érettünk kesedező közbenjáróinknak tartanánk, azzal azoknak mindentudóságot és mindenhatóságot tulajdonítanánk; ezek a' tökéletességek pedig egyedül Istent illetnek, és a' Szent Írás ellen a' Jézus Krisztuson kívül több közbenjárókat tartanánk.

**** 23. §. 3.** A' vará'slás vagy képzelt ördögi mesterségek. — Az Úr Jézus és az apostolok idejében a' gonosz lelkek sok szembetűnő dolgokat cselekedtek, az embereket elfoglalták, és azok által meg is szólaltak. Megengedte ezt az Isten

a) a' Saddúczeusok megczáfolására és büntetésére; mert azok nem hitték, hogy volnának sem jó sem gonosz Angyalok;

b) Megengedte az Isten főképpen azért; mert a' Farizeusok szerették volna az Úr Jézus és az Apostolok csudáit az ördögöknek tulajdonítani. de ez a' gonosz vélekedések az által semmivé lett, hogy mind az Úr Jézus,

mind az Apostolok parancsolatjára, az ördögök az emberekből kiköltöztek, és egyebekben is parancsolatjaiknak engedelmeskedtek. — Attól az időtől fogva az Isten meg nem engedi, hogy a' gonosz lelkek valamelly szembetűnő dolgot cselekedjenek, vagy az embereket elfoglalhassák, hanem csak annyit enged meg ő felsége, hogy az embereket titkos és észrevehetetlen módon kísérthetik. Lásd. Útm. II. Dar. 34. §.

De a' pogányok sok hazugságokat hittek az ördögök felől, és azoknak felettébb nagy hatalmat tulajdonítottak. Ezekről az efféle hazug vélekedések a' zsidók közzé is becsúsztak, és mind a' két rendbéliek között találtak olyan csábító emberek, a' kik magokat úgy adták ki mintha a' gonosz lelkekkel valamelly társalkodások lett volna, és mintha azoknak hatalma által ez vagy amaz nagy dolgot tudtak volna véghezvinni; megcsaltak sok tudatlan embereket, a' kik az efféléket, mellyeket az olyan csábító emberek vagy titkos mesterségek által, vagy észrevehetetlen csalás által cselekedtek, azokat ördögi mesterségeknek hitték és tartották.

** Minthogy az ördögök csupa lelkek, és így nyelvök nem lévén, beszélni nem tudnak; az Isten pedig már ma meg nem engedi, hogy az emberekbe költözzenek; egyéb dolgokban is már ma azoknak az Isten annyi hatalmát nem enged, mint a' régi időkben: Luk. X. 8. Róm. XVI. 20. Ezekből szükségesképpen következik:

1. Hogy senkinek a' gonosz lelkekkel egyezése vagy szövetsége nem lehet; mert azokkal, ha igyekeznék is, még csak nem is beszélhet, és így olyan személyek nincsenek, nem is lehetnek, a' kiket az igen tudatlan emberek ördögösöknek, boszorkányoknak hisznek és hívnak. — Magokban az ilyen személyek ezt a' felőlök való hazug vélekedést nevetik, de nem bánják, hogy így gondolkodnak felőlök, mert hasznát veszik a' mások ostobaságának. —

2. A' melly ember keresztyén létére, akár férfi, akár aszszony felől azt hiszi, hogy az valakit nézésével, illetésével, annyival inkább pedig távollétében, valamely mesterséggel megronthat: az annak mindenható vagy isteni erőt tulajdonít; mert efféléket egyedül csak az Isten cselekedhetik, embernek pedig isteni erőt tulajdonítani oktalanság és istentelenség.

3. A' kire az Isten akár kárvallást, akár nyavalyát bocsát, és ezeknek orvoslására olyan személyekhez folyamodik, a' kik felől azt hiszi, hogy azoknak az ördöggel van valamely szövetekezésök: az ezzel a' cselekedetével azt jelenti, hogy jobban bízik az ördögben, mint az Istenben, és a' gonosz lelkeknek nagyobb hatalmat tulajdonít, mint az Istennek; minthogy azoknak ereje által akarja azt a' baját elhárítani, mellyet az Isten bocsátott reá.

A' melly keresztyén a. o. afféléket hiszen és cselekszik: az magát a' pogányoknál

alábbvalóvá teszi, és a' legszemtelenebb bűnbe esik, mivel a' gonosz lelkektől várja bóldogulását.

* 24. §. 4. Az Istennel való nem gondolás, vagy az Istennek megvetése, megútlása; mikor valaki hiszi és vallja, hogy van Isten, és az emberek láttára valamely bűnt néha szégyenl megcselekedni: de azzal, hogy az Isten látja és tudja gonosz cselekedeteit, semmit nem gondol, hanem ez vagy amaz bűnt minden félelem és tartózkodás nélkül meg mér cselekedni: az ilyet hívjuk Istentelennek is; mert szóval az Istent vallja, de cselekedeteivel tagadja.

* 5. A' hamis esküvés. 18. §. A' melly ember tudva meg mer hamissan esküdni: az vagy istentagadó, vagy Istennel nem gondoló; mert különben nem merne az Istennel játszani; szentségéből, igazságából, mindentudóságából és mindenhatóságából csúfot üzni. Az ilyen elvetemedett ember nem lehet tagja semmiféle emberi társaságnak.

* 6. A' szükségtelen esküvés és Istennel való szükségtelen bizonyítás; mikor valaki holmi kicsiny és alávaló dolgokat nem iszonyodik az Istennel bizonyítani. Az ilyen ember, vagy gyermek, annak adja jelét, hogy szívében Isten eránt semmi félelem és tisztelet nincsen. — Az ilyenek szoktak arra vetemedni, hogy hamisan is meg esküsznek.

* Mikor szüléinknek, jóltévoinknek, barátinknak nevét említjük, úgy tapasztaljuk,

hogy akkor az erántok való szeretet, tisztelet és bizodalom megújulnak szívünkben: annyivalinkább fel kell bennünk találatni ezeknek az indulatoknak, valahányszor az Isten nevét említjük: de lehetetlen, hogy fel-találatnának abban, a' ki nagy szükség nélkül szokott az Istennel valamit bizonyítani.

** 7. Az esküvésnek meg nem tartása, mikor valaki vagy hivatalának folytatására, vagy egyéb dolgoknak teljesítésére magát esküvéssel ígéri, kötelezi: de a' mit ekképpen ígért, azt tudva és szántszándékkal meg nem tartja.

Mikor mindazáltal valaki vétkes dologra kötelezi magát esküvéssel, vagy vétkes dolgot fogad fel; p. o. ha valaki arra esküd-nék meg, vagy azt fogadná fel, hogy felebarátjának kárt tesz, arra holtig haragszik, 's a' t. az efféle fogadásokat és esküvéseket jobb nem teljesíteni; mert a' ki teljesíti, két-képpen vétkezik: 1. azzal, hogy megesküdt; 2. azzal hogy azt a' bünt meg is cselekszi; a' ki pedig meg nem cselekszi, kisebb bűnös, mert csak helytelen esküvéssel vétkezik. Ha Héródes a' maga esküvését meg nem tartotta volna: Keresztelő Jánost meg nem ölette volna, és ekképpen egyszer'smind gyilkosságba nem esett volna.

* 8. Az Isten ellen való káromlások. — Ezek közzé kell számlálni az adtával teremtettével való káromkodásokat, mikor ezek eleibe efféle szókat tesznek: ördöd, kutya, disznó. — Vagy Istentagadók, vagy Istennel

nem gondolók, vagy igen ostobák az olyan emberek és gyermekek, a' kik így káromkodni nem iszonyodnak; mert mikor így káromkodnak, meglehet ugyan, hogy eszökben sincsen az Isten: de mivel minden dolgoknak az Isten a' teremtője és adója, azok a' mocskos és útalatos nevek a' felséges Istenre hárúlnak. — Mikor a' Farizeusok, az Isten munkáit, vagy a' szent lélek által véghezvitt csudákat az ördögnek tulajdonították, ezt az Úr Jézus a' Szent Lélek ellen való káromlásnak nevezte, és arról azt mondta, hogy soha meg nem bocsáttatik. Mát. XII. 24—31. Az adtával teremtettével való káromlás hasonlít ahoz a' megbocsáthatatlan káromláshoz.

** Valamint pedig efféle káromkodásit: úgy szükségtelen esküvéseit senki azzal helylyesen nem mentheti, hogy azokat megszokta, és akaratja ellen megyen reá a' szája.

Mert minden bűn annyival nagyobb és menthetetlenebb, hogy azt valaki megszokta. — Ha valamelly tolvaj magát azzal akarván menteni, hogy a' lopást megszokta, ezt egy okos ember sem tartaná helyes mentségnek. Így van a' dolog általjában minden bűnökre nézve.

9. A' hitetlenség, vallástalanság; mikor valaki az Isten lételet talán hiszi, de a' próféták és apostolok írásit isteni jelentéseknek nem tartja, hanem azokból csúfot üz.

Belésnek ebbe a' bűnbe leginkább vagy az igen tudatlan, vagy féltudományú embe-

rek: de a' kik magokat tudósoknak tartják, és ezzel a' bűnnel szeretik magokat másoktól megkülönböztetni, mivel más egyéb jeles és szembetűnő tulajdonságokat magokban nem éreznek.

Beléésnek ebbe a' bűnbe azért: mert vagy nem vizsgálják eléggé az isteni jelentéseket; vagy pedig azért, mivel az isteni jelentések tilalmazzák a' paráznaságot, és egyéb bűnöket, a' mellyeket az efféle emberek gyakorolni szeretnek; holott nem hogy kárát vallanak, hanem e' világon is úgy vólnának minden emberek bóldogabbak, ha mindnyájan hinnék és cselekednék azokat, a' mellyek az Isteni jelentésekben parancsoltnak. Útmut. II. Dar. 4. §.

M Á S O D I K S Z A K A S Z.

Magunk iránti kötelességeinkről:

25. §.

Valamint az okosság: úgy a' szent írás is azt tanítja, hogy az Isten adja léte-
lünk és életünket. Jób. XXXIII. 4. Csel. XVII.
23—28. Az Isten ad mindeneknek életet,
lehelletet és mindeneket, és az egész embe-
ri nemzetet egy vérből teremtette: ő általa
élünk, vagyunk és mozgunk.

* Az Isten adta belénk ezt az indulatot is, hogy életünket minden egyéb dolgok felett szeretjük; ezekből tehát következik:

a) hogy az Isten akarja azt, hogy életünket szeressük, és a' mennyiben rajtunk

áll, azt fentartani igyekezzünk mind addig, valameddig annak maga az Úr Isten végét nem szakasztja.

b) A' ki magát akárminémű okoktól indítván, életétől szántsándékkal fosztja meg, az magát az Isten világos akaratjának szegezi ellene: és így büntetés nélkül nem maradhat; mert maga leszen magának gyilkosává a' VI. parancsolat ellen. — Akhítófel, Júdás.

26. §. Vannak mindazáltal olyan esetek, a' melyekben erőszakos halált szenvedni, vagy pedig életünket szerencsétetni tartozunk. Nevezetesen:

a) mikor életünket különben nem lehetne megtartanunk, hanem az Isten világos parancsolatjának megrontásával; p. o. mikor arra kénszerítettünk, hogy az Úr Jézus tudományát, vagy azon épült vallásunkat tagadjuk meg, és álljunk olyan vallásra, vagy cselekedjünk valami affélet, melly azal és lelkünk méretével egyenesen ellenkezik: ilyenkor az Isten azt kívánja, hogy inkább életünktől váljunk meg.

Mát. X. 28—39. Ne féljete azoktól, kik a' testet ölnek meg, a' lelket pedig meg nem ölhetik; hanem inkább attól féljete, a' kik mind a' lelket, mind a' testet a' gyehebbába elveszthetik. — A' ki megtartja az ő életét elveszti azt, a' ki elveszti életét én érettem, megtalálja azt.

b) Mikor valakit tűzből, vízből, vagy egyéb veszedelemből akarunk kiszabadítani, vagy pedig hivatalunk hozza azt magával; hogy életünket szerencsétlessük, mint a' hadi emberek: ilyenkor nem szántsándékkal,

hanem akaratunk ellen esik, ha életünktől megfosztatunk.

* 27. §. Míg lelkünk testünkből ki nem költözik, addig tart életünk. Rendszerint pedig az egészségtelenség, vagy nyavalyák miatt szokott az a' kiköltözés megtörténni. Hogy a. o. életünket fentarthassuk: kötelességünk, hogy testünknek egészségére gondot viseljünk.

Testünk egészségének fentartására megkívántatik az étel, ital, álm, öltözet, alkalmas lakóhely, 's a' t. Hívjuk ezeket, és minden afféléket, mellyek testünkre nézve vagy hasznosok, vagy pedig érző eszközeinkbe gyönyörűséget okoznak, testi vagy világi jóknak. Ezeket minden ember tartozik magának megszerezni: melly végre kötelességünk, hogy dolgozzunk.

Nem csak annyira valót kell pedig keresnünk, a' mennyi néhány napra elégséges; hanem a' mennyire lehet, azon kell igyekeznünk, hogy bővölködjünk; és mikor vagy a' vénség, vagy a' betegség miatt nem kereshetünk: légyen magunkat és hozzánk tartozóinkat mivel táplálnuk, másokat is segítenünk. Eféz. IV. 28.

Az Úr Jézus ugyan tiltja, hogy ne legyünk szorgalmatosok a' hólnapi napról, és arról, mit együnk, mit igyunk, mivel ruházkodjunk? Mát. VI. 31. 34.

De ezen szavaival csak az olyan szorgalmatoskodást tiltja, a' minémű a' pogányokban vólt; a' kik a' mellett hogy dolgoz-

tak , még is búsultak , aggódtak és féltek , hogy el nem élhetnek.

Az ilyen aggodás , vagy felettébb való szorgalmatoskodás , az Istenben való bizodal-munkkal meg nem állhat: de hogy dolgozunk szorgalmatosan , és a' jövendőőről is gondoskodjunk , ez mulhatatlan kötelességünk.

Péld. VI. 6—8. Eredj el a' hangyához , óh te rest! és tanulj , mert annak nincsen igazgatója , még is nyárban megszerzi az ő eledelét.

Péld. X. 4. Szegénnyé léssen , a' ki álnok kézzel munkálkodik , a' gyorsmunkásokat pedig az ő kezek meggazdagítja.

Kötelességünk továbbá dolgozni szorgalmatosan ; mert a' dolgos ember jobb ízűt eszik , iszik , alszik , és a' teste sokkal erősebb és egészségesebb , mint a' heverő embereké.

A' leggazdagabb ember is , vagy elméjével , vagy kezeivel tartozik szorgalmatosan dolgozni. Lásd a' 20. §. — Azért is ;

1. mert ez a' parancsolat : hat napokon munkálkodjál , általában minden emberekre kiterjed ;

2. mert az alatt , míg az ember dolgoz-hoz lát , magát sokféle bűnöktől megtartóztatja.

1. Thes. IV. 11. Igyekeztek csendesek lenni , és a' ti saját dolgaitokat cselekedni , és munkálodni tulajdon kezeitekkel. — Következik ezekből :

** 1. Hogy a' melly emberek evésben , ivásban , alvásban , borozásban , vendégeskedésben , játékokban , multságokban töltik életeket , vagy a' kik ezekre több időt fordítanak , mint a' hasznos és tisztességes dolgokra , azok az Istennek világos parancsolatit rontják meg. — Nem méltók az ételre és i-

talra. — Az Isten úgy nézi az ilyeneket, úgy nézhetik az emberek is: mint megannyi tolvajokat, a' kik a' mások keresményével hizlalják magokat.

2. Thes. III. 10. 11. Halljuk, hogy némelyek ti'köztek rendetlenül járnak, kik semmi dolgot nem tésznek, hanem nyughatatlanul cselekesznek. Hogy ha valaki nem akar munkálkodni, ne is egyék.

2. Következik, hogy mivel az Isten világosan parancsolja, hogy munkálkodjunk, és nincs olyan ember, a' kit vagy elmebeli, vagy testi dolgokra ne hívott volna, 20. §. az Istennek tehát nem csak akkor szolgálunk, mikor imádkozunk, az ő házában megjelenünk, 's a' t. és nem csak ezeknek elmúlatásáért fogunk megítéltetni, hanem azért is, hogy világi dolgainkban, mellyekre az Isten hívott, szorgalmatosan és igazán el nem járunk, vagy pedig életünket heverésben tölöttük.

28. §. Minekutánna szorgalmatosan dolgoztunk, nem csak szabad, hanem kötelességünk, hogy erőnknek és egészségünknek fenntartására együnk és igyunk: de mivel a' sok étel és sok ital főfajást és más egyéb nyavalyákat okoz, szükség, hogy az ételben és italban bizonyos módot és mértéket tartunk.

A' ki annyit eszik és iszik, a' mennyi megkívántatik erejének megújítására, és egészségének fentartására, azt hívjuk mértékletes embernek; azt pedig, a' ki többet, eszik és iszik mértékletlennek.

Kinekkinek mennyi étel és ital legyen

elégséges és szükséges, tartozik ezt kitanúlni; a' gyermek pedig tartozik szót fogadni, mikor tiltják, hogy többet ne egyék vagy ne igyék.

Megárt egészségünknek a' sokszori étel is, mellyrenézve még a' kis gyermekeknek is elég napjában négyszer enni: de kivált megszokott ártani a' részegítő sok ital.

** Részeg ember nem az, a' ki annyit iszik, hogy a' miatt sem állani, sem járni nem tud, és sem beszédi, sem cselekedetei eszébe nem jutnak; mert az ilyen inkább az örült emberhez hasonló, és magát az ok-talan állatoknál alábbvalóvá teszi.

Hanem részeg ember az, a' ki annyit iszik, dogy a' miatt sem tisztán gondolkodni, sem dolgaihoz úgy nem tud látni, mint annakelőtte; vagy pedig a' sok ital miatt olyanokat szól, vagy olyanokat cselekszik, a' mellyek mikor eszébe jutnak, vagy mikor azokat szemére vetik, szégyenli, és szeretné ha efféléket nem szólott, vagy nem cselekedett volna.

Luk. XXI. 34. Mególtalmazátok magatokat, hogy valamikor a' dobzódás és részegség miatt meg ne nehezedjenek a' ti szíveitek.

1. Pét. IV. 6. Légyetek józanok és vigyázók, hogy imádkozhassatok.

** Azzal, hogy valaki részeg vólt, sem káromkodásit, sem egyéb gonosz cselekedeteit nem mentheti; mert nem vólt kénytelen véle, hogy megrészegedjék, és tudni tartozott, mennyi bort bír meg a' természete: következésképpen annyival bűnösebb, hogy megrészegedett, és ez vagy amaz gonoszsá-

got is véghezvitte. — A' ki részeg fővel p. o. valamely házat gyújtana fel, vagy az atyját ölné meg, magát részegségével hiába mentené. — Így kell gondolkodni a' részegeknék minden tilalmas cselekedeteiről.

Megszoktak részegedni az emberek azért:

1. mert azt egymástól látják; a' gyermekek az ifjaktól, az ifjak a' meglett emberektől, sőt öregektől is; sőt vannak olyan ostobák és elvetemedtek, a' kik ezt a' gyalázatos cselekedetet szép dolognak tartják.

2. Mert némellyek azzal tartják, hogy a' bor erőt ad: de magokat megcsalják. — A' ki ebédje és vacsorája közben iszik kevés bort, annak hihető, hogy az erőt ad; ellenben a' ki idő közben, azaz, nem a' rendes evés közben, csak kevés bort iszik is, annyival inkább ha sokat iszik, a' mi att a' belső részei felhevülnek, azoknak felhevülése pedig bizonyos, hogy testének erejét fogyasztja.

3. Mert némellyek dolgaikhoz látni restelnek, szeretik a' heverést, és mivel az idejüket másképpen nem tudják tölteni; együtt isznak, boroznak, és lassanlassan részegesekké lesznek.

4. Mert vannak olyan atyák, kivált pedig olyan anyák, a' kik gyermekeikhez való szeretetöket helytelenül leginkább azzal kívánják kimutatni, hogy azokat minden léptenn yomon étetik, és ha különben nem lehet, titkon is itatják, sőt már kisdéd korukban a' részegítő italokhoz szoktatják.

** Annál nagyobb valamely bűn, mennél több károkat okoz. Bizonyos pedig,

1. hogy egyszeri megreszvedés miatt több ereje fogy el az embernek, mint egy hónap alatt való dolgozása miatt. — Megtörténik ugyan, hogy némelly részeges ember egészséges és soká él: de a' józanság mellett még tovább élhetett volna. — Tapasztalhatóképpen elgyengül a' részegség miatt az elme is; mert a' kik a' borozást, részegséget gyakorolják, mikor nem isznak is, az ábrázatok úgy áll, a' beszédet úgy tészik, mintha részekek volnának.

2. Szegénységet, szűkölködést okoz a' részeges mind magának, mind hozzátartozóinak Péld. XXIII. 20. 21.

3. Azokat a' foglalatosságokat, a' melyekre az Isten hívta, a' részeg ember elmúlhatja, idejét heverésben tölti.

4. A' részeges atya, részeges anya megvesztegeti gyermekeit, mert vagy azokat is részegessé teszi rossz példájával, vagy pedig vélek magát megútáltatja. — Nem méltó, hogy valamely városnak vagy falunak, társaságnak tagja légyen az ilyen sok károkat okozó ember.

5. A' részeges ember, mint az Isten világos parancsolatjának vakmerő megútálója, valamint magát: úgy azokat, a' kiket rossz példájával megveszteget, az idvességtől elejti.

1 Kór. VI. 10. Ne tévelyegjetelek, a' részegesek az Isten országának örökségét nem bírhatják.

** 29. §. Testünk erejének és egészségé-

nek fentartására megkívántatik még ezeken kívül:

1. hogy szoktassuk magunkat a' hideghez, meleghez, nem sok álomhoz, és mindenféle eledelekhez.

Némelly ember csupa kényességből nem eszik meg valamelly ételt, vagy pedig azért, mivel mástól úgy látta.

Más ismét bizonyos ételekhez vagy italokhoz úgy hozzá szoktatja magát, hogy ha azokat nem kaphatja, rosszul lesz, megbetegszik, és így maga okozza egészsége romlását, mivel magát rosszul szoktatta.

1. Tim. IV. 4. Az Istennek minden teremtése jó, (t. i. a' mellyeket az emberek életének fentartására rendelt) és semmit abból meg nem kell vetni.

** 2. Hogy szenyesek, szurtosok, hanem a' mennyire állapotunk engedi, csinosok legyünk, azaz, mind testünket, mind ruháinkat tisztán tartsuk.

3. Szükségesképpen megkívántatik egészségünk fentartására a' megnyúgóság és ártatlan mulatság; mert a' megszűnés nélkül való munkát sem elménk, sem testünk nem győzi.

Nyugodni mondatik az, a' ki szorgalmatos munkáitól megszűnik. Magát mulatni pedig az mondatik, a' ki vagy elfáradott elméjét, vagy elfáradott testét megújítja és megvidámítja.

A' dologtalanságban élő embernek nincs mitől megnyúgodni, sem a' maga mulatásához jussa nincsen; akkor is vétkezik, mikor hever; akkor is mikor magát mulatja.

Az evés és ivás nem mulatság, hanem csak eszköze elménk és testünk megújításának és megvidámításának, melly megvidúlást mihelyt magunkban érzünk, az evéstől és ivástól mindjárt meg kell szünnünk; mert különben dobzódásba és részegségbe esünk.

Hogy magunkat néha néha az étel és ital által megvidámítsuk, ezt az Isten nem csak megengedi, hanem szereti.

Préd. IV. 10. A' melly embernek adott az Isten gazdagságot, és jószágot, és a' kinek megengedte, hogy egyék abból és az ő részét elvégye, és hogy örvendezzen az ő szíve; ez az Istennek ajándéka. Hogy ha nem sokat adott is valakinek az Isten, mindazáltal emlékezzék meg az ő életének napjaiban arról, hogy az ő szívének örömét az Isten kedvelli.

Az embereknek különböző munkáikhoz és állapotjokhoz képest áll az ő mulatságok, részszerint együtt való nyájas, és akár nagy, akár közönséges és csekély dolgokról való beszélgetésekben, nyájaskodásokban, részszerint járkálásokban, részszerint különkülönbféle játékokban.

Ártatlanoknak tarthatjuk mulatságinkat akkor, mikor azokhoz annak idejében és úgy látunk, hogy azokkal sem az Isten ellen nem vétünk, sem magunknak kárt nem okozunk, sem másokat meg nem hántunk. — Ellenben bűnösökké válnak mulatságink:

1. mikor nem annak idejében mulatunk: p. o. ha akkor vígadunk, mikor az Isten valamelly szomorú változást bocsát reánk, vagy mikor vasárnaponként és innep napokon a' közönséges istenitisztelet alatt mulatunk. É'sa XXII. 12 — 14.

2. Mikor vígadozásink vagy mulatságink miatt szorgos dolgainkat mulatjuk el, és azok miatt kárt vallunk.

3. Bűnösökké tészik a' mulatozásokat a' megrészegeedés, a' szükségtelen esküvések, káromkodások, az egymást sértegető és boszszantó beszédek, veszekedések, verekedések; sőt ezek nem keresztyéneknek: de nem is okos embereknek, hanem örült forma és vad embereknek cselekedetei.

Nem lehet az okossággal megegyeztetni kivált a' sok pénzben való játékokat. Mert a' ki vesz: az kedvetlen, haragszik, boszszankodik; ezeket az indulatokat pedig nem lehet mulatságnak tartani; ellenben, ha nyer is, azt a' nyereséget jó lelkiesméretű ember igaz keresménynek nem tarthatja.

* 30. §. Minekutána egészségünk fentartására mindeneket elkövetünk is, megesik, hogy megbetegszünk. Illyenkor mulhatatlan kötelességünk, hogy mikor kivált a' nyavalya nagy és veszedelmes, minden halasztás nélkül az orvosokhoz folyamodjunk és orvossággal éljünk.

a) Mert az Isten éppen azért adott orvosló erőt némelly fűvekbe és egyéb dolgokba: és így orvossággal nem akarni élni annyi, mint az Istentől rendelt eszközöket megvetni.

b) Maga az Isten is orvosság által gyógyította meg Ézékiás Királyt. É'sa. XXXVIII. 21. Lásd a' 23. §.

A' ki tehát életét és egészségét szükség

nélkül szerencsétlenni; a' ki heverése, vagy heverésből származott szűkölködése, akár pedig dobzódása, részegeskedése miatt, úgy szintén testének rosszszól szoktatása, vagy csínatlansága, és a' pihenésnek, ártatlan mulatságoknak magától való megtagadása miatt, továbbá magavetiségéből származott szükségtelen emelése, vagy egyébféle maga megerőltetése miatt, veszekedések és verekedések miatt testét erejétől, épségétől megfosztja; tisztátalan élete által magának nyavalyákat okoz; végezetre, a' ki nagy betegségében orvossággal élni nem akar: az magát egyenesen ellene szegzi az Isten akaratjának, az életét szántszándékkal rövidíti meg, és maga gyilkosává lesz.

** 31. §. A' melly világi jóknak bírásához igaz úton módon jutottunk: azokat úgy kell tartanunk, mint az Isten ajándékait: és így megbecsülni, megkímélni tartozunk.

A' ki világi javait megkíméli; jövedelméhez képest költ, és azokat mindenkor csak szükséges, jó és hasznos végekre fordítja: azt hívjuk takarékosnak. — Így banni világi javainkkal köteleességünk.

1. Mert az Úr Jézus a' maga példájával és parancsolatjával erre kötelez bennünket. Ján. XI. 12. Szedjétek fel a' maradék darabokat, hogy semmi el ne vesszen.

2. Mert világi javainkkal gondatlanul és kíméletlenül való bánásunkért, szintúgy számadásra vonattatunk, mint akármelly egyéb gonosz cselekedetünkért.

Világosan tanítja ezt az Úr Jézus két példabeszédében. Mát. XXV. 14—30.

3. Mert ha világi javainkat meg nem kíméljük: magunkat szegénységre, szükségletre juttatjuk, és így bódagatlanokká teszszük. Péld. XXX. 3. 9.

** 32. §. A' ki világi javait felettébb kíméli, azaz, sem ételére, sem italára, sem ruházatjára, sem egyéb szükséges és hasznos dolgokra, úgy a' mint tőle telnék, nem költ, és nem ad, hanem sanyarúan tartja mind magát, mind házanépét: azt hívjuk fősvénynek, fukarnak. Vétkezik minden fősvény

1. maga és hozzátartozói ellen; mert mind magát, mind azokat ok nélkül szenvedtetí, és megfosztja az életnek ártatlan gyönyörűségeitől. — Vétkezik

2. az Isten ellen; mert nem fordítja javait azokra a' végekre, a' mellyekre azokat az Isten adta. Préd. IV. 19. 20.

3. Mert a' fősvény ember felettébb féltvén világi javait, nem bízik az Isteni gondviselésben; hanem az ő javaiban, és ezeket az Istennél jobban szereti.

Kol. III. 5. Öldököljétek meg a' fősvénységet, melly bálványimádás.

Eféz. V. 3. A' fősvénység ingyen se neveztessek közöttetek.

33. §. A' kinek pedig fő célja az, hogy meggazdagodjék, vagy a' ki a' világi jókat annyira szereti, hogy azoknak megszerzésében, szaporításában igazságtalan vagy törvénytelen eszközökkel él; p. o. hivatalában, adásában, vevésében csal, felettébbvaló nye-

reséggel ad el valamit, törvénytelen uzsorát, vagy valamely munkájáért, fáradságáért több fizetést kíván, mintsem érdemlené: azt hívjuk telhetetlennek.

Az ilyen embernek minden keresménye és jószága csupa lopás, titkos tolvajság, és nem mondhatja, hogy azt néki Isten adta volna.

Az ilyenek a' legkegyetlenebb és legrosszabb emberek; mert nem lévén benneket isteni félelem, hol titkon, hol nyilván reávetemednek mindenféle bűnökre és alacsony-ságokra.

1. Tim. XI. 9. 10. A' kik meg akarnak gazdagúlni, esnek kísértetbe és törbe, sok balgatag és káros kívánságokba; mellyek bémerítik az embereket halálos veszedelmbe; mert minden gonoszságnak (bűnök) gyökere a' pénznek szerelme.

Luk. XII. 15. Meglássátok, hogy eltávoztassátok a' telhetetlenséget; mert ha bővölködnek is valakinek az ő gazdagsági, nem azokból van annak élete.

34. §. A' ki az ő világi javait, vagy szükségtelen, vagy haszontalan, vagy pedig rosz végekre fordítja: azt hívjuk vesztegetőnek, tékozlónak.

Ezt cselekszik, a' kik szükségtelen, és erejeket meghaladó vendégeskedésekre, borozásra, részegsége, játékokra, tehetségeket vagy sorsokat meghaladó eledelre, italokra, öltözetekre és házi eszközökre költik keresményöket.

Nem szabad így bánni világi javainkkal, a' 31. §-ban előadott okokból.

A' gazdagok, ha sorsukhoz képest különbkülönféle ételekkel és italokkal élnek mértékletesen, és ha drága ruhákban jár-

nak is, ezt ártatlanul cselekedhetik: de a' kinek ezt a' tehetsége nem engedi, még is követi a' gazdagokat, tékozlóvá leszen; a' kinek pedig ezt sorsa nem hozza magával, az magát nevetségessé teszi, és kevélységének adja jelét.

** 35. §. Nem elég csak testünkről és annak javairól gondoskodnunk, hanem mivel a' lélek drágább a' testnél: kötelességünk főképpen azokról a' dolgokról szorgalmatoskodnunk, a' mellyek lelkünkre nézve hasznosok, és abban örömet, gyönyörűséget okoznak. — Az ilyen dolgokat hívjuk lelki jóknak.

Illyen lelki jó a' szükséges és hasznos dolgoknak tudása; a' tudatlanság ellenben lelki gonosz, mert abból hol szégyen, hol kár szokott következni: kötelessége a. o. minden embernek, hogy tanuljon.

De mivel lehetetlen, hogy minden ember tanulásban töltsé az életét, és mindenféle dolgokat tanuljon: megkívántatik, hogy avagy csak azt a' tudományt vagy mesterséget jól megtanúlja, a' mellyet magának választott.

** 36. §. Vannak mindazáltal olyan dolgok, a' mellyeket hivatalbeli tudományán vagy mesterségén kívül mindenféle állapotú embereknek tanulni és tudni kell. Illyen

1. a' Vallás, vagy az Istennek esmérete, és ebből folyó igazságok és kötelességek, mellyek mivel a' próféták és az apostolok írásiban adódnak elő, ezeket és más a' val-

lásról és erkölcsről írott könyveket, nem csak vasárnaponként és innepenként, hanem egyébkor is, mikor érkezik, kötelessége minden embernek olvasni, hallgatni és tanulni. Illyenek

2. Minden emberre nézve annak az országnak, városnak, falunak, társaságnak, őtet illető törvényei, rendelési, szokási, a' mellynek tagja; mert ezeknek tanulása és tudása nélkül azoknak alkalmas tagja nem lehet. — Mind vallására, mind külső dolgaira nézve, kötelessége minden embernek, hogy mindeneket jól megvizsgáljon, hogy mindenekben az igazságot követhesse, a' tévelygéseket pedig eltávoztassa.

** 37. §. Nem elég továbbá az embernek csak értelmét vagy esméretét nevelni, hanem tulajdon holdogsága hozza magával, hogy akaratját is jobbítsa, és e' végre minden cselekedeteit, sőt gondolatit, indúlatit, kívánságait és beszédit is, a' tiszta egyenes és jó lelkiismerethez, egyszer'smind az Istennek kijelentett parancsolatihoz alkalmaztassa, és így átaljában minden bűnöket mindenkor eltávoztasson, mert ezek lelki gonoszok, mivel a' lélekben szégyent, bánatot és nyughatatlanságot szoktak okozni.

38. §. Néha nem áll rajtunk, hogy valamelly gondolat ne ötlődjék elménkbe: p. o. mikor valakinek káromlásit, fajtalan vagy egyéb bolond beszédit akaratunk ellen halljuk: de ha az efféle gondolatokat nem szeretjük, hanem utáljuk, azokat az Isten né-

künk bűnül nem tulajdonítja; mert a' bűnnek természete ebben áll, hogy az ember valamelly gonoszt tudva és szántszándékkal viszen véghez.

Ellenben tehát, ha készakartva gondolkunk gonoszt, vagy ha akaratunk ellen származik is valamelly gondolat elménkben; de ha magunk szoktattuk elménket az efféle gondolatokhoz, vagy pedig azt szeretjük, abban gyönyörködünk: ilyenkor bűnösökké lesznek gondolatink.

39. §. Mind azokat az indulatokat és kívánságokat, mellyeket magunkban érzünk, maga az Isten adta természetünkbe jó és hasznos végekre: azok tehát magokban gondoltván, nem bűnös, hanem ártatlan kívánságok és indulatok, p. o. harag, szeretet, ételnek, italnak, gazdagságnak 'stb. kívánása.

De bűnösökké lesznek indulatink és kívánságink,

1. mikor azokat tul a' rendin vagy feletébbvaló mértékben teljesítjük; p. o. mikor valaki haragjában olyanokat cselekszik, a' mellyeket azután megbán és szégyenl, vagy mikor valaki annyit eszik és iszik, hogy azáltal magának nyavalyát, kárt és szégyent okoz.

2. Mikor valamelly kívánságunkat tilalmas, vagy nem azon az uton módon teljesítjük, mellyen azt az Isten rendelte és parancsolta; p. o. a' ki ételbeli kívánságát úgy teljesíti, hogy lopja az ennivalót; vagy a' ki csalással, titkos és mesterséges lopással gazdagszik meg. Ilyen tilalmas uton módon tel-

jesítik kívánságukat a' paráznák és minden tisztátalan életű emberek; mert erre a' kívánságra nézve az Isten a' házasságot rendelte.

3. Mikor valakitől olyat kívánunk, mit annak cselekedni nem szabad; p. o. mikor Ákáb a' Nábót szőlőjét kívánta, mellyet ennek, mint Istentől adott örökségét, nem volt szabad sem elcserélni, sem örökösen eladni. I Kir. XXI. Vagy pedig a' mit felebarátunk kára és romlása nélkül meg nem cselekedhetik; p. o. mikor akár hivatalbeli, akár más emberek, szorult emberektől ajándékot, ingyen való szolgálatot kívánnak, vagy azoktól fele árrán, igen olcsón vesznek meg valamit.

4. Mikor valakinek kárát, gyalázatját, romlását kívánjuk, és ha rajtunk állana, azt meg is rontanánk.

A' ki minden indúlatira, kívánságira úgy tud és úgy szokott vigyázni, hogy azokat csak úgy és akkor teljesíti, mikor azoknak teljesítése a' lelkiüsmérettel és az Isten parancsolatival megegyez: az azokon uralkodni és magát megtagadni mondatik. — Az illyen embernek rendszerint minden cselekedetei jók és ártatlanok; minden jócselekedet pedig valóságos lelki jó, mert abban a' lélek mindenkor örömet és gyönyörüséget talál.

** 40. §. A' lelki jók közzé lehet számlálni a' becsületet is; mert a' léleknek ez is örömet és gyönyörüséget okoz.

Péld. XVI. 1. Kívánatosabb a' jó hír név a' nagy gazdagságnál; az ezüstnél és aranynál jobb a' kedvesség.

Mikor okos és jó emberek a' bennünk lé-

vő jó vagy jeles tulajdonságokról magokban meg vannak győződve, és felőlünk jól itélnek, jó értelemben vannak; p. o. hiszik, hogy tudósok, igazságszeretők, józanok, szelídek, tiszta életűek 's a' t. vagyunk: akkor mondatnak bennünket becsülni — Melly ítélet, mivel az embereknek elméjében vagy lelkében megyen véghez: mondhatjuk azt belső becsülésnek; és ez az igaz becsület.

Mikor pedig valakinek jó tulajdonságit emlegetjük, és irántok való szeretetünket, bizodal munkat és egyéb indulatinkat akár szóval, akár magunkviseletével és cselekedeteinkkel kijelentjük: akkor azt dicsérni, vagy külsőképen becsülni, tisztelni mondatunk. A' külső becsülés vagy tisztelés belső nélkül nem egyéb, hanem hízelkedés, színeskedés és csapodárság.

41. §. Vannak bennünk olyan jeles tulajdonságok, a' mellyek velünk születnek. Ilyen p. o. az éles elme, a' szép ábrázat, derék termet, nagy nemből való származás; azaz olyan emberektől való származás, kik magokat jeles és érdemes cselekedeteikkel mások felett nevezetesekké, híresekké tették.

A' legszebb ábrázatú, termetű, a' legélesebb elméjű és legfelsőbb születésű ember is, ha gonosz erkölcsű, ha jó cselekedetei nincsenek, lehetetlen, hogy felőle jól itéljünk; mert ha jól itélnénk, ítéletünk az igazsággal ellenkeznék.

A' velünk született jeles tulajdonságok a. o. csak közép jók, azaz csak úgy jók, ha azokat

az ember jó végekre fordítja; fordíthatja pedig azokat rossz végekre is: azok tehát magokban gondolatván, belső becsülést nem okozhatnak, sőt gonosz végekre fordítván, annyival nagyobb becstelenséget vonnak magok után.

Igy kell gondolkodnunk minden tudományokról, mesterségekről és akármely rendbeli hivatalokról, mellyeket az emberek ugyan rendszerint az ő szorgalmatosságuk által szereznek: de belső becsülést csak úgy érdemelnek, ha jó és hasznos végekre fordítatnak.

A' becsületnek, tiszteletnek szokásban lévő külső jeleit, minéműek a' titulusok, magunk meghajtása, alázatos magunkviselete, s a t. tartozunk ugyan minden hivatalbeli személyeknek megadni, és az által azt a' hivatalt, a' mellybe helyheztek, tisztelni: de a' ki valamely hivatalát nem igazán folytatja, vagy nincsenek jó és hasznos cselekedetei, arról magunkban lehetetlen jól itélnünk, és így lehetetlen azt belsőképen becsülnünk.

A' gazdagságról hasonlóan kell gondolkodnunk; senkit, csupán azért hogy gazdag, becsülni sem nem kell, sem nem lehet; hanem a' becsületet a' takarékosága, gondosága és szorgalmatossága érdemli, ha t. i. gazdagságait ezek által szerzette, és ha azokat jó végekre fordítja. — A' tékozló, a' fösvény, a' telhetetlen gazda, (lásd a' 33. dik §.) nem becsületre, hanem gyalázatra méltó.

42. §. Következik ezekből, hogy a' belső vagy igaz becsülésnek egyenesen és tulaj-

donképen való okai egyedül az erkölcsi jó cselekedetek, mellyekkel nem csak magunknak, hanem másoknak is használunk; ellenben pedig minden erkölcstelen vagy gonosz cselekedeteknek eltávoztatása.

Mert csak ezekért ítélhetünk valaki fölül jól, ezekért lehet valakinek jó híre neve, ezekért dícsértethetik és lehet kedvessége; a' velünk született jeles tulajdonságok és egyéb közép jók pedig amazoknak csak fényességet és nagyobb kedvességet okoznak.

** Belsőképen a. o. valakit becsülni, tisztelni annyit tészén, mint az abban lévő jóságról; annak p. o. az igazsághoz való szeretetéről, szüzességéről, könyörületességéről, szelídségéről, és egyéb erkölcsi jócselekedeteiről meggyőztetni, arról jól ítélni, azt nagyra tartani és kedvelleni. A' külső tiszteletet is egyedül az ilyenek érdemlik. — Világos ezekből:

1. hogy mennél több erkölcsi jócselekedetek találtatnak valakiben, és mennél többeknek használ valaki a' maga jó tulajdonságaival: annál nagyobb belső és külső becsületre teszi magát méltóvá.

2. Ellenben a' kiben nincsenek erkölcsi jócselekedetek, és a' ki mindent csak a' maga hasznára nézve cselekszik, az nem méltó a' becsületre.

3. A' ki olyan dolgokat cselekszik a' mellyek valamely társaságnak, falunak, városnak vagy országnak, és így a' közjónak hasznára szolgálnak; azt hívjuk érdemes

embernek. — Mennél többek valakinek eféle cselekedetei, és mennél több fáradsággal, sokszor maga kárával is viszi azokat véghez, annál nagyobbak annak érdemei. — Világos, hogy valamint senkit erővel szeretni: úgy erővel vagy akaratunk ellen becsülni nem lehet.

43. §. De jóllehet a' becsület, azaz, másoknak felőlünk való jó ítélete, a' jó hír név, az emberektől való dícséret, és azok előtt való kedvesség, valóságos lelki jó, mindazáltal nem egyéb közép jónál, azaz, csak úgy jó, ha azt az ember jó végekre fordítja.

A' fordítja pedig jóra az emberek előtt való becsületét és kedvességét, a' ki annál fogva annyival több jó és hasznos dolgokat viszen véghez; minthogy mennél nagyobb valakinek becsületi, annál inkább hajlanak mások annak tanácsára és szavára. — Következik ezekből:

1. hogy a' keresztyén ember a' becsületet fő céljának nem tarthatja, azaz, nem azért kell keresztyén embernek főképen valamit cselekedni, hogy az által magának az emberek előtt becsületet és kedvességet szerezhessen — Mert az emberek előtt való kedvesség csalárd, és sokszor megtörténik, hogy mivel több a' rossz, mint a' jó ember: az igazságszerető és hasznos cselekedetű embereket nem becsülik, hanem gyűlölik, rágalmazzák és gyalázzák.

A' kinek továbbá fő célja az emberek előtt való kedvesség, megeskik, hogy az sok-

szor törvénytelen és igazságtalan dolgokat cselekszik, mivel tudja, hogy azok által szerezhethet magának a' rossz emberek előtt kedvességet.

2. Az igaz keresztyén a. o. főképen mindent azért cselekszik, mivel a' lelkiesmérete és az Isten akaratja azt hozza magával, és így, hogy az Isten felőle jó ítélettel légyen, vagy hogy az Isten előtt szerezzen magának dicséretet, kedvességet és becsületet, ha szinte cselekedetét nem követi is mindenkor az emberek előtt való kedvesség és becsület.

Csel. XXIV. 16. Ebben gyakorlom magamat: hogy botránkozás nélkül való lelkiesméretem légyen, mind az Isten előtt, mind az emberek előtt mindenkor.

Fil. IV. 8. A' mellyek igazak, a' mellyek tisztességek, a' mellyek tiszták, a' mellyek szeretetre méltók, a' mellyek jó hírűek, és a' mi jóság, a' mi dicséretes, azokról gondolkodjatok.

1 Sám. II. 30. A' kik engemet tisztelnek: azokat megtiszttelem.

Csel. IV. 19. Inkább az Istennek kell engedelmessékednünk, mint az embereknek.

Ján. V. 44. Mimódon lehetnétek ti (a' Farizeusok) holott egyitek a' másitoktól vár dicsőséget; (becsületet) azt a' dicsőséget pedig, melly csak az Istentől származik, nem keresitek.

2 Kór. V. 9. Annakokáért azon igyekezzünk, hogy mind itt lakván e' testben, mind elköltözvén e' testből, az Isten előtt kedvesek lehessünk.

**** 44 §.** A' melly embernek cselekedeteiben fő czélja az emberek előtt való becsület és kedvesség, ennek is van haszna, mert magát avagy csak a' nagyon szembetűnő és nyilvánvaló gonosz cselekedetektől is meg szokta tartóztatni.

****** Ellenben a' ki keveset vagy semmit nem hajt még csak az emberek előtt való

becsületre is; azaz, a' ki nem gondol véle, akár jól ítéljenek és szóljanak felőle az emberek, akár rosziúl, vagy akár dícsérjék, akár gyalázzák; azt hívjuk szemtelen vagy elvetemedett embernek. Az ilyen ember, ha módját ejtheti, nincs olyan gonoszság, mellyet meg ne cselekednék.

** Szemtelenné lésznek: 1. az ostoba elméjű és bűnökben megrögzött emberek. 2. A' kik felettébb való kedvezéssel neveltetnek, mivel e' miatt a' gyermekek mind azt illendőnek tartják, a' miért meg nem fenytettek. 3. A' rosz társaság miatt.

Ellenben, a' kiben megmarad a' természetesi szemérem, kivált pedig a' kinek cselekedeteiben fő czélja az Isten előtt való becsület és kedvesség, azaz, hogy felőle az Isten jól ítéljen, és cselekedeteit jóváhagyja, az még a' legtitkosabb bűnöktől is igyekezik, és meg szokta magát tartóztatni.

45. §. A' ki magában több vagy nagyobb jó és jeles tulajdonságokat képzel, mintsem benne valósággal találtatnak, vagy többet tart maga felől, mintsem igazán lehetne: másokról ellenben csekélyebben ítél, mintsem kellene, másokon keveset vagy semmit sem ád: azt hívjuk nagyravágyónak.

A' kiben pedig valósággal találtatnak is másokat meghaladó jó és jeles tulajdonságok: de azoknak érzésétől indittatván magát valamelly tulajdonságira nézve hozzá hasonlíthatatlannak képzei, másokat magához képest kicsinyeknek, alávalóknak ítél, azo-

kat megútálja: azt hívjuk kevélynek. A' ki pedig ezeket vagy ábrázatjával, vagy szávaival, vagy cselekedeteivel kijelenti, azt hívjuk negédesnek, büszkének. — A' ki a' becsületet szereti, és azt igaz úton módon keresi, az sem nem nagyravágyó, sem nem kevély. — A' becsület szeretése kötelességünk, és velünk született kívánság.

Gal. V. 26. Ne légyünk hívságos dicsőségnek kívánói, egymásnak ingerlői, egymásra irigykedők.

Róm. XII. 16. Fennyen ne értsetek magatok felől, hanem a' szegényekhez lebecsátkoztatok.

A' nagyravágyó és kevély embernek megismertető jelei a' többek között ezek: hogy magáról és tulajdonságiról vagy cselekedeteiről szeret beszélni, azokkal dicsekszik, szereti ha szemtől szembe dicsérik; másokról ellenben szeret rosszul szólni, szereti azoknak jó hírét, érdemeit kissebbíteni, haragszik ha valamelly hibáját szeméretetik, másoknak nehezen vagy éppen nem szokott megengedni; azt kívánja, hogy mindenkor az álljon meg, a' mit maga talált, vagy állít, magát másokhoz nem alkalmaztatja: hanem azt kívánja, hogy magokat mindenek ő hozzá alkalmaztassák.

46. §. A' ki csupán a' véle született vagy egyéb külső tulajdonságokban bízza el magát, és csupán azokért kíván becsületni, vagy azoktól indítatván szokott másokat megútálni: azt hívjuk hijábavaló embernek. — Illyenek p. o. a' kik valamelly ruhájoknál, pompás öltözetöknél fogva képze-

lik magokat másoknál elébbvalónak és becsületre méltónak.

** A' ki továbbá holmi illetlen dolgokért kívánja magát becsültetni, p. o. hogy 'síros haja, 'síros ruhája van, kiváltképen pedig a' ki bűnös cselekedetei által akarja magát másoktól megkülönböztetni, azokért várja és kívánja, hogy mások dicsérjék és becsüljék, p. o. hogy pajkoskodik, fajtalan bolond beszédeket szóll, szitkozódik, szükségtelenül esküszik, másoknál több bort meg tud inni, verekedik, 's a t. azt hívjuk alávaló, vagy alacsony lelkű embernek.

A' ki pedig némelly szembetűnő bűnök-től magát megtartóztatja, de hol valamely erkölcsi, hol vallásbéli általa véghezvinni szokott jócselekedetekért felfúvalkodik, magát reátartja, másokat pedig megútál: azt hívjuk lelki kevélynek Luk. XVIII. 9—14.

Legnagyobb mértéke a' lelki kevélységnek, mikor az ember némelly erkölcsi vagy vallásbéli cselekedeteiben magát elbizván, éppen azért bátorkodik tudva és szántszándékkal valamely bűnt megcselekedni, vagy abban lélegzeni, magát azzal biztatván, hogy azt ő benne az Isten jócselekedeteiért elnézi. Illyen lelki kevély p. o. a' ki a' mellett hogy imádkozik, az Úr Vacsorájával bőven él, alami'snát és szent végekre bőven ad: de hivatalát, kereskedését, mesterségét, napi számját igazságtalansággal folytatja, titkos és mesterséges lopásokkal szaporítja világi javait.

47. §. A' kevély ember nem csak máso-

kat sért meg, a' midőn azokat hol szavai-
val, hol magaviseletével megszomorítja,
hanem főképen magának árt.

1. Mert magától mindeneket elidegenít,
és ha valósággal találtak is benne jó és
dicséretes tulajdonságok, de valamint maga
másokat megútál: úgy mások is őtet útál-
ják, tőle iszonyodnak, és előmenetelén nem
igyekeznek.

2. Mert a' kevély ember nem gondolja
meg, hogy mind véle született, mind pedig
egyéb jeles és jó tulajdonságait, az Istennek
és annak bölcs igazgatásának kellene köszön-
ni: következésképen azokat jó és hasznos
végekre kellene fordítani.

A' midőn a. o. a' kevély a' benne lé-
vő ajándékot a' mások megútálására for-
dítja, és azokkal visszaél, Isten iránt való
háládatlanságba esik, és magát büntetésre
teszi méltóvá.

1 Kór. IX. 7. Kicsoda különböztetett meg téged másoktól?
vagy micsodád vagyon, a' mit nem vettél volna? Hogy ha pedig
vetted, mit kevélykedel, mintha nem vetted volna.

1 Pét. V. 7. Az Isten a' kevélyeknek ellenek áll, az alá-
zatosoknak adja pedig a' maga kegyelmét.

Péld. XVIII. 12. A' romlás előtt a' felfúvzkodás jár, a' tisz-
teség előtt pedig az alázatosság.

Péld. XI. 2. A' kevélységen gyalázat esik.

** 48. §. A' kevélységnek ellenébe tété-
tik az alázatosság. — Alázatos ember nem
az, a' ki a' benne lévő jó és jeles tulajdon-
ságokat szükség nélkül titkolja, magát úgy
tetteti, mintha azok benne fel nem találtak-
nának; p. o. a' ki gazdag létére alávaló és
a' szegény sorsúakat illető ruhákban jár,

vagy tanúlt és tudós létére magát tudatlan-
nak tettet. — Az ilyen szineskedő és aláza-
tosságot mutató emberekben a' nagyravá-
gyás és titkos kevélység vagy a' legfőbb
mértékben találtaik, vagy pedig gyenge
elmével bírnak. — Hanem alázatos ember az,
a' ki érzi ugyan és tudja a' magában lévő jó
és jeles tulajdonságokat, mellyekkel némely-
lyeket meghalad: de maga előtt tartván,
hogy mind azokat, vagy egyenesen az Is-
tentől vette, vagy annak segedelme által
szerzette, maga előtt tartván egyszersmind
különbkülönbféle hibáit, másokat, a' kik
kevesebb ajándékokkal bírnak, meg nem ú-
tál, hanem a' mennyire lehet, mindenekről
jól ítél, mindeneket érdemek szerint becsúl,
magát ártatlanul alkalmaztatja.

Phil. II. 3. Semmit ne cselekedjeteK versengés vagy híjába
való dicsőség által, hanem az alázatosság által; mást magánál
minden jobbnak ítéljen lenni.

(Hogy valaki másokat magánál minden
tekintetben jobbnak tartson, ez lehetetlen:
de meglehet ez vagy amaz tekintetben.

Mert ritka az olyan elvetemedett em-
ber, a' kiben teljességgel semmi jó nem
találatnék; ellenben a' legalázatosabb em-
ber sem üres a' hibáktól és fogyatkozásoktól.)

Minthogy tehát a' magunk vétkei és
hibáit sokkal bizonyosabban tudjuk; mint a'
másokét: nem könnyen kell arra mennünk,
hogy felölök balúl ítéljünk; ellenben, mivel
lehetnek akárkiben is olyan jó tulajdonsá-
gok, a' mellyek mi bennünk fel nem talál-
tatnak: ezekben a' tekintetekben vagy azok-

ra a tulajdonságokra nézve másokat méltán jobbaknak ítélnünk magunknál, és erántuk illendő becsülettel viseltetni tartozunk.

Róm XII. 10. Az atyafiai szeretet által egymásnak szerelmére hajlandók légyetek, egymáshoz tisztességgel légyetek.

Következik ezekből:

1. Hogy mivel az alázatos ember az Isten iránt háládatossággal viseltetik: bizonyosan kedves ő Felsége előtt, és annak segédelmével magát méltán biztathatja.

2. Mivel az alázatos ember mindennek megadja az érdemlett becsületet, és magát azokhoz ártatlanul alkalmaztatja, irántok szelídséggel, nyájassággal viseltetik: lehetetlen, hogy az által magának az emberek előtt is kedvességet ne szerezzen, és mivel másokat megbántani nem szokott, ő is másoktól nem bántatván, csendes lélekkel töltheti életét.

Mát. XI. 20. Tanúljálok meg én tőlem: hogy én szelíd és alázatos szívű vagyok, és találtok nyugodalmat a' ti lelkeiteknek.

HARMADIK SZAKASZ.

Mások iránt való kötelességeinkről.

** 49. §.

A' Szent írás valamint az Isten eránt úgy az emberek eránt való minden kötelességeinket a' szeretetnek nevezetébe foglalja. Mát. XXII. 39. Szeressed a' te felebarátodat mint te magadat.

(Ezt a' parancsolatot az Isten már Mózes által kiadta. 3. Móz. XIX. 18. — Mózes ebben a' parancsolatban olyan 'sidó szóval élt, a' melly hol barátot, hol társat, hol szomszédot, hol átaljában mást akárkit jelent. Azzal a' 'sidó szóval nevezte a' többek között a' 'Sidókra nézve az Égyiptombelieket is, a' kik pedig Pogányok, és a' 'Sidóknak ellenségi valának. 2. Móz. XI. 2.)

Az Apostolok továbbá azt a' 'sidó szót olyan görög szóval tették ki, a' melly hozzánk közelvalót jelent, azaz, minden olyan embert, a' kihez közel esünk, a' kivel együtt lakunk; vagy a' kivel, ha távol lakik is, valamelly dolgunk, egybeköttetésünk van. — Mind az a' 'sidó, mind az a' görög szó pedig a' mi nyelvünkön felebarátnak fordítottatott: melly annyit tézen, mint fél barátunk, társunk vagy barátunk forma, de nem egész barátunk; mert ilyen csak kevés lehet.)

** 50. §. Következik ezekből, hogy mivel Mózes azzal a' 'sidó szóval, mellyet felebarátnak fordítunk, az égyiptomi pogányokat is nevezte, a' kik pedig a' 'sidóknak gyűlölői voltak, és ilyen értelemben vette ezt a' szót az Úr Jézus is: Luk. X. 33. 37. felebarátinknak ^{tehát} nem szüleinket, nem atyánkijait, nem barátinkat; mert ezek többek, és hozzánk szorosabban tartoznak: de nem is csak azon nemzet, vagy azon vallásbeli embereket kell tartanunk: hanem átaljában minden más embereket, akár po-

gány, akár 'sidó, akár török vallásu, és akár-melley nemzetbéli, nem csak jó, hanem a' legroszabb embereket is.

* Következik továbbá, hogy ez a' parancsolat: szeressed felebarátodat, annyit téssen, hogy szeressünk minden különbség nélkül minden embereket.

51. §. A' mennyiben mindazáltal a' szeretet lelkünknek valamelly dologhoz vagy személyhez való kedves hajlandóságát vagy vonattatását jelenti, ebben az értelemben lehetetlen átaljában minden embereket szeretnünk; mert mindenek iránt illyen hajlandósággal nem viseltethetünk, (a' felebaráti szereteten tehát nem mindenkor ezt a' belső hajlandóságot kell értenünk. — Maga az Úr Jézus is ellenségihez kedvetlenséggel viseltetett, sőt reájok meg is haragudott.)

(A' mennyiben továbbá a' szeretetnek fundamentoma valamelly jó vagy gyönyörűség: ezen sem épithetjük a' felebaráti szeretetet.

(Mert jóllehet megtörténik, hogy véletlenül olyan ember segethet rajtunk, a' kivel valaha jóltettünk: de ezt átaljában minden emberektől hijába reményljük, mivel ez minden emberektől ki sem telik.)

A' felebaráti szeretet a. o. különböz az Isten iránt való szeretetünktől; mert ő Felségét a' velünk közlött számtalan jótéteményiért szeretjük. (3. §.)

Különböz a' szüleink, véreink, jóltevőink iránt való szeretettől is; mert ezekhez is vagy természettel vonattatunk, vagy pe-

dig ezeket is hol jótéteményeikért, hol az általok reánk hárulni szokott örömért és gyönyörűségekért szeretjük.

* 52. §. Áll a' felebaráti szeretet nem annyira lelkünknek azok iránt való kedves hajlandóságából vagy indulatjából, hanem ennek munkáiból, vagy azokból a' cselekedetekből, mellyek a' szeretetből szoktak származni.

(Nevezetesen, mivel a' kihez a' szeretet, vagy lelkünk kedves indulatja által, akár természettel, akár pedig azoknak jósa- gaért vonattatunk, azokra nézve készek va- gyunk mind azt teljesíteni, valami javukra és bődögságukra szolgál, ellenben pedig mind azt eltávoztatni, a' mi kárakra, rom- lásukra lehetne.)

Felebarátinkat a. o. úgy szeretni mint magunkat annyit térsen, mint azoknak ja- vára és bődögságára tehetségünk szerint mind azokat megcselekedni, a' mellyeket ma- gunkra nézve meg szoktunk cselekedni.

(Mát. VII. 12. Valamit akartok, hogy az emberek ti veletek cselekedjenek: azont cselekedjete ti is azokkal (a' mit t. i. hely- lyesen és igazságosan akarhatunk, kívánhatunk; mert p. o. igaz- ságtalanul kívánná valamely szegény, hogy gazdag felebarátja adja néki felejóságát, vagy a' gonosztévő, hogy őtet a' bí- rák ne büntessék.)

* 53. §. A' ki tehát a' felebaráti sze- retetét csak abban tartja, hogy valamely szegénynek, koldusnak eledelt vagy egyéb alamizsnát ad, igen hibásan gondolkodik, mert az Úr Jézus parancsolatja szerént tő- lünk kitelhetőképen mind azt tartozunk megcselekedni felebarátinkkal, valamit ma-

gunkra nézve helyesen kívánhatunk, hogy mások velünk cselekedjenek.

Következésképen a' felebaráti szeretet nem csak a' szorult és nálunknál szegényebb emberekre terjed, hanem a' nálunknál sokkal gazdagabb, és akármelly nagy méltóságban élő emberekre is, és magában foglalja mindenféle kötelességeinket, vagy mind azoknak teljesítését, a' mellyek másoknak javára, azoknak pedig eltávoztatását, a' mellyek azoknak kárára, megbántására szolgálhatnak.)

(A' felebaráti szeretetet épen így írja le az Apostol; hogy azt nem csak az adakozásban, hanem általjában minden kötelességeinknek teljesítésében helyhezveti, és azok között egynehány nevezetesebbeket elő is számlál.

(1 Kór. XIII. 4—7. A' szeretet hosszútűrő, kegyes a' szeretet, nem irigykedik a' szeretet, nem cselekszik álnokul, nem fúvalkodik fel, nem cselekszik éktelenül: nem keresi csak a' maga hasznát, nem gerjed hamar haragra, nem gondol gonoszt, nem örül a' hamisságnak, hanem örül az igazságnak, mindeneket elfedez, mindeneket hiszen, mindeneket reményl, mindeneket eltűr.

(A' ki magát ezek szerint viseli: abban van igazán felebaráti szeretet)

** 54. §. Miért tartozunk úgy szeretni felebarátinkat mint magunkat? azaz, miért tartozunk azoknak javát és boldogságát szint-úgy munkálódni mint a' magunkét?

Épen nem azért a' haszonért vagy gyönyörűségért, a' mellyet általok vagy már elvettünk, vagy pedig reménylünk. Mert felebarátinkon kivált az olyan embereket kell

értenünk, a' kiknek soha semmi javaival vagy szolgálatjával nem élünk, nem is várjuk, hogy valaha élhetnénk.

Az effélékéért szüleinket, a' szülék gyermekeiket, atyánkfiyait, jóltévőinket, barátinkat, 's a' t. szoktuk szeretni. (51. §.) Ezeknek szeretetére, mivel vagy természeti indulatink, vagy azoknak jósága által ösztönöztetünk, nem is nehéz irántok való kötelességeinket teljesíteni, a' honnét ezeket sokszor a' leggonoszabb emberek is teljesítik: de ezek iránt való szeretetünket az Isten számba sem vérszi, azokért jutalmat sem igen ígér.)

Luk. VI. 33—35. Ha csak azokat szeretitek, a' kik titeket szeretnek, micsoda kedvességek lesznek azért az Istennél? mert a' bűnösök is szeretik azokat, a' kik őket szeretik. És ha csak azokkal tesztek jól, a' kik veletek jól téznek, micsoda kedvességek lesznek az Istennél? mert a' bűnösök is ugyanazont cselekeszik. És ha csak azoknak adtok kölcsönt, a' kiktől gondoljátok, hogy ismét vehettek, micsoda kedvességek lesznek azért Istennél? mert a' bűnösök is a' bűnösöknek adnak kölcsönt, hogy hasonlókat végyenek. Annakokáért joltégyetek és kölcsönt adjatok, semmit abból nem várván, és a' ti jutalmatok sok lesznek.)

** 55. §. Istenért az Istenre nézve, vagy az Istenre való tekintetből tartozunk főképen szeretni felebarátinkat.

(Istenért cselekedni valamit annyit térszen, mint azért cselekedni, mivel az Isten parancsolja, és így azért, hogy az által az Isten iránt való szeretetünket, buzgó hajlandóságunkat megmutassuk.)

a) Mert a' kik az emberek között velünk jóltésznek: azok iránt való szeretetünket azzal szoktuk kimutatni, hogy tehetsé-

günk szerint azokkal mi is jóltészünk: úgy de az Istenre nézve ezt nem cselekedhetjük; azt kívánja a. o. hogy ő Felsége helyett szeressük így felebarátinkat, azokkal tegyünk jól.

1 Ján. IV. 11. Minthogy az Isten minket szeretett: miénkünk is egymást szeretnünk kell.

b) Semmivel az Isten iránt való szeretetünket és háládatosságunkat olly bizonyosan ki nem jelenthetjük, mintha minden parancsolatit megtartjuk. Az Istennek szeretete ebben áll, hogy az ő parancsolatit megtartsuk.

Semmit pedig az Isten gyakrabban és szorosabban nem parancsol, mint hogy felebarátinkat szeressük. Mát. VII. 12.

Kol. III. 14. Mindeneknek felette öltözzétek fel a' szeretetet, melly a' tökéletességnek kötele.

1 Ján. IV. 12. Ha egymást szeretjük: az Isten bennünk lakozik, és az ő szeretete mi benünk megteljesedett.

A' ki tehát felebarátit szereti, azaz, mind azt eltávoztatja, a' mivel azoknak kárt, gyalázatot, szomorúságot okozhatna, mind azt pedig tehetsége szerint megcselekszi, valami azoknak örömére és hasznára szolgálhat; és ezeket főképen Istenért, vagy azért cselekszi: hogy ez által ő Felsége iránt való szeretetét és háládatosságát kimutassa: a' szereti igazán felebarátját. 1. Kór. XIII. 4—7.

Ellenben a' ki nem szereti, vagy nem így szereti felebarátját: az magát az Istent nem szereti.

1 Ján. IV. 20. Ha valaki ezt mondándja: szeretem az Istent. az atyafiját pedig gyűlölendi, nem szereti: hazug az; mert a' ki nem szereti atyafiját (felebarátját), a' kit látott, mi módon szeretheti az Istent a' kit nem látott?

** 56 §. Sőt valamint maga az Isten

nem csak a' jókat, hanem a' gonosztévőket is szereti, annyiban a' mennyiben azokkal jóltészen: felhozza a' napját nem csak a' jókra, hanem a' gonoszokra is; essőt ad nem csak az igazaknak, hanem az igazságtalanoknak is földére: Mát. V. 45. úgy megkívánja ő Felsége, hogy mi is ne csak jóakaró felebarátinkat szeressük, vagy a' kik ellenünk nem vétettek, hanem hogy szeressük ellenségeinket is, roszakaróinkat, gyűlölőinket, a' kik bennünket megbántottak, ártásunkra törekednek; azaz, velők jóltégyünk, tehetségünk szerint ezeknek is javát és boldogságát munkálódjuk.

Mát. V. 48. Légyetek tökéletesek, (t. i. a' szeretetre nézve, hogy azt ne csak jóakaróinkra, hanem roszakaróinkra is kiterjesszük) mint a' ti mennyei atyátok tökéletes.

Mát. V. 44. Szeressétek ellenségeiteket; áldjátok azokat, a' kik titeket átkoznak, jóltégyetek azokkal, a' kik titeket gyűlölnek.

Róm. XII. 20. Ha éhezik a' te ellenséged, adj ennie, ha szomjúhozik, adj innia; mert ha ezt miveled, eleven szemet gyűjtesz annak fejére; (azaz, valamint az eleven szén megolvasztja az érczet is: úgy jótéteményink meglágyítják a' legkeményebb szíveket is.)

* 57. §. Mivel a' felebaráti szeretet azt hozza magával, hogy másokkal mind azt a' jót megcselekedjük, a' mit magunknak kívánunk; azt pedig eltávoztassuk, a' mit magunkra nézve nem akarunk;

Kötelességünk tehát, hogy szeressük felebarátunknak életét; azaz, tehetségünk szerint mind azt eltávoztassuk, a' mivel azt vagy elfogyasztanánk, vagy megrövidítenénk, ellenben pedig mind azt megcselekedjük, a'

mivel életöknek és egészségöknek fenntartására használhatunk.

A' ki felebarátját akár titkon, akár nyilván, de tudva és szántszándékkal fosztja meg életétől: azt hívjuk gyilkosnak. —

A' gyilkos sokféleképen vétkezik.

a) Mert magát az Isten akaratjának ellene szegezi, a' kinek tetszésétől függ egyedül, meddig éljenek az emberek: a' gyilkos tehát az Istennel nem gondol.

b) Mert felebarátját legnagyobb javától fosztja meg, mivel az életét minden ember mindennél inkább szereti; és annak kárát soha vissza nem pótolhatja.

c) Kárt és romlást okoz a' gyilkos az általa megöletett felebarátja vagy neveletlen gyermekeinek, vagy szüleinek; mindenkor egyszersmind bánatot annak minden hozzátartozóinak: nagyobb gonosszal pedig alig illehetünk másokat, mint mikor azoknak bánatot és keserűséget okozunk.

3 Móz. XXIV. 17. Ha valaki megölelend valakit, megöletessék a' gyilkosságért.

2 Móz. XXI. 12. Ha valaki úgy verénd meg valakit, hogy meghaljon: megöletessék az a' gyilkos.

58. §. Mikor a' törvényszékek akár gyilkosokat, akár egyéb gonosztévőket halállal büntetnek: nem esnek gyilkosságba; mert ezt az Isten parancsolatjából cselekszik, és mintegy az Isten helyett, vagy az Isten képeben veszik el annak életét.

1. Móz. IX. 6. A' ki kiontádjja az ember véré, ember által ontassék ki annak vére.

Róm. XIII. 4. Ha gonoszt cselekeszel, félj tőle (a' felsőségtől, törvényszékektől) mert nem ok nélkül viseli a' fegyvert;

mert az Isten bosszújának megállója azon, a' ki gonoszt cselekeszik.

+ * 59. §. A' kinek nincsen is az a' szándéka, hogy valakit életétől megfoszszon: de ha azt cselekedeteivel szomorítja, búsítja, mint sok rossz erkölcsű házastársak egymást, és sok rossz erkölcsű gyermekek szüléiket; vagy pedig ereje felett dolgoztatja, mint sok kegyetlen gazdák és gazdaszszonyok cselédeiket, vagy annyira megveri, hogy ezek miatt elbetegesedik, elhal: méltán tartatik annak gyilkosának. — Így kell gondolkodni azokról is, a' kik betegeiket, tőlök kitelhetőképen nem gyógyíttatják, mert ennek elmúlatása által okaivá lesznek azoknak halálának.

(Mikor a' gonosztévők vagy a' megvertetés, vagy más büntetések miatt megbetegesznek, néha meg is halaak: annak magok az okai, nem pedig a' törvényszékek, úgymint a' mellyeknek kötelessége, hogy azokat érdemök szerint büntessék.)

** 60. §. Gyilkosságba esnek az emberek azért, mert egymásra felettébb megharagusznak: kötelességünk a. o. a' haragot eltávoloztatnunk.

(A' harag nem egyéb, hanem lelkünknek olyan kedvetlen indúlatja, melly származik másoknak nagy kárunkra, gyalázatunkra és megszorításunkra czélozó szavaiból, cselekedeteiből és magokviseletéből; és a' melly által arra ösztönöztetünk, hogy a' rajtunk esett kárt vagy bosszúságot elfordítsuk és megorvosoljuk.)

azonban
 Hogy a' rajtunk ejtett méltatlanságot érezzük, azon megindúljunk vagy megharagudjunk: ez természeti dolog és nem véttek; a' honnét ez az indúlat megvölt az Úr Jézusban is. Mát. III. 6.

Eféz. IV. 26. Megharagusztok-é? de ne vétkezzetek; a' nap le ne menjen a' ti haragotokon.

* Bűnösökké válik bennünk ez az indúlat:

a) Mikor ok nélkül haragszunk meg, azaz csekélységért; (vagy pedig mikor felebarátink nem olly szándékkal szólnak vagy cselekesznek ellenünkre valót, hogy azzal bennünket megakarnának bántani, p. o. mikor afféléket nyájasságból, vigyázatlanságból, hirtelenkedésből cselekesznek.)

b) Mikor valaki haragjában olyanokat szól vagy cselekszik, a' mellyeket azután sajnál és szégyenl.

c) Mikor haragunk soká tart.

(Hirtelen haragúak szoktak lenni, a' kiknek sok a' dolguk és foglalatosságuk: de az ilyeneknek haragja hamar elmúlik, és magokat megszügyenlik. Rendszerint pedig menél kevélyebb valaki, annyival inkább megindúl minden csekélységen.)

** 61. §. A' hosszas haragot, melly által az ember arra indittatik, hogy a' rajta ejtett méltatlanságot nem csak elfordítani kívánja, hanem felebarátját, a' kitől megbántatott, útálja, és azt kitelhetőképen megrontani igyekezik: hívjuk gyűlölségnek. Az ilyen ember sokszor elveszteni nem száná felebarátját; az eltökélett gonosz

szándékot pedig az Isten úgy tartja, mintha az ember azt véghezvitte volna.

1 Ján. III. 16. Valaki gyűlöli felebarátját, gyilkos az.

* Kötelességünk, hogy valamint a' gyűlölséget: úgy az irigységet is eltávoztassuk, melly nem egyéb, hanem az a' kedvetlen indulat, melly származik a' mások bóldog állapotjának látásából: vagy olyan jó és jeles tulajdonságaiknak tapasztalásából, mellyeket az irigy ember magában vagy épen nem, vagy pedig kicsiny mértékben érez. — (Az irigy ember, gyermek p. o. az efféléken búsul, haragszik, sajnálja hogy más nálánál szebb, természetesebb, drágább ruhája van, jobban tanul, tudósabb, gazdagabb, nagyobb becsülete, hivatala van, 's' t. azt ezekért gyűlöli, nem szenvedheti, rágalmazza, kárára, gyalázatjára igyekezik. — Annyival bűnösebb, és egészen ördögi indulat ez, mivel az irigy ember többnyire arra haragszik, a' ki néki soha semmit nem vétett. Mennél kevélyebb valaki, annál irigyebb.) — Tartozunk sorsunkkal megelégedni, és a' mások jó tulajdonságinak látása által nem arra indíttatni, hogy azért szomorkodjunk, vagy reájok haragudjunk, hanem arra, hogy igyekezzünk hozzájuk hasonlók lenni, vagy ha lehet, azokat meghaladni.

** 62. §. A' harag és gyűlölség helyett kötelességünk, hogy felebarátink iránt szelidséggel viseltessünk.

Szelid ember nem az, a' ki a' rajta esett méltatlanságokon soha meg nem indul,

mert ez lehetetlen; hanem az, a' ki csekélységekért meg nem haragszik, vagy ha méltó oka van is reá hogy megharagudjék, haragja mindazáltal nem soká tart, hanem kész felebarátjának megengedni.

(Nem is kell mindenkor azt várnunk, hogy ellenünk vétő felebarátink utánunk járjanak, vagy bennünket megkövessenek; mert ezt mindenkor kívánnunk kevélység; hanem mihelyt hibájukat megvallják, sőt mihelyt akár beszédjükből, akár magokvi-seletéből vagy cselekedeteikből észreveszszük, hogy ellenünk ejtett vétköket megbánták, és már irántunk jó indulatot mutatnak: mindjárt tartozunk azoknak megengedni.)

Luk. XVII. 4. Ha egy napon hétszer vétkezik ellened a' te felebarátod, és egy napon hétszer hozzád térénd, ezt mondván: megbántam cselekedetemet: bocsáss meg néki.

Mát. VI. 15. Ha meg nem bocsátjátok az embereknek vétkeiket, a' ti mennyei atyátok sem bocsátja meg a' ti vétkeiteket.

63. §. Néha felebarátink úgy bántanak meg bennünket, hogy a' gyalázat és a' kár, a' mellyet okoztak, másokra is hárul vagy hárulhat; p. o. úgy káromlottak meg, hogy káromlásuk a' teremtőre is hárul, vagy pedig nagy bectelenséggel illetnek, megcsalnak, meglopnak bennünket, és feltehetjük, hogy másokkal is úgy bánnak: ilyen esetekben nem szabad azoknak vétkét elengedni; mert megengedésünk ellenkeznék az Isten iránt való szeretetünkkel, a' kit mindenek fellett tartozunk szeretni; ellenkeznék más sok felebarátink iránt való szeretetünkkel is, a' kiknek azok hasonlóképen árthatnának; sőt

ellenkeznék magoknak a' bennünket megbántóknak szeretetével, mert azoknak megjobbúlását munkálódni tartozunk.

Az efféle esetekben a. o. szoros kötelességünk, hogy mind magunk, mind mások hasznára megbántatásunkat, a' törvényszékeknek, vagy más nálunknál felyebbvalóknak kijelentsük, hogy azok által gonosz felebarátink megbüntettessenek; de magunk rajtok bosszút ne álljunk, mivel megeshetnék, hogy haragunkban azokat keményebben büntetnénk meg, mint sem érdemlenék.

(Mikor vagy módunk nem vólna benne, hogy sérelmeinket a' törvényszékeknek bejelentենék, vagy annak halasztása miatt nagy kár és veszedelem következne reánk: csak ilyenkor szabad magunknak bosszút állani, azaz, felebarátinkat megbüntetni.)

3 Móz. V. 1. Ha valamely ember hallotta a' káromló beszédit, és bizonyság lehetne, hogy hallotta, vagy azt bizonynyal tudja, ha bé nem mondja azt, annak a' bűnnek büntetését hordozza.

Róm. XII. 19. Magatokért bosszút ne álljatok, hanem adjatok helyt az Isten bosszúállásának.

64. §. Néha továbbá úgy bántanak meg bennünket felebarátink, hogy a' kár vagy gyalázat egyedül csak magunkat illet ugyan, de a' sérelmünk igen nagy: nagy kárunkat és becstelenítettésünket a. o. ilyenkor is helyesen kereshetjük a' törvényszékek előtt.

De minekelőtte ezt cselekednénk, a' szelidség azt hozza magával, hogy felebarátinkkal inkább megbékéljünk, ha szintén ez valamely kárunkkal esik is, mintsem az alatt,

míg perlekedünk, nyughatatlankodjunk, köl-
tekezzünk, és féljünk pereinknek bizonyta-
lan kimenetelétől.

Mát. V. 25. Légy jóakarója a' te ellenségednek ha-
mar, míg véle az úton vagy, hogy a' te ellenséged té-
ged a' Bíró kezébe ne adjon.

Mát. V. 9. Bóldogok a' békességszerzők; mert azok
Isten fíjainak mondatnak.

Mát. XI. 29. Tanuljátok meg én tölem, hogy én
szelíd és alázatos szívű vagyok, és találtok a' ti lelkeitek-
nek nyugodalmat.

** 65. § Minthogy felebarátink életének
és egészségének fentartására a' testi vagy vi-
lági jók megkívántatnak, kötelességünk, hogy
azoknak világi javait törvénytelenül magun-
kévá ne tegyük, se ne fogyaszszuk, hanem
tehetségünk szerint szaporítsuk.

A' ki felebarátját, annak tudtával, de a-
karatja ellen, (erővel) nyilvánságos erőszak-
kal fosztja meg valamelly jószágától, azt hív-
juk ragadozónak. (Illyenek, a' kik akár úton,
akár házaiknál másokra réarontanak, és ja-
vaikat szemeik láttára elviszik, minthogy
ellenök nem állhatnak. — Az a' törvénytelen
és igazsággal ellenkező szokás is, hogy sen-
ki a' más alkujába ne szólljon, hogy vala-
mit annyival olcsóbban megvehessen, ki-
vált pedig mikor némelly rozszlelkű emberek,
egymással megegyezvén, arra vetemednek,
hogy az alkudozásban egymást váltják fel,
és mind addig törrik az árrát, akár marhá-
nak, akár egyéb jószágnak, míg a' ki azt á-
rúlja, az időből ki nem marasztják, nem
egyebek nyilvánságos ragadozóknál; mert vi-
lágos erőszakkal teszik magokévá olcsón a'
más jószágát.)

Vannak mesterséges ragadozók, azaz: a' kik nem nyilvánosságos, hanem titkos erőszakkal veszik el valakinek jószágát, úgy hogy szorúltságban lévő felebarátjok maga adja oda nekik pénzét, vagy egyébét, de nem önként, hanem kénstelenségből, mivel különben bajából vagy szükségéből nem szabadulhat, és így titkos erőszakot szenved.

a) A' mesterséges ragadozók közzé tartoznak az olyan tisztviselők, a' kik az ügyes bajos embereken csak úgy segítenek; ha általok ajándékoztatnak.

É'sa. I. 23. A' te fejedelmid (tisztviselőid) elhajlottak, és orvoknak társai, mindnyájan szeretik az ajándékot; és a' fizetésre néznek, az árváknak nem ítélnék, és az özvegyek perét nem bocsátják elejökbe. — Jer. V. 27.

b) Mesterséges ragadozók, a' kik hivatalukhoz vagy nem tudnak, vagy abban igazán el nem járnak, mégis a' fizetést felvészik. — (Illyenek továbbá, a' kik akár hivatalbeli valamelly fáradságukért, akár mesterségbeli munkájukért, akár napszámjukért, akár más egyéb szolgálatjukért több bért, több fizetést kívánnak, mintsem érdemlenének: de felebarátjaik kénstelének lévén munkájukkal élni, kénstelének azoknak érdemök felett fizetni, és ekképen erőszakot szenvedni. — Ezekhez számláltathatnak a' kik kölcsön kiadott pénzükhöz, több uzorát, több hasznot vagy szolgálatot kívánnak annál, mint a' mennyit a' törvény megenged. (Házánkban a' törvényes uzóra, száztól hat forint))

É'sa. XVIII. 12. 13. A' ki a' szülőkölődöt és a' szegényt

megnyomorítja, uzsorát ad, és többet veszen, valyon él-ez? nem. Mind ezeket az útálatosságokat cselekedte, halállal hal meg.

c) Mesterséges ragadozók, a' kik portékájukat, marhájukat, és akármellyféle ételt, italt, gabonájukat felettébbvaló áron adják el, vagy pedig a' mértékben csalni bátorodnak.

Ámós. VIII. 4. 7. Halljátok meg ezt, kik a' szegényeket bényelitek, és a' földnek szükölködőt rontjátok, kik ezt mondjátok: csak múlték el — a' szombat, hogy nyithatók meg búza vermeinket, kicsinyíthetők a' vékát, öregbíthetők az árrát és hamis mértéket szerezhethénk. Megesküdt az Úr Jákóbnak dicsőségére, bátor ha elfelejtezem ezeknek minden gonoszságukról.

d) Mesterséges ragadozók, a' kik vagy tisztsegöknél és hatalmuknál fogva, vagy pedig ravasz ócsárlásuk által kényszerítik felebarátjukat, hogy ez vagy amaz jószágát nekik olcsóbban adja, mint a' mennyit érne; úgy a' kik akár cselédjeiknek, akár egyéb munkásuknak bérit elfogják, magoknak ingyen dolgoztatnak.

Jér. XXII. 13. Jaj annak a' ki felebarátjával ingyen szolgáltat, és munkájának bérit annak meg nem adja.

Jak. V. 4. A' munkásoknak béri, kik a' ti tartományitokat megaratták, melyet csalárdsággal megtartottatok, kiált, és azoknak kiáltási, a' kik arattak, a' seregek Urának füleibe bémentenek.

Habak. II. 6. Jaj annak a' ki magát a' másébol gazdagítja, valyon meddig tart az?

(Mind ezek is valóságos ragadozók; mert nem úgy bánnak felebarátjaikkal, a' mint szorúlt állapotjokban magokkal szeretnének bánatni; Mát. VII. 12. azoknak pénzét vagy egyéb jószágát kéntelenségből, és így erővel adatják magoknak.)

* 66. §. Tolvajnak, lopónak hívjuk azt, a' ki felebarátjának valamely jószágát annak

híre és akaratja vagy megegyezése nélkül té-
szi magáévá. A' ragadozóktól annyiban kü-
lönböznek, hogy nem erőszakkal, hanem
titkon viszik véghez gonoszságukat.

Zak. V. 4. Ezt mondja a' seregeknek Ura: kibocsátom
az átkot, és bémégyen a' lopónak házába, és annak házá-
ba, a' ki hamissan esküszik az én nevemre, és megma-
rad annak házában, és megemésztí azt, annak fát és
köveit.

* Valóságos tolvaj nem csak az, a' ki
ökröt, lovat, vagy más egyéb sokat érőt lop,
hanem a' ki legkisebb jószágát tulajdonítja
is el felebarátjának, annak tudta és engedelmé
nélkül. Sőt valóságos tolvaj

a) mind az, a' ki tudva és szántszándékkal
kárt télesen felebarátjának, akár barmaiban,
akár kertjében, akár mezejében; vagy mi-
kor annak előmenetelét, javainak szaporodá-
sát, haragból, irigységből megakadályoztatja:
mert annak mind annyiszor vagy jövedelmét
kevesíti, vagy pedig költségét neveli, és
így azzal szintúgy fogyatkozást szenvedtet,
mintha meglopta volna. (Ezek közzé tartoz-
nak az olyan pajkos gyermekek, kik akár az
épületek falait, akár egyéb részeit elmoc-
kolják, béfirkálják, azokban faragással, va-
karással, vagy egyébképen kárt és dízte-
lenséget okoznak. — Jele ez egyszersmind a'
bárdolatlanságnak és vad erkölcsnek, másnak
kárában és boszszantásában györörüségét
találni.)

b) A' ki másnak elveszett jószágát meg-
találván azt hírül nem adja, hanem eltit-
kolja és magánál megtartja.

3 Móz. VI. 3. 4. Ha valaki elveszett jószágot talált, és azt eltagadándja, mivelhogy ez által bünt tett és vétkezett: az elvesztett és megtalált jószágot fizesse meg.

** c) Valóságos tolvaj, a' ki tudva valamelly lopott marhát vagy jószágot veszen meg: úgy az is, a' ki lopott jószágnak tudva helyt ad, annak gondját viseli; hívjuk az illyet Orgazdának. Mind a' ketten egyet értenek a' tolvajokkal, azoknak gonosz cselekedetét jóváhagyják, azoknak társaikká, és szintollyan, sőt nagyobb bűnösökké lesznek, kivált az orgazdák, mivel a' tolvajoknak pártját fogják, és néki bátorítják, hogy többtöbb károkat okozzanak. — A' kik a' hamis ügyeket tudva védelmezik, és a' tolvajokat kedvezve, nem pedig érdemök szerint büntetik, azokról épen így lehet gondolkodni.)

** 67. §. A' ki más pénzét vagy egyéb jószágát annak ugyan tudtával és megegyezésével, de hol tudatlanságból, hol ámitásból származott megegyezésével teszi magáévá, azt hívjuk csalárd embernek. Illyen p. o. az, ki rosz marhát, portékát, eleséget jó gyanánt ad el; a' ki vizes bort tiszta gyanánt mér; a' ki hogy többet nyerhessen, zavaros bort mér, 's a t. vagy akármelly egyéb dolgoknak adásában, vevésében, ámitás által többet húz von felebarátján, mintsem az igazság szerint kívánhatná.)

A' csalárdok közzé tartoznak továbbá minden olyan emberek, a' kik akár öltözeteknek, akár egyéb dolgoknak készítéséhez

több posztót, ezüstöt, vasat, 's a t. véletnek vagy adatnak magoknak, és a' mi azokból megmarad, azt magoknál fogják.

Az efféle úton módokon gyűjtött keresményt hívjuk titkos lopásnak; mivel az ilyen gonosztévők vagy nem idéztethetnek a' törvényszék eleibe, vagy ha idéztetnek is, nem mindenkor lehet világhosszra hozni lopásaikat.

De az Isten előtt annyival nagyobb gonosztévők, mivel valamint a' mesterséges ragadozók: úgy a' titkos tolvajok apródonként tíz, húsz, száz, sőt ezer annyit is ragadoznak és lopnak, mint a' nyilvánvaló ragadozók és tolvajok, kik a' törvényszékek által megbüntettetnek.)

1 Thes. IV. 6. Senki meg ne nyomorítsa, se meg ne csalja felebarátját; mert mind ezekért boszúálló az Úr.

Péld. XVI. 8. Jobb a' kevés igazsággal, mint a' temérdek gazdagság hamissággal.

Péld. XXII. 16. A' ki elnyomja a' szegényt, hogy szaporítsa a' jószágát, végezetre szűkölködére jut.

Jérém. XVII. 11. Mint a' fogoly madár sokat tojik, de nem költi ki: azonképen a' ki gazdagságot gyűjt, de nem igazán, a' maga napjainak közepette elhagyja azt, és az utolsó órában bolond lézen (azaz, akkor, ha mind későn is, általláthatja és megtapasztalhatja, hogy bolondul cselekedett, magának nem hasznot, hanem kárt tett.)

**** 68. §.** Annyival nagyobb bűn mind a' nyilvánvaló, mind pedig a' mesterséges ragadozás és titkos lopás:

1. mert a' legnagyobb ragadozó és tolvaj is nehezen szenved, sajnálja, ha tőle mások lopnak, vagy ha megcsalják: ezeket tehát a' tulajdon lelke is rossz és tilalmas cselekedeteknek ítéli. (Azzal a. o. hogy még-

is vagy lopni, vagy csalni nem iszonyodik, annak adja jelét minden tolvaj és csalárd ember, hogy lelkiesméretével nem gondoló, és elvetemedett gonosztévő.)

2. Minden tudja az Istennek ezt a' világos parancsolatját: Ne lopj! senkit meg ne csaljatok: minden tolvaj és csalárd ember a. o. egyszersmind Istennel nem gondoló gonosztévő.

3. Egyéb bűnöket még az Isten ítélőszéke előtt is lehet menteni erőtlenséggel, vigyázatlansággal, hirtelenkedéssel: de a' lopás és csalás előrealó meggondolásból, elszánt akaratból szokott származni, melly miatt menthetelenné leszen.

4. Minden ember világi boldogságának nevezetes része, ha bátorságban és csendességben töltheti életét, és ha van a' mivel magát és hozzátartozóit táplálhatja, — minden tolvaj és csalárd ember pedig, éppen ettől a' boldogságtól foszt meg mást, annak hol bánatot, búsulást, hol pedig olyan keserves szűkölködést okoz, hogy sem a' maga, sem hozzátartozói szükségét nem pótolhatja: azt a. o. méltán úgy lehet tartani, mint annak a' városnak vagy falunak, a' mellyben tartózkodik, valóságos ellenségét.)

Mind egy pedig akár gazdagot, akár szegényt lopjon vagy csaljon meg valaki, mivel mind a' két rendbelieknek megkárosítása, az Istennel és a' lelkiesmérettel való nem gondolásból származik.

Bizonyos továbbá; hogy a' gazdagnak

szintűgy tulajdona a' sok, mint a' szegénynek a' kevés: a' ki tehát gazdag ember jószágát kevesíti is annak híre és megegyezése nélkül, szintűgy lopásba esik, mint a' ki a' szegényt bántja. Mát. VII. 12.)

1 Kór. VI. 9. 10. Avagy nem tudjátok-é, hogy sem az igazságtalanok (csalárdok), sem a' lopók, sem a' ragadozók, az Isten országát örökségül nem birják?

** 69. §. Minden ember csak azt tarthatja helyesen tulajdonának, a' mihez ártatlan és igazságos úton módon jutott, a' mit a. o. akár titkos, akár nyilvánvaló ragadozással, vagy pedig lopással tett magáévá, mind azt visszaadni tartozik. Luk. XIX. 8. 10. Míg vissza nem adja, addig lopásit és ragadozásit mindég jónak ítéli, és magát meg nem jobbítja.

* 70. §. Nem elég felebarátink javait csak nem fogyasztanuk, hanem mulhatatlanul kötelességünk, hogy tehetségünk szerint azoknak kárát elfordítsuk, javaikat szaporítsuk, hasznukat, előmenetelőket, boldogságukat tanácsunkkal, szolgálatusunkkal, javainknak velök való közlésével munkálódjunk.

Fil. II. 4. Ne nézze kiki csak a' maga hasznát, hanem kiki a' más hasznát is nézze.

Gal. V. 13. Szeretetből egymásnak szolgáljatok.

* Vannak nevezetesen olyan árvaságra jutott gyermekek, a' kikre szüleikről semmi nem marad, és kicsinységek miatt élelmöket nem tudják keresni: az Isten azt kívánja, hogy ezeket védelmezzük, és mind táplálásukra, mind tanittatásukra nézve segítük.

5 Móz. XXVII. 19. Átkozott valaki elfordítja a' jövevénynek, árvának és özvegynek törvényét.

Jak. I. 27. A' tiszta és Isten előtt szeplő nélkül való isteni tisztelet ebben áll, meglátogatni, (gondjokat viselni) az árvákat és özvegyeket az ő nyomorúságokban.

* 71. §. **Vannak továbbá olyan felebarátaink, a' kik épek, egészségesek, dolgoznak szorgalmasan, és sem nem tékozlók, sem nem borozók, mindazáltal mind magok, mind gyermekeik nagy szükségben és szegénységben élnek.**

Vannak olyan szerencsétlenek is, a' kik hol gyűlések, hol tolvajok, hol más szerencsétlenségek miatt károkat vallanak, elszegényednek: mulhatlan kötelességünk, hogy ezeket is fáradságunkkal, tanácsunkkal, pénzünkkel és egyéb javainkkal segítsük.

** A' melly segedelmet ép és egészséges, dolgozó, de mégis szegény, szerencsétlenné lett felebarátainkkal könyörületességből, önként, örömet és jó szívvvel közlünk, azt hívjuk jótéteménynek, segedelemnek.

1 Ján. III. 17. A' kinek világi gazdagsága van, és látandja az ő atyafiját valami nélkül szűkölködni, és bezárandja szívét az előtt, mi módon marad meg abban az Istennek szerelme?

'Sid. XIII. 16. A' jótéteményről, és javaitoknak másokkal való közléséről ne felejtkezettek el; mert ilyen áldozatokban gyönyörködik az úr.

1 Kór. IX. 7. A' jó kedvű adakozót szereti az Isten.

** **Olyan nyomorult emberek is találtnak, a' kik vagy betegségek, vagy vénségek, vagy tagjaikban levő nagy fogyatkozás miatt nem dolgozhatnak, élelmüket nem kereshetik. Azt a' szolgálatot vagy segedel-**

met, a' mellyet az ilyenekkel közlünk, hívjuk alamizsnának. Ez is multhatatlan kötelességünk.

Luk. XI. 41. Azokból, a' mellyek nálatok vannak, adjatok alamizsnát, és mindenek tiszták lesznek néktek.

Jak. II. 13. Irgalmasság nélkül léssen annak az ítélet, a' ki nem eselekedett irgalmasságot.

72 §. Annyival nagyobb és becsesebb, Isten előtt pedig csak ugy kedves mind jótéményünk, mind alamizsnánk:

1. Ha mennél tovább tart annak ereje vagy haszna; p. o. mikor valaki világi javainak valamelly részét, akár életében, akár halála után, szent végekre, iskolákra, árvák táplálására, 's a' t. fordítja; vagy mikor valaki valamelly beteget meggyógyittat; valamelly szegényt akár tudományokra, akár mesterségre megtanittat, valamelly hivatalra emel; valamelly elaljasodott háznépet akár költsönpénzével, kivált uzsorát attól nem vévén, akár ingyen adományával, annyira felsegít, hogy azok hol magok, hol maradékaik is a' velök közlött jótémények által boldog állapotra jutnak.

2. Ha mind alamizsnánk, mind jótéményünk, és akármelly jó végekre való adakozásunk nem kevélységből, nem magunk mutogatásából, és az emberektől való dicsértetésnek kívánásából származik, hanem titkon is adunk, kivált az olyanoknak, a' kik valósággal szűkölködők: de kérni szégyenlenek.

3. Ha jótéményinkben, szolgálatinkban nem az a' célunk, hogy felebarátink

azokat visszaadák, visszaszolgálják: hanem a' mit velök közlünk, mind azt főképen Istenért cselekeszszük. 55. §.

Mát. VI. 3. 4. Mikor alamizsnát osztogatsz, ne tudja azt a' te bal kezed, a' mit cselekszik jobb kezed, hogy a' te alamizsnád titkon legyen; a' te atyád pedig, a' ki reád néz titkon, megfizeti néked nyilván.

** 73. §. Mivel arra elégtelenek vagyunk, hogy minden szűkölködőkkel mindenkor jóltehessünk: egyebeknél előbbvalóknak kell tartanunk szüleinket, véreinket, atyánsíjait, jó barátinkat, ismerőseinket, hitünk sorsosait, úgy azokat, a' kikkel közlött jótéteményünk legtöbbeknek használ.

1 Tim. V. 8. Ha valaki az övéről, és főképen házanépéről gondot nem visel, az a' hitet megtagadja, és a' hitetlennél alábbvaló.

Gal. VI. 10. Mindenekkel jól tegyünk, kiváltképen pedig hitünknek cselédivel (sorsosival).

A' melly ember heverése, borozása, tékozlása, pompázása miatt jut szűkölkedésre: az ilyen teljességgel méltatlan az alamizsnára, és a' mit az ilyennek adunk, részéről úgy esik, mintha azt lopná. Ezek közzé számíthatni az olyan vak koldusokat is, a' kiknek egyéb tagjai épek, más hamis koldusokkal együtt, a' kik tudniillik dolgozhatnak, de a' heverést szeretik.

A' melly szűkölködők a' velök közlött alamizsnát vagy jótéteményt rossz végekre fordítják, p. o. részegeskedésre, borozásra; vagy annál fogva, hogy segítenek, heverőké lesznek: az ilyenek is méltatlanokká térszik magokat a' könyörületeségre.

1 Thes. III. 10. Hogyha valaki nem akar munkálódni, ne is egyék.

** 74. §. Jóllehet nem azért kell másokkal jóltennünk, hogy azok viszont velünk jóltegyenek; a' melly ember mindazáltal másnak valamelly segedelmével élt, annak kötelessége, hogy a' vele közlött jótéteményről megemlékezzék, jóltevőjét szeresse, becsülje, annak jótéteményét tehetsége szerint visszaszolgálni igyekezzék. A' ki magát így viseli, azt hívjuk háládatosnak.

A' ki pedig magát jóltevőjéhez ellenkezőképen viseli: azt hívjuk háládatlannak. Nem szabad ezt még akkor is cselekednünk, mikor jóltevőink által megbántatunk.

Legnagyobb mértéke a' háládatlanságnak, mikor valaki nem csak el tud felejtkezni a' vele közlött jótéteményekről, és nemcsak nem igyekezik azt visszaszolgálni, hanem arra is reá tud menni, hogy a' vele közlött jókért gonoszszal fizet, p. o. mikor valaki a' jóltevőjéről rosszul szól, vagy olyanokat cselekszik, a' mellyek annak kárára, vagy gyaláztatjára szolgálnak.

Háládatlanokká szoktak lenni a' kevély emberek, minthogy minden kevély embernek nehezen esik az, hogy másnak kell köszönni előmenetelét, boldogságát.

Ataljában pedig egy háládatlan embert is jó embernek tartani nem lehet; mert a' ki azt sem tudja szeretni, becsülni, a' kinek akár sok, akár kevés javával élt, hanem az iránt rossz indulattal viseltetik, az illyen em-

ber senkit igazán nem szeret, senkihez jóakarattal nem viseltetik.)

* 75. §. Valamint cselekedeteinkkel: úgy beszédinkkel, vagy egyéb külső magunk viselésével sem szabad megbántani felebarátinkat, mert az is ellenkezik mind az igazsággal, mind a' szeretettel; ennek eltávoztatására a.o. szoros kötelességünk az igazmondás, a' hazugságnak pedig eltávoztatása.

Eféz. IV. 24. Levétvén a' hazugságot, szóljon kiki igazságot felebarátjának.

* A' törvényszéken kívül jussa vagyon szüléinknek, tanítóinknak és egyéb előljáróinknak, hogy mikor általok megkérdezteünk, igazán feleljünk, mellyet valahányszor nem cselekeszünk, mind annyiszor azt mutatjuk, hogy azokat nem szeretjük, nem becsüljük, azoknak engedelmeskedni nem akarunk.

A' ki mikor ezektől megkérdeztetik, vagy a' ki meg nem kérdeztetik is: de tudva és olly szándékkal mond nem igazat, hogy az által mást megrontson, annak kárt tégyen, azt hívjuk hazugnak. — Mikor valaki nem szántszándékkal mond nem igazat, azt hívjuk tévelygésnek. — Mikor pedig valaki tudva mond ugyan nem igazat: de nem olly szándékkal, hogy az által mást megrontson, azt hívjuk ámitásnak.)

Mennél igazmondóbb valamelly gyermek vagy ember, annál jobb az; mennél hazugabb, mindenkor annyival rosszabb. — A' kik gyermek korukban hozzászoknak a' ha-

zudozáshoz, azokból lesznek időmulva a' csalárd, tolvaj, hamis esküvő, 'sa't. emberek.

* 76. §. A' mit szóval önként ígérünk, vagy fogadunk valakinek, azt teljesíteni tartozunk; mert különben hazugokká lennénk.

** 77. §. A' ki beszédével, ábrázatjával, vagy egyéb külső magaviseletével irántunk szeretetet, jóakaratot mutat, azonban, mikor kívántatnék és tőle kitelhetnék, rajtunk nem segít, annyival inkább, ha bizonyosan tudjuk, hogy alattomban romlásunkat vagy kívánja vagy munkálódja, azt hívjuk színes, kétszinű, hipókrita embernek. — Minden kétszinű ember tehát hazug, csalárd, ahoz ha bízunk, megcsalatkozunk.

78. §. Mig valakit eléggé nem ismerünk, annak roszaságát, gonoszcsелеkedeteit bizonyosan nem tudjuk, addig azt inkább jónak, mint rosznak kell tartanunk. (Sőt a' kiket valójában ismerünk is, de mivel egy ember sincs hiba nélkül, mindent a' kiben több jót látunk mint roszat, inkább jónak mint rosznak kell tartanunk.)

(A' ki mást eléggé nem ismér, mégis azt inkább rosznak, mint jónak tartja, azt hívjuk gyanakodónak. A' bizonyos okok nélkül gyanakodó ember maga szokott rosz lenni, magáról nem hiszen másoknak, azokat magához gondolja hasonlóknak, azért szokott felőlök roszúl itélni.)

Luk. VI. 37. Ne ítéljétek, és nem íteltettek; ne kárhoztasatok, és nem kárhoztattok.

Róm. II. 1. A' mivel mást kárhoztatsz, magadat kárhoztatod; mert ugyanazokat miveled te, ki egyebeket kárhoztatsz.

79. §. A' ki másnak hibáit szükség nélkül felfedezi, kibeszéli, örömmel és olly szándékkal emlegeti, hogy az által annak kárt vagy gyalázatot okozni, becsületét elrontani szeretné: az azt becsteleníteni, kisebbíteni, rágalmazni, gyalázni mondatik.

** (Néha a' szükség hozza magával, és kötelességünk, hogy felebarátink hibáit felfedezzük, sőt a' törvényszéknek bejelentsük)
(Ártatlanul emlegethetjük még felebarátink hibáit).

1. Szánakozásból, és olly szándékkal, hogy azokat megorvosoljuk, csak hogy hibáiknak híre általunk el ne terjedjen. — Meg kell gondolnunk kik előtt beszélünk).

2. Mikor olly szándékkal emlegetjük, hogy másokat azoknak társalkodásától elvonjunk, vagy azokhoz való bizodalomoknak káros vóltát értésükre adjuk).

(Felebarátink hibáinak felfedezését és emlegetését a. o. mindenkor a' gonosz szándék teszi bűnössé és tilalmassá).

** A' ki felebarátinak hibáit, vétkeit szemtől szembe mondja ki: de örömmel vagy pedig haragból, irigységből és olly szándékkal, hogy annak kárt vagy gyalázatot okozzon, azt hívjuk gorombának, embertelennek.

Mikor ezt a' szülék vagy előljárók cselekszik, nem vádoltathatnak embertelenség-

gel, mert akkor az alattok levőknek nem kárára, hanem hasznára igyekeznek.

A' ki pedig másnak hibáit, vétkeit annak háta megé, vagy távollétében emlegeti, akár örömmel, akár haragból, irigységből, de olly szándékkal, hogy annak kárt, gyaláztatot okozzon, annak előmenetelét megakadályoztassa, 's a' t. azt hívjuk rágalmazónak.

A' rágalmazás annyiban nagyobb bűn a' gorombaságnál, mivel felebarátunk távol lévén, magát nem mentheti. — Mind a' kettő pedig annyival nagyobb bűnné lesz, ha a' hibák, a' mellyeket felebarátinknak tulajdonítunk, nem bizonyosok, hanem vagy csupa költemények, vagy pedig tóldozott földözött közhírből származtak.

(Hogy az emberek szeretik egymást rágalmazni, annak oka)

1. A' heverés, hívalkodás; nem tudják másképen az időt tölteni, magokat mulatni.

2. A' magok hibáinak kedvetlen érzése. Minthogy magok felől sok roszt tudnak, abban keresik a' vigasztalást, ha másokról is roszt hallhatnak, mellyrenézve könnyebben elhiszik, és örömebb hallgatják azoknak hibáit, mint jócselekedeteit.

80. §. Kötelességünk, hogy magunkat a' rágalmazástól megtartóztassuk.

1. Mert ez által felebarátinkat nem csak megszomorítjuk, hanem megtörténhetik, hogy szerencséjüket és előmenetelőket megakadályoztatjuk, azokat mások előtt méltatlanul útálatba hozzuk. — Ezeket magunknak nem

akarjuk ; másokkal sem kell tehát cselekednünk.)

2. A' rágalmazásból harag, gyűlölség, egymás ellen való törekedés szokott származni, melly sokszor a' rágalmazónak is megárt.)

3. Kárt tesz magának a' rágalmazó anyiban is, hogy a' kik rágalmazásit örömet hallgatják, azok is rossz embernek tartják; mert felőle azt hiszik, hogy mások előtt velők is olyan kíméletlenül bánik.)

3 Móz. XIX. 16. Ne járj rágalmazással a' te néped között.

Mát. XII. 36. 37. Akármelly hfvalkodó beszédet szólnak az emberek, számot adnak arról az ítélet napján.

NEG Y E D I K S Z A K A S Z.

A' barátságról.

81. §.

Mind lelkére, mind testére nézve, p. o. eledelére, öltözetére, lakóhelyére nézve, mind egészséges, mind kivált beteges állapotjában, olly sokfélék minden embernek szükségei, hogy magától vagy magában egy ember sem elégséges azoknak teljesítésére: múlhatatlan szüksége van a. o. minden embernek az egymással való társalkodásra, egymás szolgálatjára, segítésére.

Mikor az emberek egymással, hol a' mások, hol a' magok dolgairól ártatlanul

beszélgetnek; akkor mondatnak egymással társalkodni.— Megeshetik ez, sőt jobb meg-
esni együtt való borozás nélkül.

Az egymással való társalkodásra természetel ösztönöztetünk; mert úgy érezzük, hogy boldogságunk az által mintegy növekedik, bajaink pedig enyhülnek, mihelyt azokat másokkal közölhetjük, kibeszélhetjük. — Ez a' haszna is van a' társalkodásnak, hogy az által az emberek magokat nem csak múlatják, hanem egymástól jó és hasznos dolgokat tanulhatnak. — A' nyájas társalkodás sokkal nemesebb mulatság, és jobban megújítja az elmét, mint holmi játékok.

82. §. A' társalkodásból szokott származni a' barátság, melly nem egyéb, hanem egymást becsülő, gondolkodásaikra, indúlatjaikra, és szándékjaikra nézve egymással megegyező, ugyanazon célra igyekező embereknek egymáshoz vonzó indúlatja, mások felett való szeretete, szoros egyessége, társasága.

Következik a' barátságnak ezen leírásából, hogy

1. mivel igazán csak azokat lehet becsülnünk, a' kikben erkölcsi jó tulajdonságok találatnak; sőt szeretni is, azaz, hozzájuk vonzó kedves indúlattal főképen csak az ilyenek iránt lehet viseltetnünk: a' rossz erkölcsű emberekkel tehát, nevezetesen és kivált a' fukar, telhetetlen, akaratos, kevély, negédes és hijábecsű ember-

rel barátságot tartani nem lehet. — A' választalan emberekről épen így kell gondolkodni; mert ha jóságot mutatnak is, de állhatatosságot nem lehet bennök reményleni. Ennyiben a. o. a' barátságos szeretet különbözik a' felebaráti szeretettől, hogy emez minden emberekre, még a' rossz erkölcsűekre is kiterjed. 50 §. A' barátságos szeretet pedig csak a' jó erkölcsű emberekre.

2. A' hasonló természet, vagy a' gondolkozásra és indulatokra nézve való meggyezés, jóllehet megkívántatik a' barátságra: de ez a' barátságos szeretetet csak gerjeszti, és magában nem elégséges annak fenntartására, mert csak olyan természeti indulat, a' minéműt véreink iránt érzünk magunkban, és erkölcsi jócselekedetek nélkül undorodássá, sőt gyűlölséggé változhatik.

3. Minthogy az egymással gondolkozásaikra és indulataikra nézve egyező embereknek a' cselekedeteik is egyeznek: a' jó barátoknak mindenkor van olyan céljok, a' mellyre közülakaratul igyekeznek, a' mellyre egymást mintegy vetélkedve serkentik. Illyen céljok lehet p. o. a' tanulás. Valamelly bűn, vagy törvénytelen cselekedet nem barátság, hanem vagy czimborálás, öszvesugás, vagy félrevonás, szakadás (factio); és azt, mihelyt cselekedeteiknek rosszát megérik, bánat, egymás megútálása és meggyűlölése szokta követni. A' tisztátalan társalkodásokat, és a' tolvajok együtt tartását is ide lehet számlálni.

4. Minthogy barátinkat mások felett szeretjük; mennél jobban szeretünk pedig valakit, annál inkább igyekezzük azt boldogítani: ebből szükségesképen következik, hogy csak azok között van igaz barátság, a' kik egymás előmenetelét, boldogulását nem irigylik, hanem kívánják és munkálodják, egymás becsületét oltalmazták; e' végre, a' melly hibákat egymásban észrevesznek, azokat egymásnak megmondják: de mások előtt, kivált gonosz szándékból, fel nem fedezik, egymást nem csak szóval, hanem cselekedettel, tőlök kitelhető szolgálattal, sőt magok kárával is segítik. A' kevély és fősvény emberekkel azért nem lehet barátságot tartani, mert azok csak magokat szeretik.

Péld. XVII. 24. A' barátunk (sokszor) becsületesebb, érdemesebb az atyafinál.

Hogy barátságunk állandó lehessen, megkívántatik:

a) hogy ne hirtelen barátokozunk:

b) kötelességünk meggondolni; hogy valamint magunkban sok hiba és fogyatkozás van: úgy legjobb barátink is nem lehetnek tökéletes és minden hiba nélkül való emberek. — Mikor tehát nem szántszándékkal, hanem vigyázatlanságból, magok gondatlanságából, vagy indulattól elragadtatva találnak ellenünk valamit véteni, az effélékről elfelejtkezni, és ollybá tartani, mint ha nem is történtek volna, tartozunk. Csekélységekért a' barátságot felbontani okos

emberhez nem illik. — Csak akkor van helyes okunk a' barátság félbeszakasztására, mikor barátinkban megjobbithatalan erkölcsitelenséget tapasztalunk.

c) Felettébb sokat, annyival inkább igazságtalanságot, törvényteleniséget barátinktól ne kívánjunk.

Minthogy barátinkat meghiszszük, azokkal ártatlanul olyan dolgokról is beszélünk, a' melyekről mások előtt nem szoktunk beszélni, azokkal titkos dolgainkat is szoktuk közleni: az efféléket azután sem szabad másoknak kibeszélni, mikor barátságunk félbe talál szakadni. — A' ki az efféléket nem szégyenli, elébbeni barátjának kárára vagy gyalázatjára kibeszélni, az mint igen alacson lelkű, gonosz szívű és szándékú ember senkinek barátságára nem méltó; mert cselekedete a' felebaráti szeretettel sem állhat meg.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Társaságbeli kötelességekről.

83. §.

Valamit az Isten parancsol: mind azt teljesíteni szoros kötelességünk; kötelességünk nevezetesen: hogy egymást minden tőlünk kitelhető módon segítsük és boldogítsuk. Ha ezt tehetségünk szerint nem cselekesz-

szük, bűnösökké teszszük magunkat, és az Isten büntetésére méltókká.

De az Isten parancsolatival és büntetésével sok ember nem gondol, felebarátit önként nem segíti, hanem ellenben szeret azoknak kárt tenni, és jobban fél az emberek büntetésétől, vagy inkább igyekezik az afféle cselekedeteket teljesíteni, vagy pedig eltávoztatni, a' mellyekért az emberek megbüntetik.

Részszerint a. o. a' természet, részszerint a' szükség arra indította eleitőlfogva az embereket:

1. hogy megbüntessenek minden ollyas erkölcsi gonosz cselekedeteket, mellyek ha büntetés nélkül hagyatnának, azok miatt boldogságban és bátorságban nem élhetnének. Illyenek nevezetesen: *a*) testünknek és életünknek; *b*) állapotunknak és becsületünknek; *c*) javainknak megbántása, megkárosítása, és így p. o. a' verekedés, gyilkosság, lopás, csalás, 's a' t. — Ezek és effélék, ha az emberek által meg nem büntettetnének, legkisebb bátorságban és boldogságban sem élhetnének.

A' gonosz gondolatok, gonosz indulatok, mint a' harag, kevélység, irigység, nem szűnnek meg ugyan bűnök lenni: de míg az ember ezeket csak magában tartja, és sértő cselekedetek által ki nem adja; addig azokkal vagy kárt nem teszen, vagy pedig reá nem lehet bizonyítani, és így azokért meg sem lehet büntetni. — Így kell

gondolkodni a' heverésről, borozásról, és egyéb efféle cselekedetekről.

2. Arra indította mind a' természet, mind a' szükség az embereket, hogy mivel különben magokon nem segíhetnek: tehát egymásnak bizonyos ígéreteket tettek, magokat arra ajánlották, hogy egymást bizonyos dolgokban segítik, boldogítják: úgy ajánlották pedig, hogy egyszersmind abban is megegyeztek, hogy a' mellyik fél az ígéretet nem akarná önként teljesíteni, azt arra erővel is kényszeríteni, és ígéretének bé nem teljesítéseért vagy egy-vagy másképen megbüntetni lehessen.

** Az olyan két vagy több embereket, kik a' végre adják össze magokat, egymással abban egyeznek meg, hogy egymást bizonyos ártatlan, jó és hasznos dolgokban segítik, vagy afféléknek megszerzésében együtt munkálkodnak, még pedig büntetés alatt; hívjuk társaságnak. — Illyen egyezés van p. o. a' gazdák és cselédek között, az egyik fizet, a' másik dolgozik, és egymást ekképen segítik.

(A' tolvajok együtt tartását, valamint barátságának: úgy társaságnak sem lehet mondani; mert nem ártatlan, hanem hűnös dolognak véghezvitelében egyeznek meg.)

Az olyan cselekedeteket immár, a' melyeknek vagy teljesítésére vagy eltávoztatására valakit erővel, vagy az emberek által való megbüntetéssel is lehet kényszeríteni: hívjuk szoros vagy tartozó kötelességnek; p. o.

hogy valamely cseléd a' reábízott munkát végezze; a' béres, a' kocsis, a' pásztor a' reábízott barmoknak gondját viselje: hogy senki ne lopjon, ne csaljon, ne verekedjék, ezek tartozó vagy szoros kötelességek.

A' melly cselekedetnek pedig sem teljesítésére, sem eltávoztatására valakit erővel, vagy az emberek által való megbüntetéssel kényszeríteni nem lehet: azokat hívjuk nem szoros vagy nem tartozó kötelességeknek, vagy emberségnek; p. o. hogy valamely gazdag ember valamely szegénynek akár kölcsön, akár ajándékban száz forintot adjon, vagy ne adjon; hogy valaki valamely ártatlan útast befogadjon, vagy ne fogadjon, 'stb. ezek nem szoros, nem tartozó kötelességek, mert ezekért senkit a' törvényszékek eleibe idézni és megbüntetni nem lehet. — Világos ezekből:

a) hogy az Istenre nézve minden kötelességeink szoros és tartozó kötelességek; mert az Isten akármely parancsolatjának is megrontása büntetést érdemel. — Jóllehet a. o. fősvénységért, kevélységért, gonosz indulatokért, kívánságokért, 's a t. a' világi törvényszékek büntetni nem szoktak: ezek mindazáltal szintúgy nem szűnnek meg kározos bűnök lenni, mint a' gyilkosság, 's a t. mellyek az emberek által is megbüntettetnek.

b) A' melly ember csak tartozó kötelességeit teljesíti, azaz, semmi affélét ugyan

nem cselekszik, a' miért a' törvényszéken, vagy az emberek által megbüntettetnék: az olyan, ha magát ártatlannak tartja is, sőt ha nem tartozó kötelességeit nem szokta teljesíteni, hanem p. o. heverő. borozó, szü-
kölködő felebarátinak, iskolákra, Isten há-
zára, és egyéb hasznos végekre tehetsége
szerint nem adakozik: az Isten előtt nem
egyéb gonosztévőnél, és kárhozatot érdem-
lő bűnősnél.

c) A' barátságot nem lehet tulajdon-
képen társaságnak mondani, mert nem a'
tartozó, hanem az emberségből származni
szokott kötelességeken épül.

I. R É S Z.

A házastársaságról, és a' házastársak kötelességeiről.

84. §.

Vannak az emberek között kissebb, vannak nagyobb társaságok. — Mikor egy férjfi és egy leány vagy asszony, a' kik egymást méltán szeretik és becsülik, abban egyeznek meg, nem titkon, hanem nyilván, hogy állhatatosan együtt laknak, a' tőlök származandó gyermekeknek gondját viselik, és egymást minden hasznos és ártatlan dolgokban tőlök kitelhetőképen segítik, hívjuk az ilyeneket Házastársaságnak. Társaságukat pedig Házastársaságnak. — E' volt az emberek között a' legelső társaság, az Isten ezt maga szerzette, a' midőn az első két embert úgy teremtette, hogy ilyen társaságban éltek.

Az Úr Isten minden Angyalokat egyszersmind teremtett, azolta azoknak száma nem növekedett, embert pedig csak egypárt teremtett, egy férjfiat és egy leányt, vagy asszonyt; azért, mert azt akarta ő felsége, hogy az emberek születés által szaporodjanak.

Hogy pedig születés által szaporodhassanak, a' Teremtő olyan erős indulatokat és kívánságokat adott mind a' férjfi, mind az asszonyi nemén lévőbbe, hogy azoknál

fogva egymás szeretetére természetel indítatnak és vonattatnak.

Illyen egymáshoz vonzó, sokáig tartó, és erős indulatot pedig azért adott a' Teremtő mind a' két nemen levőkbe, hogy azon indulatok által a' házassági társaságra, vagy állandó együtt lakásra vezéreltessenek; mert illyen társaságon és együtt lakáson kívül lehetetlen a' kis gyermekeknek jól gondját viselni, és azokat jól nevelni. — Melly nevelés valósággal olly sok gondokkal, fáradsággal és bajokkal vannak egybekötvetve, hogy arra magokat az emberek nem könnyen adnák, hanem ha azok által az egymáshoz vonzó erős és sok ideig tartó indulatok és kívánságok által arra mintegy kényszerítettének.

85. §. Mivel tehát az első egypár ember teremtetéséből, és azoknak az Isten által rendelt elválhatlan társaságából, Mát. XIX. 4—6. ellenmondhatlanul következik az Istennek ez az akaratja és rendelése: hogy az emberek nem másképen, hanem házassági társaságban születessenek; a' melly szemtelen férjfiak és asszonyok a. o. házassági életben nem élnek, mégis gyermek származik tőlök: azoknak szemtelen cselekedete egyenesen ellenkezik az Istennek világos akaratjával. — Hívjuk az illyen szemtelen személyeket paráznáknak, törvénytelen atyáknak, anyáknak, fajtalan, tisztátalan életűeknek.

Nagy bűn a' paráznaság:

a) mert a Teremtő, ki a férjli és asszonyi nembe az egymáshoz vonzó természeti kívánságokat és indulatokat adta, egyszersmind ezt a rendelést is maga tette, hogy azon természeti kívánságaikat és indulatjait egyedül csak a házassági társaságban teljesítsék.

1 Kór. VII. 2. A' paráznaságnak eltávoztatására minden férjfinak tulajdon felesége legyen, és minden leánynak, asszonynak tulajdon férje legyen.

Természeti kívánság az evés és ivás is; de lopott vagy megtiltott ételt és italt magunkhoz venni nem szabad. — A' ki a. o. testének említett természeti indulatit is nem az Isten által kiszabott móddal teljesíti, az a' Teremtő által kiszabott rendet felforgatja, és kijelenti, hogy nem gondol az Istennel.

b) Mert ha senki házasságban nem élne, hanem minden ember parázna volna, könnyű elgondolni, hogy az emberi nemzet ennélfogva iszonyú zavarodásba és boldogtalanságba esnék. A' melly cselekedet a. o. ilyen boldogtalanságot okozna, azt a' legtetemesebb bűnök közé kell számlálni.

c) Minden parázna sok kárt és boldogtalanságot okoz. Mert a' tisztátalan személyektől származott gyermekek, többnyire elhalnak, mivel vagy nincs módjok, vagy pedig nem szokták azoknak jól gondját viselni, vagy ha felnevelkednek is, nyomorúságban neveltetnek, és szerencsétleneké lesznek. Mind időnap előtt való haláluknak pedig, mind nyomorúságos neveltetésök-

nek okai, nem csak a' törvénytelen anyák, hanem szintúgy a' törvénytelen atyák; és így minden parázna atyákat és anyákat úgy lehet, sőt úgy kell nézni, mint megannyi vagy gyilkosokat, vagy kegyetlen gonosztévőket; mert miattok a' tőlök származott gyermekek vagy időnap előtt elhalnak, vagy sok inségek és nyomorúságok között nevelkednek. — Így kell nézni minden paráznákat, ha fertelmeskedéseikből mindenkor gyermekek nem származnak is, mert ha származnának, azoknak gondját elegendőképen nem viselnék.

d) Minden parázna, nem csak magát teszi gyalázatossá és szerencsétlenné, hanem bánatot, szégyent, keserűséget okoz szüléinek, atyafiájainak; ezeket okozni pedig nem kicsiny bűn. — Minden parázna a. o. megháborítója annak a' falunak vagy városnak, a' mellyben lakik vagy tartózkodik.

e) Ezekből az okokból valamint a' nősparázñaság: úgy a' szabad vagy még házasságban nem élő személyek között történhető parázñaság, nem csak a' hetedik parancsolatban, hanem egyébütt is a' Szent Írásban keményen tiltatik.

1 Kór. VI. 18. Távoztassátok el a' parázñaságot.

Eféz. V. 3. A' parázñaság és egyéb tisztátalanság még csak ne is neveztessek közöttetek.

Zsid. XIII. 3. A' paráznákat és nősparáznákat az Isten megtéli.

1 Kór. VI. 3. Ne tévelyegjete; sem a' paráznák, sem a' nősparáznák az Isten országát örökségül nem bírhatják.

86. §. A' paráznaságnál még undokabb bűn a' buja indulatoknak és kívánságoknak a' természet ellen való teljesítése: vagy az embereknek magok megfertőztetése. — A' kik magokkal ilyen undokúl bánni nem iszonyodnak: azok nemcsak testeknek, hanem elméjeknek erejét és elevenségét lassanlassan fogyasztják, sőt meg is emésztik, úgy hogy némellyek, a' kik ebben a' rettenetes bűnben lélekeznek, elméjükben is meghorodnak; szemek járásáról, és ábrázatjuk állásáról, nem csak az orvosok, hanem mások is reá tudnak ismerni az ilyen útalatos hűnösökre.

Eféz. V. 3. A' paráznaság és egyéb tisztátalanság még csak ne is neveztessek közöttetek.

Bűnösökké és hűntetésre méltókká tesz magokat az emberek Isten előtt parázna képzelődéseikkel, kívánságaikkal, mikor azokban gyönyörködnek, és csak azért nem teljesítik azokat, mivel módjuk nincsen benne: úgy fajtalan és parázna szavaikkal és beszédjeikkel. — A' szívnek teljességéből szól a' száj. A' melly ifjú, vagy meglett ember fajtalan parázna szókat szeret szólani, fajtalan szókkal szitkozódni: csalhatatlan jele, hogy fajtalan gondolatokkal van tele a' feje, és kedves bűne a' paráznaság.

Mát. V. 28. Valaki asszonyra tekint gonosz kívánságnak okáért, már paráználkodott a' szívében.

Mát. XII. 34. A' szívnek teljességéből szól a' száj.

87. §. Mivel ezekből világosan kiteszik, hogy sem a' férjfi, sem az asszonyi ne-

men levőknek természeti egymáshoz vonzó kívánságaiknak és indulatjaiknak eleget tenni másképen nem szabad, hanemha egymással nyilván házassági társaságba állanak: a' melly férfi, leány, vagy asszony a. o. magában érzi, hogy magát azon kívánságok és indulatok teljesítésétől állhatatosan meg nem tudja tartóztatni, annak múlhatatlan kötelessége, hogy megházasodjék vagy férjhez menjen.

1 Kór. VII. 2—9. A' parázsnaságnak eltávoztatásaért minden férjnek tulajdon felesége legyen, és minden asszonynak tulajdon férje legyen. Hogyha magokat meg nem tartóztathatják, házasságban éljenek; mert jobb házasságban élni, mint égni, t. i. a' tisztátalan indulatok tüzével.

'Sid. XIII. 4. Tisztességes dolog mindenek között a' házasság, és fertelmesség nélkül való ágyasház, együtt hálás; a' paráznákat pedig és nőparáznákat az Isten megítéli.

A' kik magok felől azt tapasztalják, hogy magokat meg tudják tartóztatni, azok jól cselekszik, ha meg nem házasodnak vagy férjhez nem mennek.

1 Kór. VII. 7. 8. Akarnám, ha úgy volna minden ember mint én (az apostol feleségtelen volt), de mindennek különös ajándéka vagyok Istentől, némellyik így, némellyik pedig amúgy. Mondom pedig a' feleségteleneknek és az özvegyeknek, hogy jó nekik, ha úgy maradnak mint én.

88. §. De mivel a' házasság Isten rendelése, mind annak pedig a' mit az Isten rendel, lehetetlen jónak nem lenni; a' ki a. o. nagy és elégséges okok nélkül kerüli el a' házasságot, az nemcsak megfosztja magát sok ártatlan gyönyörűségtől, hanem vétkezik is, megvetvén az Istennek világos rendelését. — Vakmerően vétkeznek azok is,

a' kik másoknak házasságát megakadályoztatják, mint szoktak cselekedni hol a' nagy-ravágyó, hol a' fősvény szülék fijaikkal és leányaikkal; mert ez által azokat önként tészik boldogtalanokká.

Valamint pedig visszafordult dolog volna egy asszonynak több férjeket tartani: szintúgy az Isten akaratjával ellenkező dolog egy férjnek sok feleséget tartani;

a) mert az Isten egy férfi mellé csak egy asszonyt teremtett. Ha úgy volna jó és szükséges az emberi nemzet szaporodására, hogy egy embernek sok felesége legyen, kétség kívül az Isten, kivált kezdetben, több asszonyt teremtett volna.

b) A' tapasztalás úgy tanítja, hogy általában minden nemzetek között többen vannak férjfiak, mint asszonyok vagy leányok; a' melly nemzetek között a. o. az a' szokás van, hogy egy férjfi sok feleséget tart, azok között sok férjfiak kéntelenítettvén feleség nélkül élni, az ilyeneknek boldogsága akadályoztatik, és megtörténik, hogy a' miatt természet ellen való bűnökre vetemednek. Az okossággal pedig, és így a' természet törvényével meg nem állhat másoknak boldogtalananságot és bűnökre való alkalmatosságot okozni.

c) A' melly férjfinak sok felesége van, lehetetlen hogy valamelyiket a' többek felélt ne szeresse; a' kiket a. o. kevésbé szeret, azok ezek miatt holtig való bánatok és

nyughatatlanságok között élnek. — Senki-
nek sem szabad méltatlanul csak kevés ide-
ig tartó bánatot is okozni.

d) Az egy feleségű nemzetek népeseb-
bek, mint a' sok feleségűek. — A' Kain go-
nosz nemzetségéből származott Lámek vete-
medett arra legelőször, hogy az Isten ren-
delése ellen két feleséget vett. 1 Móz. IV. 19.
Azután ez a' rendetlenség szokássá vált, és
általment az özönviz után élt emberekre is,
annyira, hogy követték ezt a' szokást né-
mellyek a' Pátriárkák közzül is, de a' magok
kárával; és azokban is bűn volt ez a' csele-
kedet.

89. §. Hogy az Isten célja szerint nem
mindenek érik el a' házasságban azt az ö-
römet és boldogságot, a' mellyet remény-
lettek: ennek többnyire magok az okai, mert
nem azt nézik a' házasságban, a' mit fő-
képen nézni kellene. Nevezetesen:

1. némellyek a' házasságban a' famili-
át (nemzetséget) nézik; másoknak fő célja
a' pénz, jószág. Következni szoktak ezek-
ből hol titkos, hol nyilvánvaló szemrehá-
nyások, egymásnak holtig tartó szomorítása,
vesztegetése, mellyek ellen a' sok pénz, a'
sok jószág nem elégséges vigasztalás. Azo-
kat tehát nem fő, hanem csak melleleg való
célloknak kell tartani.

2. Némellyek csupa szerelemből házasod-
nak, vagy mennek férjhez; azaz abból a'
testi indulatból és hajlandóságból, melly a'
szép termethől, szép és kellemes ábrázat-

ból szokott származni: de magok kárával megtapasztalják, hogy a' legszebb ábrázatú és természetű házasárs iránt is, a' ki azonban részeges, szépségét másoknak árúlja, tisztátalan életű, kevély, veszekedő, 's a t. lehetetlen kedvetlenséggel és iszonyodással nem viseltetni.

Péld. XXXI. 30. Csalárd a' kedvesség, és hijábaló a' szépség; a' melly asszony féli az urát, az szerez dicséretet magának.

90. §. Szerencsés házasságot azok reménylhetnek helyesen:

a) a' kik ifjuságokat, emberkorokat szüzességben, tisztaságban töltötték. A' kik magokat vagy paráznassággal megfertéztették, vagy barátjaiktól, ismerőseiktől azoknak házasársait elidegenítvén magokhoz hódították: az olyanok helyesen nem várhatják, hogy az Isten szerencsésé tegye házasságukat.

b) A' kik egymáshoz vonzó szíves hajlandóságot éreznek magokban. — Megesik ez néha egymásnak a' legelső látására, és a' szerelemtől annyiban különbözik, hogy ez a' hajlandóság nem a' testi szépségből, vagy természetből, hanem abból származik, hogy magokat a' házasulandó személyek, mint a' jó barátok, erkölcsökre, vagy természetökre nézve egymáshoz hasonlóknak gondolják, melly gondolkozásukban ha meg találhatnak csalatkozni, és idővel azt tapasztalják, hogy a' melly személyt szelídek, alázatosnak, hűségnek képzeltek: az haragos, kevély, hű-

ségtelen 's a' t. lehetetlen, hogy elébbeni szívés hajlandóságuk idegenkedéssé és undorodássá ne változzék.

c) Mivel tehát a' szeretetnek alapja, vagy szerző oka mindenkor valamely jó, haszon, vagy pedig gyönyörűség, senki pedig, a' ki Istennel nem gondoló, tisztátalan életű, részeges, kényes, veszekedő, indulatos, 's a' t. sem hasznot, sem gyönyörűséget nem talál akár férjében, akár feleségében: mindenek felett a. o. valamint a' barátságban, úgy a' házasságban az erkölcsi jó tulajdonságokat kell a' házasulandó és férjhez menendő személyeknek egymásban keresni és feltalálni; minéműek az isteni félelem, és abból származni szokott tisztaság, józanság, alázatosság 's a' t. Ezek nélkül lehetetlen egymást szeretni, ezek nélkül mind a' szerelem, mind az egymáshoz vonzó hajlandóság szükségesképen elenyészik, ezeket sem az egyik, sem a' másik házastársnak sem szépsége, sem nemzetsége, sem gazdagsága soha ki nem pótolja. Egyedül az erkölcsi jó tulajdonságok szerzik a' házastársakban, valamint a' jó barátokban az egymás becsülését is. Erővel, azaz, akár találatnak valakiben erkölcsi jó tulajdonságok, akár sem, senkit sem becsülni, sem szeretni nem lehet; mert mind a' becsület, mind az igaz szeretet csak az ilyen tulajdonságokon épülhet.

d) Minthogy a' házastársaknak fő célja a' gyermekek' nevelése, egymásnak segí-

tése, és tőlök kitelhetőképen való boldogítása, és így multhatatlan szükségök van mind azokra, a' mellyek akár magoknak, akár a' tőlök származandó gyermekeknek táplálására, ruházására és nevelésére megkivántatnak; a' gondoskodás, takarékosság, és szorgalmatos munkálkodás tehát elmaradhatatlan tulajdonsága minden házastársaknak

A' melly férjnek a. o. sem hivatala, sem kereskedése, sem mestersége, sem egyéb hasznos foglalatossága, vagy két kézi munkája nincsen, a' mellyben haszonnal és szorgalmasan foglalatoskodnék, hanem idejét lebeselésben, tekerésben, hivalkodásban, hiábavaló társalkodásokban vesztegeti: lehetetlen, hogy az ilyen férj a' legjobb asszonynak is unalmat ne szerezzen, és terhére ne légyen. Nem méltó arra, hogy férjnek hívattassék.

Hasonlóképen, a' melly asszony járatlan, tanulatlan az afféle munkákban, mellyek különösen az asszonyokat illetik, minéműek: a' főzés, sütés, varrás, mosás, fonás 's a' t. az valamint cselédjeinek parancsolni sem tud, és magát azok előtt csúffá teszi: úgy maga azokat a' munkákat vagy restelvén, vagy nem tudván véghezvinni, sok terhes költségeket okoz. Az említett munkákat a' Szent Irás szoros kötelességévé tette az asszonyoknak. Péld. XXXI. 10—30.

Következésképen, a' melly asszonynak naponként való foglalatossága ebből áll, hogy öltözik, vetkezik, magát csinosgatja,

eszik és iszik, látogatásban, társalkodásban, játékokban, mulatságokban tölti óráit, alig van gondja házi dolgaira, azt sem veszi észre, mikor valami jószága elvész vagy hijja esik; az ilyen hijábavaló aszszony nem feleség, hanem a' földnek haszontalan terhe.

91. §. Mindenek felett kötelessége a' házastársaknak magokat olly tisztán és ártatlanul viselni, hogy egymásnak gyanakodásra való okot ne szolgáltatassanak, annyival inkább paráznaságba ne essenek

a) Mert a' mellyik fél ezeket cselekedni nem iszonyodik, az a' másik félnek felejtethetlen bánatot és fájdalmas nyughatatlanságokat okoz; így pedig jó lelkű ember az ellenségivel sem bánik.

b) Mert a' házastársak magokat esküvéssel kötelezik arra, hogy egymással megelégesznek; valamint a. o. minden házastárs mikor akármellyik házassági kötelességével ellenkezőt cselekszik: úgy kivált mikor magát nősparáznaságra adni nem iszonyodik, hamis esküvővé lészen, mellynél nagyobb bűnbe ember alig eshetik. — A' melly házastárs azonban elégséges okok nélkül félti és hozza kétségbe a' másíknak tisztaságát, azt kegyetlenül megbántja, és megtörténhetik, hogy épen ennélfogva teszi azt hűségtelessé. — Rendszerint az oknélkülvaló gyanakodás, egymásnak helytelen féltése, az ollyan férjekben találtatik fel, a' kik magokban érzik, hogy nem méltók felesé-

geikre, vagy az olyan aszszonyokban, a' kik magokban érzik, hogy nem érdemleték férjeiket.

92. §. Minthogy olyan házastársat találni nem lehet, a' kiben épen semmi hiába vagy fogyatkozás ne vólna, kötelessége a' házastársaknak, hogy egymásnak vigyázatlanságból, tudatlanságból, hirtelenkedésből, magok gondatlanságából, és nem gonosz szándékból származható hibáit, vétkeiket eltűrjék, elnézzék, és csendességgel igyekezzenek azokat jóra hozni.

Bizonyos ugyan, hogy a' Teremtő maga adott a' férjeknek feleségeikre nézve felsőséget és elsőséget, melly szerint mind feleségeiknek, mind az egész háznépnek a' férjek rendelkezésétől és igazgatásától kell függeni, vagy annak kell megállani, meglenni, a' mit a' férjek akarnak.

1 Móz. III. 16. A' te akaratom a' te férjed birodalmában léssen, és annak birodalma (hatalma) léssen te rajtad.

1 Kór. XI. 3—9. Akarom, hogy ezt tudjátok, hogy a' férjfiú az aszszonynak feje; mert nem a' férjfiú teremtett az aszszonyért, hanem az aszszony a' férjfiúért.

1 Tim. II. 12. 14. Az aszszonynak meg nem engedem, hogy a' férjfiún birodalmat (hatalmat) végyen, hanem hogy légyen csendességben; mert Ádám teremtett először, azután Éva.

Eféz. V. 3. Az aszszony meglássa, hogy férjét tisztelje.

De a' férj és feleség között, mint társak, legszívesebh barátok között, van bizonyos egyenlőség is, melly szerint házi dolgait egymás hírével és megegyezésével tartoznak folytatni, a' midőn a' férjeknek semmi kissebbségökre nem szolgál, ha fele-

ségeik szavára hajlanak, átallátván annak helyes és hasznos voltát, sőt csupa gyermekség volna csak azért nem állani valamire, mivel azt feleségeik találták.

Eféz. V. 28—33. Úgy kell a' férfiaknak szeretni feleségeiket, mint tulajdon testeiket; senki pedig a' maga tulajdon testét nem gyűlöli. Azért kiki ti közzületek feleségét úgy szeresse, mint önnön magát.

Bizonyos továbbá, hogy a' férjek feleségeiknek szeretetére köteleztetnek, következképen megkivántatik:

a) hogy a' férjek elsőségöknél vagy felsőségöknél fogva soha semmi affélét ne cselekedjenek, a' mi feleségeik iránt való szeretetökkel ellenkeznék.

b) Hogy felsőségöket, elsőségöket, főképen feleségeikre és házok népére tartozó okos, hasznos és igazságos rendeléseik által azoknak védelmezése, és a' férjeket illető minden tisztjeikben szorgalmatosan való eljárás által mutassák ki.

c) Hogy felsőségöket kegyetlen uralkodássá ne változtassák, azt feleségeikkel illetlenül, méltatlanul és törvénytelenül való bánásra ne fordítsák. — Ebbe a' bünbe esnek az olyan férjek, a' kik feleségeiket akármikor is: de kivált gyermekeik és cselédjeik előtt pirongatják, mocskolják, szidalmazzák, sőt arra vetemedni sem iszonyodnak, hogy megverik, mellyek miatt feleségeik is szüntelen való bánatban és inségben élvén, elhervadnak; és valamint nem csuda ha férjeiktől elidegenednek: úgy férje-

ik magok az okai,* hogy azokban, elhervadt és bánatos orcájuk miatt, annyi gyönyörűséget, mint annakelőtte, nem találnak. Vannak olyan feleségek is, a' kik addig nyughatatlankodnak, addig vesztegetik férjeiket, míg rajtok hatalmat nem vesznek, és az elsőséget magokéva nem teszik. Kimondhatatlan károkat okoznak az által a) magoknak; mert férjeikben, kik a' házi békességért magokat megalacsonyítani kéntelenítettnek, olyan örömet és gyönyörűséget, mint annakelőtte, nem találhatnak. b) Mert házoknépe azt észrevévén, az ilyen férjeknek tekintete elvész, és sem gyermekeik, sem cselédjeik tőlök illendőképén nem függenek, mellynek kedvetlen és siralmas követkevései megszámlálhatlanok.

(Hogy a' házastársak között ízetlenségek és kedvetlenségek ne történjenek, ez óvhatatlan: de az okosság azt hozza magával, hogy egymás hibáit, vétkeit ne gyermekeik, ne cselédjeik, hanem csak magok közt vessék egymásnak szemére, azután a' csekélyebbekről felejtkezzenek el, a' nagyobb és káros, azonban megjobbíthatlan hibákat vagy bűnököt pedig a' törvényszékkel orvosoltassák.)

93. §. Viszont a' feleségeknek kötelessége:

a) Hogy férjeiknek elsőségét megismervén, azoknak minden jó és igazságos dolgokban engedelmeskedjenek, magokat azoknak akaratajához alkalmaztassák.

1 Pét. III. 1. Az asszonyok engedelmesek légyenek tulajdon férjekhez, hogy ha ezek nem engednének is az

igének (az Isten beszédének): feleségeknek társalkodása (magokviselete) által megnyerettessenek, látván a' ti félelemmel való tiszta társalkodástokat.

b) Hogy férjeiket kivált gyermekeik vagy cselédjeik előtt ne fedjék, ne piron-gassák, azokhoz haragos, parancsoló vagy pironगतódzó hangon ne szóljanak.

Péld. XIX. 19. Jobb lakni a' pusztának földén, mintsem a' haragos és feddődző aszszonyal.

c) Hogy férjeiknek hibáit, házi dolgait illető szándékait és rendelését nem veszekedéssel, nem zsémbelődéssel: hanem szép szóval, szelídséggel és kérelemmel igyekezék helyre hozni; ezek lévén a' jó aszszonynak legbizonyosabb megismertető jelei.

1 Pét. III. 3. 4. Az aszszonyak ékessége ne legyen külső: azaz, ne a' külső dolgokban tartsák ékességeket, mint a' hajoknak feltekerésében, aranynak viselésében, vagy szép ruháknak öltözeteiben; hanem legyen azoknak ékessége a' szívnek belső embere, tartsák ékességeket a' szelid és csendes léleknek rothadatlanságában, melly az Isten előtt becsületes.

94. §. Az Isten azt akarja, hogy a' házastársakat egymástól csak a' halál válaszsa el; Mát. XIX. 3—6. de találkoznak olly gonosz életű 's rosz erkölcsű házastársak, a' kiktől való elválás az Isten akaratjával nem ellenkezik.

Megengedte ezt az Isten a' zsidóknak; 5 Móz. XXIV. 1. de a' kik idő múlva ezzel az engedelemmel visszaéltek, és feleségeiket igen csekély hibáikért is elbocsátották.

Az Úr Jézus a. o. ezt szemeikre hányván azt tanította, hogy nagy ok nélkül nem szabad a' házastársaknak egymástól elválni, és ilyen nagy oknak mondta a' paráznaságot.

Mát. XIX. 9. Mondom néktek, hogy valaki elbocsátandja az ő feleségét, hanemha paráznaságért, és mást veénd: parázna léssen az; és a' ki elbocsátott aszszonyt veénd feleségül, az is parázna léssen.

Elválásra való elégséges okot ad tehát az olyan házastárs:

1. a' ki paráznaságba esik; akár a' férjfi, akár az aszszony cselekedje ezt a' bűnt.

Következik ezekből: hogy mivel az Úr Jézus tanítása szerint a' paráznaság elégséges ok az elválásra; a' melly bűnök tehát a' paráznaságnál is nagyobbak, azok hasonlóképen helyes okai lehetnek a' házastársak elválásának. Illyennek tartathatik:

2. mikor egyik fél a' másikat gonoszúl elhagyja; mert az olyanról méltán feltehetni, hogy a' paráznaságtól sem tiszta.

3. Mikor egyik házastársnak élete a' másíknak vagy kegyetlensége, vagy titkos ólálkodása miatt veszedelembe forog.

4. Mikor a' házastársak egymástól méltó és igaz okokból elidegenednek, egymást engesztelhetetlenül meggyűlölik:

Mind ezeknek megítélése a' törvényszékeket illeti. Ezeknek híre és végzése nélkül a' házastársaknak nem csak elválni, de kétfelé lakni sem szabad.

A' mellyik házastárs okot ad az elválásra: az hamis esküvésbe esik, és más házasságra lépven, házassága az Isten előtt paráznaságnak ítéltetik. Mát. XIX. 9. a' mellyik pedig okot nem adott: az ártatlan mind Isten mind emberek előtt.

II. RÉSZ.

A' szüléknek gyermekeik iránt való kötelességeikről.

95. §.

A' midőn az Isten azt akarja, hogy az emberi nemzet törvényes szüléktől való születés által terjedjen: ugyanakkor azt is akarta; hogy a' szülék a' tőlök származott gyermekekről mind testökre, mind lelkökre nézve gondot viseljenek. Az a' természeti erős és csaknem ellenállhatlan indulat, mellyel a' szülék kisdedeikhez vonattatnak, épen e' végre óltatott szivökbe a' Teremtő által. Nem szabad ezt az indulatot megfolytani.

Sőt a' kisdedeknek ártatlan és nyájas nézése, tekintete, magokkal jóltehetetlen állapotja, keserves sírása, lehetetlen, hogy idegenekben is szánakozást és segítségökre való készséget ne szerezzen. A' gyermekek testére nézve a. o. vagy testek életének és egészségének fentartására multhatatlan kötelessége az anyáknak, hogy a' melly eledel kisdedeik számára emlőjökben készült, azokat attól meg ne foszszák.

A' melly anyák ezt az eledelt kisdedeiknek épen nem adhatják, azokat egészségöknek és életöknek szerencsétlétése nélkül nem szoptathatják: az ilyenek, minthogy ártatlanok, méltán nyugodt elmével lehetnek.

Ellenben, a' melly aszszonyok egyéb-iránt erősek, egészségesek, és ezt csak azért nem cselekszik, hogy annyival inkább kényökre, kedvökre élhessenek; kisdedeik körül megkívántató nyughatatlanságoktól megmenekedjenek; és így a' kik gyermekeiket elszülvén, magoktól mintegy elvetik, az anyai nevet nem érdemlik, az emberi természetet megtagadják, és magokat a' fene állatoknál alábbvalókká téstik.

Siral. IV. 3. Még a' sárkányok is kivetik emlőjüket, és szoptatják kölkeiket.

Vétkeznek az ilyen anyák mind Isten, mind magok, mind kisdedeik ellen:

a) mert a' teremtő azt az eledelt egyenesen kisdedeik számára készíti bennök a' természet törvényei által; azt a. o. erővel, sokszor nagy bajjal, és egészségök szerencsétetésével elapasztani nem egyéb, hanem magokat a' teremtő akaratjának ellene szegezni.

d) Mert az anyák mindenek felett a' szoptatás által nyerik meg kisdedeiknek repeső indulatit és édes szeretetét, mellynek látása és tapasztalása kimondhatlan gyönyörűség, és nyughatatlanságainak gazdag jutalma. Ezt a' szeretetét a. o. az anyáknak magok iránt gyengíteni, kisdedeiket kilencz hónapok alatt magokban hordozni, és mint testöknek egy részét táplálni, születésök után pedig, mikor már az eledelt, az anyai teje, hol szánakozásra indító tekintetökkel, hol keserves sirásukkal kérik, megtagadni; és nem kénytelenségből, hanem kényességből, magok

nagyzásából, csupa módiból, mások vétkes példájának majmolásából azt cselekedni, hogy ártatlan kisdedeik idegenek emlőin függjenek, és repeső indulatjaik édes anyyok helyett többnyire holmi becsstelen és rossz erkölcsű személyekre vitetődjenek, a' természettel egyenesen ellenkező dolog, és a' legiszonyúbb képtelenség.

c) Gyakorta megtörténik, hogy az ártatlan kisdedek dajkáiknak tejével azoknak rossz erkölcsét és veszedelmes nyavalyáit beszívják, mellyért a' kényes anyák büntetés nélkül nem maradhatnak.

96. §. A' gyermekek egészségének fenntartására kötelességök továbbá a' szüléknek, hogy szoktassák azokat mértékletességhez, hogy egész nap ne egvenek, hanem legyen ennek bizonyos ideje. Szükség ezt, a' meny nyire lehetséges, még a' csecsemőkre nézve is megtartani, bizonyos lévén, hogy ezeket sem mindenkor a' téjnek kívánása indítja a' sírásra, hanem sokszor azt nem állhatják, hogy meleg ágybeliek miatt felhevülnek, vagy tisztátalan nedvességben, vagy pedig lekötözve lévén és tagjaiknak fekvését nem változtathatván, olyan erőszakot szenvednek, melly azoknak még nehezebben esik, mint esnék akár ifjaknak, akár meglettembereknek, ha olly móddal lekötöztetének, és fekvésöket, mikor szeretnék, nem változtathatnák. — Efféle bajaik között a' csecsemők megszoptattatván megtörténik, hogy elcsendesednek: de a' szoptatás, melly

lyet nem kívántak, nem szolgál egészségökre, hanem nyavalyákat okoz.

Kár a' gyermekeket ételekben és italokban való válogatásra kapatni, melyet többnyire szüléiktől látnak és tanúlnak. Még károsabb hevitő és részegítő italokhoz szoktatni. Csak a' bort is tíz esztendőn alól orvosságúl is aliglehet adni, tíz esztendőn felyül pedig néha italul, de mindenkor vízzel elegyítve, mert a' gyermekek vére, melly különben is heves, az említett italok miatt annyival inkább neki hevül, és kevés esztendő múlva elhervadnak, elfonnyadnak, elbetegesednek, vagy pedig részegesekké lesznek.

(A' kisdetek, nevezetesen a' csecsemők eledelének megválasztásában maga a' természet mutat útát, azt legjobb követni. Míg a' gyermekeknek fogai nincsenek, addig azokat a' tej mellett csak a' levesre és pépnemüekre lehet kapatni, de míg szopósok, addig sem bort, sem más savanyú félet nem kell nekik adni, mivel ezek a' tejet a' gyenge gyomorban igen gyakorta emészthetetlené tészik, szorúlást, szeleket, gyomor görcsöt's a t. okoznak; minekutánna négy első fogaik kijőnek, azután lehet őket a' hústra kevesenként kapatni. — Ritkán jöhet a' szoptató anya vagy dajka haragba, vagy más kedvetlen indulatba, hogy annak az árrát a' csecsemő a' szopásnál fogva meg ne adja. Gyakorta a' nyavalyatörések, és

más kínos nyavalyák , ebből vészik eredetöket.)

97. §. Hogy a' gyermek testére nézve el ne puhúljon, el ne gyengüljön, melly miatt mind a' teste, mind az elméje erőtlenedik, hanem erős egészséggel bírjon:

Kötelessége a' szüléknek, hogy szoktassák lassanlassan gyermekeiket a' hideghez, meleghez, éhségnek, szomjúságnak, álmatlanságnak és egyéb sanyarúságnak eltűréséhez; arra azonban szorgalmasan vigyázzván, hogy a' gyermek nagyon fel ne hevüljön, vagy pedig felhevülván és megizzadván, mig ki nem hűl, hideg itallal felhevülését ne enyhítse. Mind az ilyenkor hideg ital, mind a' másképen való meghülés különbkülönbféle nyavalyákat, halált is okoznak.

98. §. Elpuhul, elgyengül a' gyermekek teste kivált a' heverés miatt, kötelessége a. o. a' szüléknek, hogy gyermekeiket minél elébb szoktassák a' munkához; minthogy ez által mind elméjük, mind testök ereje nevedik. A' melly gyermekekre szüléiktől semmi nem maradhat is, el tudnak azok élni, csak dologhoz szoktattassanak; de ha ötet, vagy legfeljebb hét esztendőskorukig nem szoktattatnak: azután nehezen válnak belőlök munkás emberek.

Hogy az ember nem heverésre, hanem munkára születik: azt épen a' gyermekek példája mutatja, úgymint a' kik szüntelen mozgásba szeretnek lenni, és keresik a' fog-

lalatosságot: de ez a' hibájok, hogy ugyanazon foglalatosságokba, játékokba, hamar beléúnnak, azokat változtatni szeretik, ahhoz azonban a' mit parancsolnak nincs kedvök, nehezen szenvedik, kivált ha kiszabják, hogy ennyi vagy annyi ideig nem másban, hanem egyedül ez vagy amaz kihagyandó munkában foglalatoskodjanak. Épen ezt a' hibát tartoznak a' o. a' szülék orvosolni, és a' gyermekeknek foglalatosságot szerető természeti indúlatját dologtételre, hasznos munkára vezérleni. — E' végre megkívántatik:

a) hogy mivel a' gyermekeknek legelső foglalatossági az ő játékaik, ne múlassák el a' szülék ezeket is igazgatni, és ne hagyják mindenkor magokra, hanem ottanottan magok hagyják és parancsolják meg, mellyik játékkal, és mennyi ideig múlassák magokat.

b) Azon légyenek minél előbb, hogy a' gyermek tanulja és tudja a' játékot megkülönböztetni a' dologtól, következésképen azt a' mi dolog, munka, ne tartsa játéknak.

A' szerint a' o. a' mint a' gyermeknek jövendőbeli állapotja, vagy testi vagy elméleti foglalatosságokból fog állani, először dolgoztatni kell, és azután engedni meg, hogy magát azzal, a' mihez kedve van, ártatlanul múlassa, nem pedig megfordítva, hogy először únjon és fáradjon belé a' játékba, minthogy az ilyen állapotjábani dologhoz

fogás nagy maga megerőltetését kívánván, a' dolog rendszerint elmarad.

A' tanulásra, vagy elmebéli foglalatosságokra általában mindenféle sorsu gyermekeknek szüksége van: de minekelőtte ezt el lehetne kezdeni, már szükség, lehet is mind a' fiú, mind kivált a' leány gyermekeket hasznos testi munkára szoktatni.

c) Mindenek felett megkívántatik, hogy fel legyen osztva a' gyermekre nézve az idő, az órák, mellyekben vagy dolgozni tartozik, vagy pedig magát múlathatja. A' dolgokra annak óráiban szorítani kell, hogy azt ne tágítsa, és míg a' kihagyott munkát nem végzi, addig se másba ne kapjon, se játékhoz ne fogjon. A' kit gyermek korába arra nem szorítanak és nem szoktatnak, hogy a' munkához szakadatlanul hozzá lépjen, rajta üljön, hanem megengedik, hogy minekelőtte egyet végezze, másba kapjon: az akár ifjúságában, akár ember korában felettébb nehezen és ritkán, sőt legtöbbször soha reá nem válik a' húzamosan tartó és szorgalmatos munkára. Az ilyen férfiakra és asszonyokra nézve a' munka egész életökben büntetés, azt a' meddig csak lehet kerülik, halogatják; ellenben, a' kik gyermek koruktól fogva dologhoz szoktattatnak: ahoz mindenkor vidám elmével látnak, és semmit olly hamar és annyira meg nem únnak, mint a' heverést. — A' gondatlanság szintollyan káros, mint a' dologtalanság. Szorítani kell a. o. a' gyermekeket, hogy ma-

ga gondoskodják és számoljon ruháiról és egyéb vagyonairól, azokat jó rendbe tartsa, el ne veszesse, bízni kell reá más afféléket is, mellyek által gondossága gyakoroltathatik.

99. §. Óhatatlan lévén, hogy a' gyermekek legszorgalmatosabb gondviselés mellett is meg ne betegedjenek: kötelessége a' szüléknek, hogy gyermekeiket orvosolják és orvosoltassák. — A' barmát minden ember orvosoltatja; a' kik tehát ezt tehetségök szerint gyermekeikre nézve nem cselekszik, bizonyosan jobban szeretik barmaikat, mint gyermekeiket, és amazoknak haláláról, mellyeknek okaivá lesznek, az Isten előtt felelni tartoznak.

(Nagy részét a' kisdedeknek a' hólyagos himlő szokta elhordani, mellyet az úgynevezett tehén himlő beóltása által el lehetne távoztatni: de ettől sok szülék iszonyodnak. Melly iszonyodásuk hogy helytelen okokon épül, könnyen általláthatják, ha gondolóra vészik, hogy az említett tehén himlőnek feltalálására, és annak beóltása által a' hólyagos himlőtől való megmenekedésre egyenesen az Isteni jóltévő gondviselés vezérlette az emberi nemzetet.

A' himlő beóltásának módját t. i. már ezeknek előtte számos esztendőkkel feltalálták vólt a' török nemzet orvoslói: de a' kik a' tehén himlőről semmit sem tudván, csak az embereken támadt hólyagos himlőt szokták vólt beóltani, mellynek beóltása sokszor ugyan nagy bajjal ment véghez, és szomorú következtéseket okozott: de ez a' haszna annak is megvólt: hogy azután az illyenekre a' hólyagos himlő el nem ragadt.

Melly hasznót észrevévén sok tanúlt keresztyén orvos doktorok: kezdték a' hólyagos himlő beóltásában követni a' török nemzet orvoslót, időmúlva pedig ezt a' beóltást némelley keresztyén országok királyai kötelességévé is tették az orvos doktoroknak.

Szoros kötelességekké tétetett ez nevezetesen Angliában: és szokássá vált, hogy az orvos doktorok minden esztendőben megfordultak minden városokban, és helységekben a' hólyagos himlő beóltására,

Ezt cselekedte a többek között 1791. esztendőben Angliában, Berkelej városa orvos doktora, Jenner Eduárd: eljárta helységenként Gloceszter vármegyét, és a midőn annak lakossáiba a hólyagos himlőt oltogatta, csudálkozva tapasztalta, hogy azt némelyekbe beoltani, és az által rájuk ragasztani, híjába próbálgatta, semmiképen el nem ragadt.

Történt azonban, hogy a midőn annak el nem ragadásának okait vizsgálta, azt az említett vármegye lakosai a tén hén himlőnek tulajdonították.

Angliának ugyanis más vidékjeiben is: de kivált Gloceszter vármegyében, van a teheneknek bizonyos esmeretes nyavalyája, mely abból áll, hogy a fejős tehén tölgyén és csecsein különbkülönbféle formájú e-leinte homályos kékségű, vagy ónszín fakadékok támadnak, melyeket időmúlva tüzes veresség szokott körülvenni. — Ezeket a fakadékokat nevezték tehén himlőnek. — A tehenek mikor ez a bajok van, bádjadtak, tejek kevesebb és szüntelenebb.

Azt állították továbbá Gloceszter vármegye lakosai, nevezetesen pedig a majorokban lakó paraszt és marhákkal bánó emberek, hogy mintegy száz esztendő elfolyása alatt úgy tapasztalták, hogy a mely cselédek akár metszés miatt, akár másképen megsebesített kézzel fejték meg az említett betegségű teheneket; azokra a tehenek tölgyein lévő himlők vagy fakadékok elragadtak, a miatt újjjaikon, kezeiken kisded hólyagok támadtak, magokban azután gyenge hideglelést vagy pedig forróságot éreztek: de a kik efféle kevés ideig tartó változásokon egyszer általmentek, azokra a hólyagos himlő soha el nem ragadt.

Beszélték ezt már az előtt sokkal az említett közrendű, marhákkal bánó parasztok és cselédek némely uraságoknak, orvos doktoroknak és seborvosoknak: de a kik azt fundamentom nélkül való vélekedésnek tartván, számba sem vették.

Orvos doktor Jenner Eduárd ellenben: annak a tehén himlőnek formájával, nemével és tulajdonságival megismerkedvén, próbálta a hólyagos himlőt, egynehány olyan emberekbe beoltani, a kikre a tehenek tölgyén támadott fakadékok annakelőtte már 25. 27. 31. sőt 53 esztendővel ragadtak el: de bizonyosan tapasztalta, hogy azokra a hólyagos himlő el nem ragadt.

Tovább ment a. o. ezen bizonyos tapasztalása után, és kezdte a tehén tölgyek fakadékból vagy himlőiből vett

nedvességet olyanokba óltani bé, a' kikre még sem az el nem ragadt, sem pedig még hólyagos himlősök nem vóltak, és szemmel tartván a' beóltás után azokban következett változásokat, úgy tapasztalta, hogy azok egyébből nem állottak, hanem rövid ideig tartó bádjadozásból, és vagy gyenge hideglelésből, vagy könnyen szenvedhető forróságból.

Próbálta időmúlva ugyanazokra a' hólyagos himlőt ragasztani: de úgy tapasztalta; hogy semmiképen el nem ragadt.

Így próbálgatta ezt 7 esztendőök elforgása alatt 1500 és több személyeken, és ennyi sok szerencsés próbatételei után, végre 1708-dik esztendőben mind Anglia fő rendinek, mind a' tudós világnak eleibe terjesztette a' hólyagos himlőtől, ettől a' pusztító nyavalyától való megmenekedésnek ezt az igen könnyű módját, melly a' tehén himlőnek ártatlan és alig érezhető fájdalommal való beóltásában áll.

Kapva is kaptak ezen a' szerencsés találmányon nem csak az ángolok és egyéb keresztyén nemzetek, hanem a' török és némelly pogány nemzetek is; elterjedt a' tehén himlőnek beóltása; és hasznos vólta hazánkban is száma nélkül való példákkal megbizonyított.

Világos lévén a. o. ezen minden kétségen kívül levő előadásból, hogy a' hólyagos himlőtől való megmenekedésnek ezt a' könnyű módját nem emberi bölcselkedés és vizsgálódás találta fel, hanem az isteni különös gondviselés mutatta ki, még pedig alacsony sorsú, marhákkal bánó és együgyű emberek által: ezt a' hasznos eszközt a. o. keresztyén szüléknek nem idegenkedéssel, nem iszonyodással kell venni, hanem mint Istentől mutatott jótéményt tartoznak háláadó szívvel magok és gyermekeik javára fordítani, ennek a' tévelygő vélekedésnek semmi hitelt nem adván, hogy a' hólyagos himlő által a' gyermekek kitisztúlnának; mert valósággal ez a' ragadó nyavalya az, melly a' vért és a' testben lévő egyéb nedvességeket megvesztegeti.

Gondolóra vévén tehát a' keresztyén szülék, a' mit a' szomorú de bizonyos tapasztalás tanít, hogy a' hólyagos himlős gyermekek között rendszerint a' tizenharmadik meghal; a' kik pedig meg nem halnak is, minémű kínoknak, szüleik minémű nyughatatlanságoknak vannak kitétetve? miképen lesznek némellyek közülök nyomorékokká, némellyek pedig minémű változást szenvednek kellemetes ábrázatjukon? meggondolván továbbá, hogy

a' hójagos himlőnek beoltása is olyan hasznos volt, hogy száz olyan gyermekek közzül, a' kikben az beoltatott, csak egy halt meg; arra pedig példa nincsen, hogy a' tehén himlő beoltása miatt csak egy is meghalt volna, bizonyos dolog lévén, hogy ha a' tehén himlő beoltása alatt valamely gyermek meg talált is halni, a' mi pedig felettébb ritkán történik; azt nem a' beoltás, hanem a' gyermekben már benn lappangó más nyavalya okozza: és ezeket gondolóra vévén hidjék el, hogy a' melly születék, módjok lévén benne, az isteni gondviselés által kimutatott ezen eszközökkel élni nem akarnak, szántsándékkal teszik ki kedves gyermekeiket a' hólyagos himlővel együttjáró kínoknak, nyomorúságoknak, és ábrázatok elrútlásának; sőt okaivá lesznek haláloknak.)

100. §. Minthogy minden embernek nem csak világi, hanem jövő boldogsága is erkölcsi magaviseletétől függ, hijában gondoskodnak a' szülék gyermekeik élelméről, egészségéről, ruházatjáról, 's a't. ha egyszersmind, sőt főképen lelkeikre nem vigyáznak, azokat az erkölcsi jónak szeretéséhez és követéséhez, a' bűnöknek pedig útálásához és eltávoztatásához nem szoktatják.

Akármellyik bűnt szokja meg a' gyermek, az által magának elébbutóbb romlást, szüleinek pedig keserúséget okoz; de van kivált két bűn, mellyet a' melly gyermek megszokik, abból jó embert várni nem lehet. Az egyik a' hazudozás, a' másik az engedetlenség, szófogatatlanság. Mind a' kettő kútfeje szokott lenni mindenféle bűnöknek; azért adván magát a' gyermek valamely roszra, mivel vagy szót nem fogad, vagy pedig reményli, hogy vétkét elhazudhatja.

Valójában szerencsés szülék a. o. a' kik szoros kötelességöknek tartják gyermekeik lel-

kére nézve arra vigyázni; hogy azok mindenkor igazat mondjanak, sohase hazudjanak, még hibáikat is el ne tagadják, hanem megvallják.

E' végre egyebek felett megkivántatik, hogy sem azok, a' kik a' kisdedekkel bánanak, ne hazudozzanak; se kivált szüleikben valami effélet a' gyermekek észre ne végyenek. — Ártatlan ámitások nélkül ugyan talán épen lehetetlen a' kisdedeket nevelni: de ezekkel ritkán, és mindenkor olly móddal kell élni, hogy a' gyermek magát megcsalattatottnak ne tartsa. — Mikor a' gyermek arra taníttatik, hogy valamit tessen, vagy mikor az annak tett ígéreték és fenyegetések nem teljesítődnek; ezek által egyenesen arra vezéreltetik, hogy a' hazudozást szabadosnak gondolja.

Nem kell soha a' gyermekeket holmi költeményekkel is ijesztgetni, annyival inkább nem kell előttök soha kísértetekről, boszorkányokról beszélni, minthogy minden effélek csupa hazugságok: de a' gyermekek elméjében annyira megragadnak, hogy azok által vagy a' hazudozásra kapnak, vagy pedig félénkekké lesznek; setétben lenni, vagy a' házból kimenni iszonyodnak, és az ilyen hazug vélekedéseket meglett korokban sem tudják levetkezni.

101. §. Azok továbbá szerencsés szülék, a' kik gyermekeiket engedelmességhez szoktatják, még pedig olly móddal, hogy a' melly szempillantásban a' szót hallják,

egyszeriben megfogadják; a' parancsolt dolgot ne halaszszák, magokat ne vonogassák, annyival inkább ne feleljenek. Szükség e' végre, hogy

a) a' szülék adják jókor értésére gyermekeiknek mit kellessék igaznak, mit hazugságnak, mit vagy jónak vagy gonosznak, illendőnek vagy illetlennek, dicséretesnek vagy becstelennek tartaniok? és ezek szerint adják okát parancsolatjaiknak; sokszor mindazáltal azt is szorosán megkívánván, hogy ha parancsolatjaiknak okát nem adják, és gyermekeik nem látják is, abban a' nyomban engedelmeskedjenek; mert különben gyermekeik semmiféle társaságoknak jó tagjai nem lehetnek.

b) Hogy ne indulatoskodással, ne haraggal, annyival inkább ne szidalmakkal, ne fenyegetésekkel parancsoljanak; mert ezek által magok iránt gyermekeik szívében idegenkedést, a' legjobb dolgoknak is pedig teljesítésére kedvetlenséget szereznek. Míg csak lehet, jobb szelídséggel, szép szóval szoktatni a' gyermeket az engedelmességhez. — Mind a' hazudozáshoz, mind az engedetlenséghez gyenge korokban szoknak a' gyermekek, és így azokban az esztendőkbén, a' mellyeket leginkább az anyák társaságába töltenek; főképen a. o. az anyáktól függ, hogy gyermekeik a' hazudozást és engedetlenséget szokják meg, vagy eltávoztassák.

c) Igen ritkán kell a' gyermeknek az engedelmességért, szófogadásért valamit i-

ígérni; mert valahányszor az ígéret nem teljesítődik, mind annyiszor a' szülék igazmondósága kétségbe hozódik; ha pedig mind annyiszor teljesítődik: az által a' gyermek ahhoz szokik, hogy idővel minden cselekedeteiben csupán csak a' maga hasznát nézi, a' közjóra, és mások boldogítására tartozó legdicséretesebb cselekedeteket pedig kötelességének sem tartja. Jobb a' gyermeket a' becsület, a' dicséret, a' kedvesség szeretésénél és kívánásánál fogva engedelmességre serkenteni, és inkább a' jövőendő, mintsem nyomban következő haszonnal biztatni.

102. §. A' becsületnek és dicsértetésnek szeretete vele születik a' gyermekkel: de szükség minél előbb eszközre adni, hogy ne származásukra, szépségökre, gazdag állapotjukra, öltözetjeikre, és más külső tulajdonságukra nézve tartsák magokat becsületre és dicséretre méltóknak, hanem erkölcsi jócselekedetükre nézve, minéműek az igazmondás, szófogadás, 's a't. Ellenben ne szégyenljék, ne tartsák gyalázatnak természeti, vagy velök született fogyatkozásaikat, szegény születéstől lett származásukat, 's a't. minthogy effélének nem okai; hanem szégyenljék erkölcsi hibáikat, a' csalást, kevélységet, engedetlenséget, heverést, hazudozást.

Szükség egyéb indulatjaikra is vigyázniok, hogy ne legyenek gyermekeik haragosok, hanem nyájasok, szelídek, alázatosok; nem boszszúállók, hanem könnyen megengedők; nem kegyetlenek, hanem szegénye-

ken, nyomorúttakon szánakozók. A' melly gyermeknek megengedik, hogy akár házi, akár egyéb kisebb vagy nagyobb állatokon kegyetlenkedjék, azokat ok nélkül verje, kínozza, ezeken kezdi ugyan, de embereken, gyakran szülein is végzi.

103. §. A' gyermeknek sok hibáit el kell nézni: de csupán csak tudatlanságból, vigyázatlanságból, magagondolatlanságból származott hibáit. Ellenben, a' tudva szántszándékkal és gonoszságból ejtett vétkeit abban hagyni nem szabad.

Mutassanak tehát a' szülék kedvetlenséget gyermekeiknek ok nélkül való sírásiért, kényeskedésiért, mérgeskedésiért, békétlenkedésiért, akaratoskodásiért, mocskos beszédekért, csúfolódásaikért, és egyéb szántszándékos vétségeikért; pirongassák és fenyítsék eleinte elfélékkel: hogy tagadják meg tőlök az olyan dolgokat, mellyeket leginkább kívánnak, intsek hibáiknak eltávoztatására. Ha pedig intéseiknek, feddéseiknek nem engednek, mulhatatlan kötelességök, hogy éljenek fájdalmat okozó vagy más egyéb érezhető fenyítéssel, arra épen nem hajtván, hogy gyermekeik megszorodnak, és fájdalmat érezvén keservesen sírnak. Mert a' melly szülék ilyenkor a' szeretettől megvakíttatván, gyermekeiket megszorítani sajnálják, azokat idővel gyermekeik megszorítani, keserűséggel illetni, bizonyosan el nem múlatják.

(Dávid Királyról a' jegyzetett meg 1 Kir. 1. 16. hogy Adónia nevű fiját soha meg nem szomorította, kedvére nevelte a' több gyermekeit is; de ritka atya is látott gyermekei miatt annyi keserűséget, mint Dávid.

A' gyermeket kicsinykorában makacskodásaért, hazudozásaért, engedetlenségeért, vagy ifjú korában más egyéb feslett cselekedeteiért csupán csak feddeni, vele lágyan bánni nem egyéb, hanem azt gonoszságában megerősíteni, néki bátorítani, és a' szüléknek ilyen lágyága olyan bűn, a' melly büntetés nélkül nem marad, minthogy ez által magok lesznek okaivá gyermekeik mind ideig mind örökké tartó boldogtalanságának Bizonyítja ezt az Éli példája, a' ki mivel rossz erkölcsű gyermekeit mikor keményen tartozott volna fenyíteni, csak kérte, és így intette: Ne miveljétek ezt! hallom én a' ti gonosz cselekedeteiteket, ne miveljétek ezt fíjaim! nem jó hír ez a' mit hallok! 1 Sám. II. 23. 24. Az Isten néki ezt izente, X. 31—36. Hogy sok keserűséget bocsát reá, két fíjait kivágja, maradéki elszegényednek, és nem leszen közöttök vén ember.)

Az Isten jobban tudja, miképen kell nevelni a' gyermekeket, mint akármelley éretlenül bölcselkedő emberek: mégis mikor másképen a' jóra nem hajlanak, azoknak fájdalmas fenyítését nyilván parancsolja. Az olyanokra nézve pedig, a' kik már felnevedtek: de mégis rossz erkölcsűek, és velök bírni nem lehet, ezt a' rendelést

ette, hogy szüleik által jelentessenek be a' ttorvényszékeknek.

Péld. XIX. 18. Sanyargasd meg a' fiadat míg remény-ség van hozzá, és annak veszedelmére ne hajoljon a' te elméd. — Péld. XX. 39. A' kék és sebek távoztatják el a' gonoszt. — Péld. XIII. 24. A' ki megtartóztatja a' vesz-szejét, gyűlöli fiját (gyermekét.) — Péld. XXIX. 3. A' veszsző és dorgálás bölcsességet ad, a' magának bocsátott gyermek pedig megszegyeníti az anyját. — (Az anyákról azért emlékezik inkább, mivel a' fenytést ezek szokták többnyire kegyetlen szeretetök miatt elmulatni.)

A' meg nem fenytett gyermekek pajkos-sokká szoktak lenni, azaz, szeretnek másokat ok nélkül beszédjeikkel, magokviseletével és cselekedeteikkel megbántani, megkárosítani; azzal biztatván magokat, hogy meg nem büntettetnek.

5 Móz. XXI. 18—21. Mikor valakinek gonosz erköl-
esű fija, leánya leljend, a' ki az atya és anyja szavának
nem enged, és megdorgálándják, és nem engedend néki-
ek. Akkor megfogván azt az atya és az anyja, vigyék
az ő Városoknak véneihez, és lakóhelyeknek kapujába.
És annak a' Városnak Véneinek ezt mondják: E' mi fi-
unk, leányunk gonosz erkölcsű, és ellenünk rugódozó,
nem engedelmes a' mit szónknak, tobzódó és részeges. Ak-
kor annak a' városnak minden emberei kövekkel kövezzék
meg azt, és meghaljon, és így kitisztítsad a' gonoszt te
közzed, hogy az egész Izráelnek népe meghallja és
megrémüljön.

104. §. Vigyázni tartoznak azomban
a' szülék:

a) Hogy fenytékjek ne csekély, hanem nagy és igazságos okokon épüljön, miné-
műek erkölcsi vétségeik. — A' gyermek en-
gedetlenségét, hazudozását elnézni, vagy az-
ért csak megfenyegetni, ruhája elmocskolása-
ért, vagy nem jól állásaért s a t. megfenyté-
ni, annyi mint azt verni a' fejébe, hogy

ezeket bűnöknek tartsa, amazokat pedig csekélységnek.

b) Hogy minél ritkábban: de annyi-
val érezhetőbbképen vegyék elő a' fájdal-
mat okozó fenyítéket. A' sokszori fenyítés
nem jobbá, hanem vigyázóbbá, ravaszszá,
és hazuggá tészik a' gyermeket.

c) Hogy fenyítéjüket a' gyermekek vét-
ségének kisebb vagy nagyobb vóltához al-
kalmaztassák, kivált pedig egyiknek a' má-
sik felett ne kedvezzenek. Csekély hibája-
ért a' gyermeket keményen, vagy nagyobb
vétségeért is felettebb megfenyíteni kegyet-
lenség, mellyet a' gyermek észrevévén el-
keseredik, magát elszánja, megkeményíti,
és csak azért is vét, hogy szüléit boszant-
hassa. — Így vetemednek el azok a' gyer-
mekek is, a' kik vagy atyjok vagy anyjok
szájából fenyegetődző, pirongató szóknál és
szitkoknál egyebet alig hallanak. — Kegyet-
lenek azok a' szülék is, a' kik felnevedett
gyermekeiknek segítségét halálok utánra ha-
lasztják, életökben pedig, jóllehet látják
szükségeiket, inségeiket, nem segítik.

Efész. VI. 4. Atyák ne ingereljétek haragra a' ti gyer-
mekeiteket.

d) Hogy ne csak az atyák, hanem az
anyák is fenyítsék gyermekeiket. Mert a'
melly anya a' gyermeket maga nem fenyíti,
hanem vagy csak atyjával ijeszti, vagy pe-
dig mikor az fenyíti, pártját fogja: az a'
gyermekét arra tanítja, hogy tőle ne féljen,
az atyját pedig véle meggyüölteti.

105. §. Valamint a' kegyetlen: úgy a' kényeztetve vagy felettébb kedvezve való nevelés szomorú következéseket von maga után. Felettébb kedveznek gyermekeiknek az olyan szülék:

a) A' kik gyermekeiktől semmit meg nem tagadnak, hanem minden kívánságait teljesítik. Sokkal jobb, sőt múlhatatlanul szükséges, hogy a' mit a' gyermek magának ártalmára kíván, az soha néki meg ne engedődjék, sőt sokszor legártatlanabb kívánságát sem kell teljesíteni, hanem annak megtagadása által a' hékességstüréshez kell szoktatni, mellynek egész életében hasznát veszi. Ellenben, valahányszor a' gyermek vagy ifju magát ez vagy amaz ruhára, mulatságra, játékra, ételre és egyéb affélékre köti: mind annyiszor akarátjának engedni nem egyéb, hanem a' gyermeket akaratoságra szoktatni, és ahoz készíteni, hogy idővel az parancsoljon, és a' szülék véle ne bíriának. — Törni kell a' gyermek akarátját, és ahoz szoktatni, hogy azt könnyen aláadja a' mások akarátjának. A' ki megtanul engedni szülei akarátjának: az enged csak készen előljárói akarátjának: következésképen csak az ilyenekből várhatni jó hazafiakat, jó lakosokat. — Szükség a' gyermeket ahoz is szoktatni, hogy a' mire szüksége van, azt kérje, és megnyervén megköszönje. Mert a' melly gyermeknek majd mindent kéretlen adnak, azt kínálgatják: azt hiteti el magával: hogy néki szülei utánna járni,

és minden kívánságát teljesíteni tartoznak. Ha nem teljesítik, haragszik, kedvetlenkedik és szüléin elébbutóbb erőt vészen.

b) A' kik gyermekeiknek fenytéket érdemlő erkölcsi hibáit és vétségeit kegyetlen szeretetöktől elragadtatván elnézik.

c) A' kik gyermekeiket heverésben, dologtalanságban nevelik.

d) A' kik gyermekeiket minden lépten nyomon édes, kedves fijuknak, leányuknak mondják, és más efféle szeretetet jelentő szókkal szólítják, vagy irántok való nagy indulatjokat cselekedeteikkel és külső magok viseletével gyakran kijelentik. Ez által a' gyermeknek esze vész; mert magával azt hiteti el, hogy erkölcsét és minden magaviseletét szülei jónak, szépnek tartják, azzal érdemli azt a' szeretetet: magát elbizza, elkevélyedik, és ha jó a' gyermek, azért lesz rossz; ha pedig hibás, hibáiban megerősödik, sőt ujabbakra vetemedik. — A' melly szülék felettébb járnak gyermekeik után, mindég csak kedvöket keresik, hozzájuk felettébb lebecsátkoznak: azok magokat ennél fogva megalacsonytván, hijába várják gyermekeiktől azt a' függést, becsületet, és tiszteletet, mellyel irántok viseltetni tartoznak. Sőt hijában várják a' szeretetet is: mert a' melly gyermek úgy neveltetik, hogy minden kívánságát teljesítik, csak az adományért mutat szeretetet, azaz, csak hizelkedik, csapodárkodik. Hogy szeretete nem igaz: azzal világosan kijelenti, hogy mihelyt

valamelly kívánságát nem teljesítik, haragszik, kedvetlenkedik, és nem gondol véle, hogy szüleit szomorítja, bosszúsággal illeti. A' szeretetet úgy kell intézni, hogy a' szüléktől való félelem is fentartassék a' gyermek szívében. A' hol félelem nincs, ott az illendő függés és tisztelet sem találtatik.

e) A' kik gyermekeiknek okos beszédit, cselekedeteit, jeles magokviseletét füleik hallatára beszélnek. Észre szokta ezt venni a' kis gyermek is, és elbizza magát. A' mely gyermekek ezek szerint felettébbvaló kedvesséssel neveltetnek, azok vetemednek arra, hogy időmúlva szüleiken semmit nem adnak, azokat megvetik, még szorúlt állapotokban sem segítik.

106. §. Mivel megtörténhetik, hogy a' jól nevelt gyermekek is, szülei szemei előtt ugyan megtartóztatják magokat, de mások előtt, vagy pedig titkon különbkülönbféle vétkekre, erkölcstelenségekre adhatják magokat; ennek megakadályoztatására kötelessége a' szüléknek, hogy juttassák gyermekeiket jókor az Isten ismérétre, és adják értésökre:

a) Hogy az Isten mindenütt van, mindent tud, mindent lát, tudja még a' gondolatjaikat is, látja minden cselekedeteiket.

b) Hogy az Isten az, a' ki mindenható ereje és jósága szerint adta, fentartja életöket, egészségöket; az Isten az, a' ki szülei életét is fentartja, annak jóvóltából és igazgatásából bírja mindazt, a' mijek

van, és a' mellyekből gyermekeiket is táplálhatják, ruházhatják.

c) Hogy a' mellyeket gyermekeiknek parancsolnak, mind azok egyszersmind az Isten parancsolati, és így mikor szülek szavát nem fogadják, akkor az Istennek nem engedelmeskednek.

d) Valahányszor a' gyermekek gonoszt gondolnak, engedetlenkednek, mértékletlenkednek, hazudnak, akaratoskodnak, szitkozódnak, 's a' t. az Isten mind ezeket jól hallja, látja, és az ilyen gyermekeket előbb-utóbb megveri betegséggel, vagy életöket is elveszi. — Sőt rosszaságokért szüleikre is bocsát kárvallásokat, gyúladásokat, szegénységet: úgy hogy nem lesz osztán miből táplálni gyermekeiket; bocsát betegségek, elveszi életöket, a' mikor osztán gyermekeik árvaságra maradnak.

Móz. XI. 18. 19. Helyheztessétek az én beszédimet a' ti szíveitekbe, és tanítsátok meg azokra a' ti gyermekeiteket, és szálljatok azokról, mikor a' te házában ülsz, mikor az úton jársz, mikor lefekszel, és mikor felkelsz.

Péld. XXII. 6. Tanítsd a' gyermeket annak útára, (azaz, miképen éljen?) még mikor megvénheszik is, nem távozik el attól.

Ábrahámot maga az Úr Isten azért dicsérte meg, hogy gyermekeit és házanépét az Isten útainak vagy parancsolatinak megtartására tanította és intette. 1. Móz. XVIII. 19. Én tudom, hogy Ábrahám megparancsolja a' fíjainak, és magaután a' házanépének, hogy megőrizzék az Úrnak útát, és cselekedjenek igazságot és ítéletet.

De mivel a' szülék részszerint elégtelenek, részszerint nem érkeznék arra, hogy gyermekeiket mind azokra, a' mellyeket tudniok szükséges, megtaníthassák: múlhatatlan kötelességök, hogy azokat másokkal taníttassák. Az oskolák épen erre valók. Ha azért az atyák és anyák igazságos dolognak tartják, hogy azoknak fizessenek, a' kik barmaikra gondot viselnek: még igazságosabb és szükségesebb dolog, hogy azokat, a' kik gyermekeikkel bajlódnak, tanításukban híven foglalatoskodnak, illendőképven megjutalmaztassák — Mellyek légyenek azok a' dolgok, a' mellyeknek tudása a' legszegényebb és legalacsonyabb sorsú emberekre nézve is megkívántatik? lásd a' 35. 36. §. Azok között a' jók között, mellyeknek gondviselését az Isten az emberekre bízza, legelső és legbecsesebbek a' gyermekek: ezekről a. o. legszorosabban is fog számot venni, és így a' melly szülék magok az okai, hogy gyermekeik vagy tudatlanságban vagy rossz erkölcsökben nevedvén, bődögtalanokká lésznek mind e' jelenvaló, mind a' következendő életben: az érdemlett kemény büntetést el nem kerülhetik. — A' melly szülék egész életökben arra törekednek, hogy gyermekeiknek minél többet hagyhassanak; azonn ellenben nem igen igyekeznek, hogy gyermekeik jó erkölcsűek, szelídek, alázatosok, szüz és tiszta életűek, munkások, mértékletesek légyenek: azok hijában fárasztják magokat, úgy tanítván a' tapasztalás,

hogy akármennyi marad a' rossz erkölcsű gyermekekre, nem soká tart kezek között. — Ez vagy amaz tudományokra ritka szüléktől telik ki, hogy megtanítsák gyermekeiket, de arra, hogy az Istent féljék, ártatlanul éljenek, a' legeggyűgyűbb szülék is megtaníthatják.

107. §. A' mi a' gyermekeknek jövőbeli állapotját, vagy életök nemét illeti: szemmel kell tartani, és ki kell tanulni mire hajlandók; arra ismét, a' mire hajlandók vagy a' mihez kedvök van, alkalmasok-é vagy sem? A' melly gyermeknek sem eleven és erős elméje, sem a' tanuláshoz kedve nincsen: azt mégis arra szánni, hogy tudománya által érjen el valamelly hivatalt vagy állapotot, nem egyéb, hanem azt boldogtalanná tenni, és másokat is vele megrontani. Mert a' melly ember valósággal tudatlan, tanulatlan: de az iskolákban számos esztendőket töltvén, magát tanulnak képzele: az vagy nem tud megfelelni hivatalának, és így magára unat, vagy pedig az együgyűeket elcsábítván, nyughatatlanságokat és zürzavarokat okoz, mellyeket nem okozna, sőt hasznos ember válhatott volna belőle, ha magát földmivelésre, vagy valamelly mesterségre adta volna. — Sok gyermek csak azért adja magát ez vagy amaz élet nemére, mivel szüleitől kicsinységétől fogva azt hallotta, hogy belőle ez vagy amaz lesz; vagy pedig maga a' gyermek készül kicsinységétől fogva valamelly állapotra, melly-

nek káros voltát a' szülék láthatják: de le-
vernü arról annak idejében, és elméjét más
állapotra fordítani elmúlatják.

Kivévén az élelem keresésének olyan
módját, mellynek másokra nézve valóságos
haszna nincs, hanem csak pénzcsalás; is-
mét az olyan élet nemét, a' melly vagy ma-
gában is bűn, vagy pedig az által mások-
nak tékozlásra, és egyéb bűnökre szolgálta-
tik alkalmatosság; minden magokban
gondoltatván ártatlan és másokra nézve is
hasznos mesterségek, foglalatosságok tisztessé-
gesek, azoknak követése senkinek gyalázat-
jára nem szolgál: de valójában gyalázatos
és nagy bűn a' heverés, mellynek eltávoztat-
ására a' leggazdagabb szülék is úgy tartoz-
nak nevelni gyermekeiket, hogy jövőd-
ben heverésök által a' társaságnak terhei és
heréi ne légyenek; ne csak evésből, ivásból,
alvásból és mulatságból álljon az életök, ha-
nem hasznos és tisztességes munkában fog-
latoskodjanak.

A' szegényebb sorsúszülék pedig, mivel
részszerint nehezen tartják gyermekeiket;
részszerint azoknak elégséges foglalatosságot
adni nem tudnak, melly miatt heverve nő-
nek fel: mind magoknak, mind gyermeke-
iknek azzal használnak, ha azokat szolgálata-
ra adják; mert ez által gyermekeik nem csak
kereshetnek magoknak valamit, hanem sokat
is tanulhatnak. — Hogy annyi sok ember
küszködik a' szegénységgel: annak aligha nem
ez egyik fő oka, mivel olyan házastársak

kerülnek többnyire együvé, a' kik közzül hol az egyik, hol a' másik, hol mind a' ketten heverve, és a' szegénységben is kényeztetve neveltettek; vagy pedig úgy hogy meg nem tanúlták, miképen kell keresni élelmöket, nem tudják keresményöket megtakarítani, nem értenek a' reájok tartozó legszükségesebb foglalatosságaikhoz, a' jövődőről nem gondolkodnak, semmiben rendet nem tartanak, tudatlanságuk miatt élelmökre, ruházatjukra sokkal többet költenek, mint költenének, ha többet láttak, hallottak és tapasztaltak volna.

108. §. De a' leggondosabb szülék is hijában oktatják, intik, fenyítik és tanítatják gyermeiket; mind ezek jó páldaadás nélkül sikeretlenek. — Az ötödik parancsolat szerint a' gyermekek szüleiüket tisztelni vagy becsülni tartoznak: de ezt a' szülék helyesen csak úgy reménylhetik, ha magokat megbecsülik, azaz, gyermekeik előtt illetlen, becstelen, és gyalázatra méltó dolgokat soha nem cselekesznek. Szemmel tartják mind a' mások, mind kivált szüleiük magokviseletét és cselekedeteit már a' kisdedek is, annyival inkább a' nevendék gyermekek és ifjak, és követni el nem mulatják; sőt a' meglett emberek is inkább a' példákra figyelmeznak, mint a' parancsolatokra, és ennél fogva sok szülék magok vesztegetik meg gyermekeiket. Nevezetesen és a' többek között:

A' melly szülék atyjokfiaikról, szomszédjaikról, előljáróikról, vagy akárkikről roszúl szóllanak gyermekeik előtt: ez által azoktól elidegenitik, és a' rágalmazásra kapják. — A' szülék mulatságának is jobb volna nem gyermekeik előtt véghezmenni, mert előttök egyébaránt ártatlan szavaik és cselekedeteik is illetleneknek látszhatnak, és botránkozást okozhatnak.

A' melly szülék szájából gyermeik hallattára Istennel való bizonyítások, vagy másféle esküvések, szitkok, átkok, mocskos fajtalan beszédek, káromkodások jönnek ki, vagy gyermekeik hallattára, látására hazudnak, csalnak: szántsándékkal tészik gonoszokká, istentelenekké gyermekeiket.

A' melly szülék gyermekeik láttára szemtelenségöknek, fajtalanságuknak adják jeleit, azok vagy megútáltatnak, vagy gyermekeiket hijába intik a' szemérmetségre, szüzességre.

A' melly szülék gyermekeik előtt a' gazdagságról úgy beszélnek mint legboldogabb, a' szegénységről pedig mint valamelly gyálázatos állapotról: azok azt cselekszik, hogy gyermekeik egész életökben békételenek, irigyek légyenek, és soha sorsukkal meg ne elégedjenek.

A' melly szülék gyermekeik láttára, fülehallattára egymást mocskolják, veszekednek: azok gyermekeiket magok biráikká tészik, a' kik őket bizonyosan meg is ítélik, és a' mellyiket bűnösnek találják, azt kevés-

bé szeretik, és csak félelemből becsülik. A' fiú szemmel tartja, miképen bánik az atyja az anyjával; a' leány pedig, miképen viseli magát az anyja az atyja iránt; és a' tapasztalás szerint azokat igyekeznek követni házassági életökben; ha jót láttak, a' jobban, ha pedig gonoszt, a' gonoszban: következésképen a' gyermekeknek jó vagy rossz erkölce leginkább a' szülék példájától függ; sokszor, sőt talán legtöbbször azok az okai, hogy gyermekeikből heverő, kevély, irigy, veszekedő, részeges, tolvaj, csalárd, szitkozódó, káromkodó, szükségtelenül esküvő 's a' t emberek válnak; és nem csak akármelley városnak, falunak vagy társaságnak veszedelmes tagjaivá, hanem az örök kárhozatnak edényivé lesznek.

Megtörténik azonban, hogy ugyanazon szüléknek, azon móddal, gonddal és jó példaadással nevelt gyermekei között találkoznak elfajultak, rossz erkölcsűek: de egészen menttek az ilyen szülék, lelkiismeretektől nem vádoltatván, valamint minden okos emberek előtt: úgy kivált az Isten ítélőszéki előtt.

§. 109. Mindenek felett ajánlják a' szülék gyermekeiket az Isten kegyelmes gondviselésébe, kérvén naponként gyakorta ő felségét, hogy tartsa meg azoknak életét, egészségét, igazgassa és segítse őket azoknak nevelésében, áldja meg azok körül véghezvinni szokott fáradozásait, gondoskodásait; őrizze azokat minden bünöktől, bünre

való alkalmatosságoktól, és erkölcsöket megvesztegető társalkodásoktól; adja szívökbe a' maga félelmét, hogy valamint gyermek korukban: úgy ifjúságukban, és egész életökben nem csak az emberek előtt, hanem főképen ő felsége előtt kedvesek lehessenek, boldogítsa azokat minden jószándékaikban, hogy lehessenek e' földön akármelly társaságnak artatlan és hasznos tagjai, jövődében pedig magokkal együtt a' mennyországoknak örökös lakosai.

III. R É S Z.

A' gyermekeknek szüléik iránt való kötelességeikről.

110. §.

Szüléink iránt való kötelességeink ekképen adatnak elő az ötödik parancsolatban: tiszteljed vagy becsüljed atyádat és anyádat, hogy hosszsú 's a' t.

* Tisztelni vagy becsülni valakit annyit térszen, mint az abban lévő jó és jeles tulajdonságokat megösmérni, és magunkat iránta a' szerént viselni, a' mint a' benne lévő tulajdonságok kívánják.

Lehetnek szüléinkbe sok jó tulajdonságok, minéműek: a' tudósság, józanság, munkásság, gondosság, takarékoság, szelid-

ség, alázatosság, tisztaság, isteni félelem; de reánk nézve minden tulajdonságaik között legérezhetőbb és legnevezetesebb szüléink jósága, velünk közlött sok jótéteményei.

Minél több jót közöl pedig valaki velünk, annak szeretetére természetel annyival inkább vonattatunk: és így a' szüléink iránt való tisztelet, vagy azoknak becsülése szükségesképen magában foglalja

I. szüleinknek szeretését, még pedig minthogy Isten után legtöbb jóval voltak hozzáink szüléink, azt kívánja ő Felsége, hogy irántuk minden más emberek felett való szeretettel viseltessünk.

Mert szüleinknek velünk tett jótéteményi olly sok, hogy azokat meg sem tudjuk számlálni. Ha soha egyéb jót nem tettek volna is velünk, csupán ezt, hogy születésünktől fogva, kisdéd korunkban, mikor senki-nek nem kellettünk, senki semmi hasznunkat nem vehette, hanem csak bajt okoztunk, magunkkal jóltehetetlenek vólunk, épen akkor viselték szüléink legszorgalmasabban gondunkat; csak ez ollyan dolog, a' mellyért szüléink egyebek felett való szeretetet érdemlenek.

Mikor kisdéd korunkban legegészsége-sebbek vólunk is, kivált betegeskedésünkben, nem lehet eléggé előbeszélni, mennyit fáradtak, nyughatatlankodtak körülöttünk szüléink, pedig sokszor magok is erőtlenedtek, betegeskedtek. Sok álmatlanságot szenvedtek; sokat búsultak, bánkódtak rajtunk, sokszor

megvontak valamit magoktól, sok szükséget láttak, csak hogy kívánságainkat teljesítheték. Szüntelen kedvünket keresték, gondoskodtak, munkálkodtak, részszerint azért, hogy legyen miből bennünket táplálniok, ruházníok.

Ezeket azonban és az efféléket nem csak a' gazdag és tehetős szülék viszik véghez kisdedeik körül, sőt ezeknek módjok van abban, hogy magokon mások által segíthetnek, hanem mennél szegényebbek szüléink, annál több fáradsággal, annál nagyobb magok megerőltetésével nevelnek bennünket, és így annyival méltóbbak szeretetünkre.

Mint hogy pedig a' szeretet lelkünknek az a' kedves indulatja, melly arra ösztönöz bennünket, hogy a' kik velünk jóltettek, azoknak javát, boldogságát kívánjuk, tőlünk kitelhetőképen munkálódjuk, kedvöket keressük, mind azt a' mivel örömökre lehetünk megeselekedjük, a' mivel pedig megszoríttatnának, azt eltávoztassuk: mind ezeket tartozunk szüléinkre nézve véghezvinni.

* 111. §. Mint hogy továbbá azok iránt való szeretetünket, a' kik velünk jóltettek, vagy beszédinkkel, vagy cselekedeteinkkel szoktuk kijelenteni.

II. Az a' tisztelet vagy becsület, a' melylyel szüléinknek tartozunk, azt kívánja, hogy minden szavainkkal, beszédinkkel kimutassuk, hogy szüléinket magunknál előbbvalók-

nak, nagyobbaknak, érdemesebbeknek tartjuk. Ezt pedig az által mutathatjuk ki:

a) ha valahányszor szüleinkkel beszélünk, vagy szavaikra felelünk, nem immelámmal, nem gorombasaggal, kényességgel, (félvállról) kevélységgel, nem haraggal: hanem csendességgel, szelídséggel, alázatossággal szólunk vagy felelünk, és soha nem hazudunk. — Nagy gyalázzal illetjük szüleinket, valahányszor előttök hazudunk, mert mindannyiszor azt jelentjük, hogy azokat olyan ostobáknak tartjuk, hogy hazugságunkat észre nem veszik. Azt is jelentjük, hogy szüleinket megcsalni szeretjük; megcsalni pedig senkit nem szabad.

** b) Azzal mutatjuk meg, hogy szüleinket tiszteljük, becsüljük: mikor felőlök mások előtt is mindenkor jól és dicséretesen szólunk, hibáikat, erőtlenségeiket, sőt bűneiket is nem hírleljük, nem terjesztjük, hanem elhallgatjuk és elfedezzük, nehéz erkölcsöket eltűrjük.

c) Mikor szüleinknek nagy fogyatkozásit, hibáit, vétkeiket kéntelenek vagyunk másoknak megpanaszolni, ezt szánakozással és fájdalommal cselekeszszük, nem pedig gyalázzatjukra czélozó gonosz szándékból.

A' természettel ellenkezőbb, 's borzasztóbb cselekedetet alig lehet gondolni, mint mikor valamely fiú vagy leány atyját vagy anyját megtámadja, pirongatja, mocskolja, hibáit, vétkeiket szeméire hányja, csúfot üz belőle, annyival inkább mikor

szidalmazza. — Szüleinknek afféle hibáit és cselekedeteit, a' mellyekből mind magokra, mind reánk nézve nagy károk és gyalázatok hárúlnak, sokkal jobb mások által értésökre adni, magunk pedig ezt mindenkor szelidséggel, alázatossággal és kérelemmel tartozunk véghezvinni.

2 Móz. XXI. 17. A' ki az atyjának vagy anyjának gonoszt mondand, megölettségék.

5 Móz. XXVII. 16. Átkozott valaki megszidalmazza az atyját vagy az anyját.

Khám az atyjából csúfot üzüt: de meg is fogta az atyja átka. 1 Móz. IX. 20—25.

* 112. §. Nem elég csak szóval jelentenünk ki, hogy szüleinket tiszteljük, becsüljük, hanem tartozunk ezt kijelenteni mind ábrázatunkkal, állásunkkal, ülésünkkel és egész külső magunkviseletével, mind kivált cselekedeteinkkel; nevezetesen:

III. Engedelmségünkkel. Akkor engedelmeskedünk pedig szüleinknek, mikor mind azt, a' mit megtiltanak, eltávoztatjuk, a' mit pedig parancsolnak megcselekeszszük. Ennél bizonyosabb jelét szüleink iránt való szeretetünknek és tiszteletünknek, kivált kisebb korunkban, nem adhatjuk. Különben hiában szólítjuk azokat édes atyánknak, édes anyánknak; mert mindannyiszor hazudunk, és csak csapodárkodunk, csak magunkat szeretjük.

Tartozunk pedig engedelmeskedni, szót fogadni egyszeriben, abban a' szempillantásban, a' mellyben szüleink szavát halljuk, még pedig örömet engedelmeskedni,

még olyankor is, mikor parancsolatjaiknak okát által nem látjuk, vagy mikor nehéz is azokat teljesíteni; mert bizonyos dolog, hogy szüleink akkor is javunkat és hasznunkat akarják.

Ha szüleink szavát nem egyszeriben, hanem halogatva, nem örömezt, hanem dérrel durral, kedvetlenséggel cselekeszszük; ha magunkat vonogatjuk, vélek feleselünk, azt mutatjuk világosan, hogy azokat sem nem szeretjük, sem nem becsüljük.

Kol. III. 20. Ti magzatok! engedelmesek légyetek szüleiteknek mindenekben; mert ez kedves az Úrnak (mindenekben, azaz minden helyes, igazságos és törvényes dolgokban).

* Ha szüleink valamikor olyan dolgokat találnának parancsolni, melly az Isten világos parancsolatival ellenkeznék; p. o. ha azt parancsolnák, hogy hazudjunk, lopjunk, valakinek kárt vagy becsstelenséget okozunk, 's a' t. efféle parancsolatjaikat nem szabad teljesítenünk; mert inkább kell az Istennek engedelmeskednünk, mint szüleinknek; vagy akármelly más rendbeli embereknek. Ehez kell magunkat tartanunk akkor is, mikor szüleink hazánk törvényével ellenkezőt találnának parancsolni.

** A' honnét jöllehet az apostol Eféz. VI. 1. ezt parancsolja: Ti magzatok! engedelmesek légyetek a' ti szüleiteknek, hozzá tette, hogy az Úrban légyünk engedelmesek, azaz, ha, és a' mennyiben parancsolatjaik az Isten parancsolatival megegyeznek. — De mikor törvénytelen parancsolatjaiknak nem

engedelmeskedhetünk is, ezt nem becsstelentésekkel, hanem szelídséggel és alázatossággal kell tudtokra adnunk.

* Mikor szüleink akár engedetlenségünkért, akár más egyéb hibáinkért, vétkeinkért bennünket intenek, feddenek, pirongatnak, vagy érdemünk szerint megfenyítenek, meg kell ugyan szomorodnunk: de nem szabad megharagudnunk, hanem ezeket békével el kell szenvednünk; mert szüleink ekkor is javunkra igyekeznek, és ha bennünket érdemünk szerint meg nem fenyítenének, az Isten az ő lágyságukért magokat büntetné meg. Szoros kötelessége ez a' szüléknek, nem csak kisebb idejű, hanem felnevekedett gyermekeikre nézve is, hogy engedetlenségekért és egyéb rossz erkölcsökért, vagy magok megfenyítsék, vagy a' törvényszékek által megbüntetessék

5 Móz. XXI. 18—21. Mikor valakinek gonosz erkölcsű fija, leánya leljénd, a' ki az atyja és anyja szavának nem enged, és megdorgálándják, és nem engedend nékik. Akkor megfogván azt az atyja és az anyja, vigyék az ő városoknak véneihez, és lakó helyeknek kapujába. És annak a' városnak véneinek ezt mondják: e' mi fiunk, leányunk gonosz erkölcsű, és ellenünk rugódozó, nem engedelmes a' mi szónknak, dobzódó és részeges. Akkor annak a' városnak minden emberei kövekkel kövezzék meg azt, és meghaljon, és így kitisztítsad a' gonoszt te közzüled, hogy az egész Izráelnek népe meghallja és megremüljön.

Péld. I. 8. Hallgasd szerelmes fíjam a' te atyádnak bölcsességét; és a' te anyádnak oktatását el ne hagyjad.

Péld. XV. 5. Bolond az, valaki megútálja az atyjának tanítását; a' ki pedig megbecsüli a' dorgálást, igen eszes.

* 113. §. Az a' tisztelet, mellyel szüleinknek tartozunk, azt kívánja.

IV. Hogy légyünk irántok háládatosok, azaz, soha el ne felejtjük se vélünk közlött jótéteményeiket, sem körülöttünk véghezvitt fáradozásait, hanem igyekezzük azokat visszaadni és visszaszolgálni. Nevezetesen:

a) Mikor szüleink elszegényednek, akár azért, mivel keresményöket reánk költötték, akár valamely szerencsétlenségek miatt, mulhatatlan kötelességünk, hogy azokat segítsük és rólok gondot viseljünk.

** Kötelességünk ez még akkor is, mikor szüleink magok hibája miatt esnek szegénységbe; mert kisdéd korunkban az ilyenek is annyit fáradtak, annyit bajoskodtak, és annyi jót tettek vélünk, hogy csak azt sem tudjuk soha eléggé visszaszolgálni.

* Kötelességünk ez: mikor magunk szegények vagyunk is; mert szüleink szegény állapotjukban is gondunkat viselték, és miattunk sok szükségletet láttak, mégis felneveltek bennünket.

** Ha heverésünk miatt élünk szegénységben, vagy pedig azért nem segítjük szüleinket, mivel a' mit azoknak tartoznánk adni, azt vagy cifra ruhákra, vagy mértékletlenségre költjük, annyival bűnösebbekké tesszük magunkat mind Isten mind emberek előtt.

Hasonlóképen ha magunk kedvünkre élünk, ruházkodunk, szüleink ellenben éheznek, nyomorognak, mégis rajtok eléggé nem segítünk, vagy azokat magunkhoz nem fogadjuk: csalhatatlan jelét adjuk menthetetlen háládatlanságunknak, melyet az Úr Is-

ten ritkán szokott már ebben az életben is büntetés nélkül hagyni.

* Megbünteti az Isten az ilyen háládatlan fijakat és leányokat néha kárvallásokkal és elszegényedéssel, néha pedig azzal, hogy életöket hamar elveszi. — Gyakorta megesik ez is, hogy az ilyen háládatlan fijak és leányok, mikor idővel szülékké lesznek, gyermekeik, a' kiket rosz példájokkal szeretetlenségre tanítottak: úgy nevednek, hogy azokban kevés vagy semmi örömet sem találnak, hanem egymást érő bánatot látnak, és vélek jövődöben szintügy bánnak, szintügy nem gondolnak, mint ök nem gondoltak szüléikkel.

** *b)* Mikor szüléink elbetegesednek, előregednek, és a' vénség miatt elkedvetlenednek, mintegy második gyermekségre jutnak: szoros kötelességünk, hogy elménkbe tartván, melly hűségesen láttak hozzánk beteg korunkban; melly sok gyermekségek-re, alacsonságokra adták magokat, csakhogy kisebb korunkban kedvünket találhatták; melly sok nyűgösködésinket eltúrték: mi is tőrjük el békével kedvetlenséget okozható szavaikat, magokviseletét, ne sajnáljuk körülöttök megkívántató szíves fáradozásinkat; ne mutassunk irántok sem hidegséget, sem megúnatkozást, sem kedvetlenséget, és ne bocsássuk őket keserúséggel a' koporsóba. — Nagyobb keserúséget gondolni sem lehet, mint mikor az atyák és az anyák azoktól, hagyattatnak el, a' kikről azt reménylették,

hogy jövendőben gyámolaik lesznek: de helyes reménységökben megcsalatkozván, idegenekre szorulnak.

1 Tim.V. 4. Ha valamely özvegy asszonynak vannak magzati vagy unokái: tanulják meg ezek, hogy szüléiknek viszontagvaló szolgálattal légyenek; mert ez a tisztességes dolog, és Isten előtt kedves.

1 Móz. XLVIII. Táplálja vala Jó'sef az atyját, mint a' kis gyermekeket szokás táplálni.

Péld. XXIII. 22. Meg ne útáljad (meg ne vessed) a' te anyádat mikor megvénhezik.

* Jó vagy rossz embernek, gyermekeknek kellessék-e valakit tartanunk? csak azt kell gondolóra vennünk, miképen viseli magát szülei iránt? A' ki az atyját vagy anyját nem becsüli, nem tiszteli, inem szereti, szavát nem fogadja, a' kik ped g Isten után véle legtöbb jót tettek, a' ki ezek iránt nem szokott jó szívvvel viseltetni: lehetetlen elhinni, hogy az valakit igazán szeretne, és így az illyet lehetetlen jó embernek, gyermeknek tartani.

114. §. Az ötödik parancsolat mellé ezt az ígéretet tette az Úr Isten: hogy hosszú idejű légy e' földön, mellyet a' te Urad Istened ád tenéked

Azon a' földön a' Kanaán földét kell érteni; mert azt ígérte és azt adta az Úr Isten a' sidó nemzetnek, ennyiben tehát ez az ígéretet különösen a' sidóknak tétetett.

De ezt nem úgy kell értenünk, mintha a' sidók között is, mind azok a' gyermekek, a' kik szüléiket tisztelték, hosszú életűek lettek volna; mert kétség kívül azok

közzül is már kised korokban sokan meghaltak.

Ma sem mind hosszú életűek azok, a' kik szüléiket tisztelték, ellenben sokszor vénséget érnek az olyanok, a' kik szüléiket nem becsülték, nem szerették.

Úgy kell a. o. ezt az ígéretet értenünk, hogy az olyan gyermekekre nézve, a' kik szüléiket tisztelik, ha a' hosszú élet hasznos és idvességes, azt helyesen várhatják, megadja az Úr Isten, ellenben ha rájuk nézve a' hosszú élet csak hosszúság nyomorúság lenne, semmi kárát nem vallják, ha már gyermek korokban e' földről a' mennyországba költöznek, melyet ábrázolt a' Kanaan földje.

** Szüléink után legtöbb jót tésznek velünk azok, a' kik bennünket szüléink helyett nevelnek és gondunkat viselik, sok hasznát veszünk ezeken kívül valamint szorgalmas, hűséges és épületes tanítóinknak, úgy előljáróinknak: ezeknek is tehát tisztelettel, szeretettel, engedelmisséggel és háladatossággal tartozunk. — Kötelességünk a' vén embereket is megbecsülni.

3 Móz. XIX. 32. A' vén ember előtt felkelj, és a' vén ember orcáját megbecsüljed; és félj a' te Uradtól Istenedtől.

* (Néro nevű régi pogány császárról meg van írva, hogy miután sok ártatlan embereket, végezetre pedig az édes anyját megölette, lelke többé nem nyughatott. Mihelyt elszenderedett, mindjárt a' megöletett anyját látta, és úgy tetszett, mintha a' pokolbéli furiák által csapdostatott és kinostatott volna. — Nem csak az olyan fijak és leányok lesznek szüléik gyilkosaivá, a' kik azokat tu-

Iajdonképen megölik, hanem azok is, a' kik édes atyjokat, édes anyjokat annyi bánatokkal és keserűségekkel illetik, hogy azok miatt életök vagy megrövidül vagy keservebb lesz a' halálnál.)

IV. R É S Z.

A' cselédes társaságról.

A' gazdáknak és gazdasszonyoknak cselédjeik iránt való kötelességeiről.

115. §.

Mint hogy magokat az emberek egymás segítsége nélkül vagy nem táplálhatják, vagy sorsukat nem javíthatják; a' szegények kéntelenek idejöket, erejöket, munkájukat, szolgálatjukata' tehetősebbeknek, gazdagoknak ajánlani; ezek pedig amazoknak munkájaért kéntelenek eledelt, ruházatot, pénzt vagy egyébből álló bért ígérni. Azokat, a' kik szolgálatjukat másoknak önként ajánlják: hívjuk cselédeknek, szolgáknak, szolgálóknak; azokat pedig a' kik a' bért ígérrik, gazdáknak, gazdasszonyoknak; mind a' két rendbelieket pedig együvé foglalva, cselédes társaságnak.

A' gazdáknak és gazdasszonyoknak kötelességeit Szent Pál apostol rövideden ekképen adja elő: Kol. IV. 1. ti urak! igazsággal és egyenességgel légyetek a' ti

szolgáitokhoz: tudván hogy tinéktek is uratok vagyon a' mennyégben.

(Az apostolok idejében a' szolgák és szolgálók nem önként és nem bérért szolgáltak, hanem vagy hadi foglyokból, vagy pénzen vett személyekből állottak, holtig és fíról fira tartott szolgálatjuk: ha csak uraiknak jó tetszéséből fel nem szabadítottak: még is azt parancsolta az apostol, hogy vélek azoknak uraik igazsággal és egyenességgel bánjanak: annyival inkább így kell annakokáért bánni olyan cselédjeikkel, a' kik önként és csak bizonyos ideig, bizonyos feltételek alatt, és egygyezés szerint állanak szolgálatjokba.)

116. §. Igazsággal viseltetnek cselédjeik iránt az olyan gazdák és gazdaszönyök, a' kik az egyezés szerint, akár világosan tett, akár pedig abban helyesen beléértetett ígéretjeiket megtartják, azok ellen nem cselekesznek. Nevezetesen:

1. a' kik cselédjeiknek semmi affélét nem parancsolnak, a' mi vagy az Isten parancsolatival, vagy az ország törvényével, vagy annak a' városnak, helységnek, a' mellyben laknak, rendtartásival ellenkeznek. Vétkeznének a' cselédek, ha az efféléket megcselekednék.

2. A' kik cselédjeiket erejük felett nem dolgoztatják. Mert ámbár a' cselédet hevertetni nem jó, mivel ez által sok roszra vetemedik: de olyan munkákkal terhelni sem szabad, a' mellyek erejét haladják, vagy annyira elfárasztják, hogy azok miatt vagy tagjaikban megromlanak, vagy pedig olyan belső nyavalyába esnek, a' melly miatt holtig sinlenek. A' cselédet így megrontani a' legiszonyúbb igazságtalanság és büntetést

érdemlő gonoszság. — Sőt megtörténik a' módjával való szolgálatok mellett is, hogy a' cselédek megbetegesznek, a' minémü állapotjukban azokat elverni és nem gyógyíttatni hasonló igazságtalanság volna. — Az Úr Jézus egyebek felett megdicsérte ama száradost, a' ki beteg szolgájának meggyógyításaért ő felségébe folyamodott.

3. Igazsággal bánnak cselédjeikkel azok a' gazdák és gazdaszonyok, a' kik azoknak pihenésre, erejük megújítására időt engednek. A' pihenésre való időt tőlök vasárnaponként megtagadni, és meg nem engedni, hogy egynehány órát dolgaiktól való megszűnésben és magok ártatlan mulatásában tölthessenek, menthetetlen bűn; mert Istennel való nem gondolás, mivel az a' negyedik parancsolattal nyilván ellenkezik. De még a' dolgozó napokon is ugy bánni a' cseléddel, hogy egész nap meg ne állhasson, éjszaka két három óránál tovább ne nyughassék, nyilvánvaló kegyetlenség és igazságtalanság.

4. Azok a' gazdák és gazdaszonyok viseltetnek igazsággal cselédjeikhez, a' kik meggondolván azt, hogy ha szintén cselédjeik az isteni gondviselés által náloknál alacsonyabb sorsba helyeztettek is: de ugyanazon mennyei Atyának teremtsi, sőt ha jók, kedves fiai és leányai: azokkal tehát ugy bánnak, mint magokhoz hasonló emberekkel, ok nélkül nem pirongatják,

nem mocskolják, nem fenyítik, csekély hibáikat elnézik, mikor vétenek, mentségeiket meghallgatják.

Jób. XXXI. 14. 15. Ha az én szolgálómnak és szolgálómnak ügyét megvetettem volna: mikor az erős Isten ellenem felkölt volna, mit feleltem volna néki? Nem de nem ugyan az teremtette-é őtet is, a' ki engem? és nem ugyan az formált-é bennünket?

A' cselédekkel méltatlanul bánni, rajtok kegyetlenkedni, annyival terhesebb bűn, mivel azok legtöbbnyire szegények, gyámoltalanok, nincsenek pártfogóik: gazdáiktól és gazdaasszonyaiktól várnák a' védelmet; abban módjok nincsen, hogy a' rajtok ejtett méltatlanságokat megkeressék.

5. A' bánik igazán cselédjeivel, a' ki azoknak megígért bérét annak idejében, és zúgolódás nélkül megadja.

A' cselédek bérének nagy részét teszi többnyire mindennapi eledelök. A' cselédet annakokáért koplaltatni, vagy nem embernek való kenyérrel és eledellel tartani nem egyéb, hanem szegődött bérét álnokul elfogni. Az ilyen igazságtalan gazdák, vagy gazdaasszonyok nem kívánhatják, hogy cselédjeik jó szívvel dolgozzanak.

Valamint pedig a' cselédnek eledelét: úgy akár ruházatból, akár pénzből álló bérít annak idejében, vagy haraggal és mocskokkal adni ki; vagy pedig hol ok nélkül, hol nem elégséges okokból elfogni, azt ilyen czélból megszőktetni: annyi, mint attól azt szemtelenül ellopni.

Az Úr Jézus az utolsó napon kárhozatra méltóknak fogja ítélni az olyan könyörületlen embereket, a' kiknek módjok lévén benne, a' szegényeket meg nem ruházták, enniek nem adtak: annyival méltóbbak lesznek annakokáért a' kárhozatra, a' kik a' szegényeket meglopták; épen azt cselekszik pedig, a' kik cselédjeiknek akár eledelét, akár egyéb bérét igazságtalanul elfogják, és így olyan szegényeket lopnak meg, a' kik felől jól tudják, hogy erejük fogyasztásával és orcájok veréjtékével nekik sok hasznot hajtottak.

A' melly cseléd szántszándékkal, vagy pedig vétkes gondolatlanságból térszen kárt: azt a' bériből kifogni nem igazságtalanság; de menthető vigyázatlanságából, hirtelenkedéséből, sokszor kedveskedni kívánó sietségből ejtett károkért bérét megcsonkítani nem szabad.

Így kell gondolkodni valamint a' szolgáknak és szolgálóknak: úgy akár melly munkásoknak, napszámosoknak eledeléről, bériről, azoknak elfogását a' szent írás olyan iszonyú bűnök közzé számlálja, a' mellyeket égre kiáltóknak nevez.

Jak. V. 4. Ímé a' munkásoknak béri, kik a' ti tartományitokat megaratták, mellyet csalárdsággal megtartottatok, kiált, és azoknak kiáltási, a' kik arattak, a' seregek urának füleibe bémentenek.

5 Móz. XXIV. 14. 15. A' béresen, a' szegényen és a' szükölködőn erőhatalmat ne tégy; hanem azon napon megadjad neki a' jutalmat: a' nap el ne nyúgodjék azon, mert az szegény, és azzal táplálja az életét; ne kiáltson te ellened az Úrra, és találtassék te benned bűn.

Malak. III. 5. Hozzátok közeltek az ítéletre, 's tanú lészek azok ellen, kik a' munkás bérít megtartják.

Jérém. XXXII. 13. Jaj annak a' ki felebarátjával ingyen szolgálat, és munkájának bérít annak meg nem adja.

117. §. A' szolgákon és szolgálókon kívül vannak olyan fogadott cselédek, a' kiknek szegődött bérök a' tanítás vagy oktatás: ilyenek akármelley mesterséget tanuló inasok, sőt ilyenek minden mester legények, úgy mint a' kik naponként igen sokat keresnek mestereiknek; heti bérök azonban csekélység; kétség kívül azért, mivel ezeknek is a' tanulás és mesterségökben való magok gyakorlása tudatik bérökbe. Ezeket is a. o. koplaltatni, éheztetni, iszonyú igazságtalanság.

A' mennyiben pedig béröknek fő része a' tanítás és tanulás, látnivaló, hogy a' melly mesterember inast fogad, legényt tart, azonban ezeket nem a' mesterség gyakorlására, hanem más egyéb munkákra fordítja, és nem hogy tőle kitelhetőképen tanítaná, hanem szántszándékkal épen azokat titkolja el tőle, a' mellyeket leginkább tudnia kellene: az ilyen mesterember égre kiáltó igazságtalanságot cselekszik, mivel épen azt nem teljesíti, a' mi fő és világos része cselédjével való megegyezésének, szegődségének: nyilván megcsalja inassát, legényét, azt mulatván el, a' mit a' szoros igazság kíván, álnoksággal ejti el czéljától cselédjét, csupa hamissággal fordítja maga hasznára annak erejét, elvesztegetteti véle drága idejét, annyira, hogy inas és legénykori sanyarúan eltöltött számos esztendei után is, nem tanulhatván meg eléggé mesterségét, a' miatt

annak folytatásában nem boldogúlhat: hanem vagy kéntelen azt abban hagyni, vagy pedig holtig sínli gazdájának igazságtalanságát, neveli a' mesteremberek számát: de sem magának, úgy a' mint reménylette, nem használhat, sem másoknak, úgy a' mint kívántatnék, nem szolgálhat.

118. §. Nem elég csak igazsággal, hanem az apostol parancsolatja szerint, egyenességgel is kell a' gazdáknak és gazdaszornyoknak cselédjeik iránt viseltetni; azaz, nem elég csak azokat teljesíteni, mellyeket a' cselédek a' szegődség és egyezés szerint még a' törvényszékek előtt is megkívánhatnak: hanem az egyenesség szerint olyanokat is tartoznak velök cselekedni, a' mellyeket szorosan tőlök nem kívánhatnak. Illyen egyenességből származó cselekedet:

a) a' cselédek hűségének, szorgalmatosságának, bérökön felyül való megjutalmaztatása; jóllehet találkoznak olyan cselédek, a' kik ennél fogva magokat elbázzák, elkevélyednek: de megbánják. Illyen

b) a' cselédekkel kímélve, szép szóval, szelidséggel való bánás. Talán ritka az olyan elvetemedett lelkiesméret és jó indulat nélkül való cseléd, a' kinek szíve ezek által gazdájának és gazdaszornyának szeretetére ne induljon. Bizonyos pedig, hogy a' szorgalmatosságot és hűséget nem a' félelem szerzi a' cselédekben, hanem a' gazdáik és gazdaszornyaiuk iránt való jó szív és szeretet.

A' melly gazda a. o. hatalmát mutogatván, cselédjeinek mindenkor kevélyen, haraggal, fenyegetődzésekkel és szidalmakkal parancsol; hasonlóképen, a' melly asszony abban tartja a' gazdasszonytságot, hogy cselédjének soha jó szót nem ad; minden magaviseletével azt mutatja, hogy azt mint valamelly alávaló állatot ugy tartja, és hol minden ok nélkül, hol csekély hibákért, mocskos, csúfos, gyalázatos és alacsonyító nevezetekkel illeti: mind az igazság, mind az egyenesség ellen vétkezik, és önként teszi cselédjét hűségtelessé, magának ellenséggé. Csak szem előtt dolgozik az ilyen cseléd, a' kivel így bánnak; azomban kárt tesz a' hol kárt tehet, és gazdájának, gazdasszonyának véle való méltatlan bánását nem szünik meg toldalékokkal is hirdetni és belőlök csufot üzni.

Péld. XVII. 5. A' ki megcsúfolja a' szegényt, gyalázzal illeti annak Teremtőjét. A' ki gyönyörködik másnak nyomoruságában, büntetetlen nem léssen.

119. §. Mind az igazság, mind az egyenesség kívánja, hogy a' gazdáknak és gazdasszonyoknak gondja legyen cselédjeik lelkére és erkölcsére. Tartoznak azokat tanácsokkal, intésekkel, és példájukkal a' jóra vezélni; a' részegeskedésnek, káromkodásoknak, tisztátalan életnek, hazugságnak, csalárdságnak, és egyéb bűnöknek eltávoztatására serkenteni; mind a' magános, mind a' közönséges Isteni tisztelet gyakorlására buzdítani.

Sok gazdák, gazdasszonyok számba sem veszik, hogy cselédjeik az Isten házában való megjelenést elmulatják, holott éppen ez egyik oka annak, hogy annyi sok a' hűségtelen, csalárd, tolvaj és lelkiesméret nélkül való cseléd, a' kik ha az Isten házát gyakorlanák, kötelességeikre intetvén, aluvó lelkiesméretök felserkentetnék, szivökbe az isteni félelem belécsepegtetődnek, és igazabban szolgálnának.

A' melly gazda és gazdasszony az Úr Jézusnak ama drága intéséről megemlékezvén: a' mit akartok hogy az emberek ti veletek cselekedjenek: ti is azt cselekedjétek ő velök; és gondolóra vészi, hogy ha az Isten magát arra az alacsony állapotra szorította volna, hogy fáradtságos szolgálatjával keresse élelmét, jól esett volna-é néki, ha gazdája, gazdasszonya véle igazságtalanul, embertelenül, minden szeretet és szánakozás nélkül bánt volna? a' ki továbbá gondolóra vészi, hogy következni fog olyan nap, a' mellyen néki cselédeivel együtt az Isten ítélőszéke előtt kell megjelenni, és számot adni azokkal való bánásáról, lehetetlen, hogy az előszámlált kötelességeknek teljesítésére ne igyekezzék.

V. RÉSZ.

A' cselédeknek gazdáik gazdasszonyaik iránt való kötelességeiről.

** 120. §.

Sok ember békételenkedik, zúgolódik szegény és alacsony sorsán, irigy szemekkel nézi a' gazdagokat; mert sem meg nem gondolja, sem hinni nem akarja, hogy az embereknek ilyen különböző állapotja magának az Úr Istennek rendelése. Ez pedig bizonyos.

Péld. XXII. 2. A' gazdag és a' szegény öszvetalálkoznak, mind a' kettőt pedig az Ur szerzi.

Úgy gondolkodnak sok szegények, hogy jobb volna, ha az emberek világi javaikra nézve egyenlő állapotban élnének, mindnyájan bővülkednének, és szükségét egy se látna.

De ez lehetetlen; mert ha ma minden e' földön lévő gazdagságot és birtokot egyformán osztanának is fel az emberek között, nem soká tarthatna ez az egyenlőség.

Mert egyik ember elmésebb, okosabb a' másiknál: egyik egészséges, a' másik beteges; egyik heverő, a' másik szorgalmatos; egyik tékozló, a' másik takarékos; egyik részeges, a' másik józan életű; egyiknek kevesebb, a' másiknak több gyermekei vannak: ezekből az okokból azért, lehetetlen volna egyiknek elébbutóbb meg nem gazdagodni,

a' másíknak pedig el nem szegényedni, és így annak az egyenlőségnek el nem mulni.

De nem jó vólna az is, ha egy ember nem látna soha szűkséget, mert így mindnyájan heverve élnének, és ennélfogva sokkal több bűnökre vetemednének, mint most vetemednek, és mind magoknak mind másoknak sokkal több bajokat, és nagyobb boldogtalanságot okoznának.

** Méltán megnyughatunk a. o. az Istennek ezen bölcs rendelésén, hogy egyik ember a' másíknál feljebbvaló; egyik gazdag, a' másík szegény: de sem a' gazdag a' szegény nélkül, sem a' szegény a' gazdag nélkül el nem élhet, hancm egymásra szorulnak, egyik a' másíkon kéntelen segíteni. Ha egymásra nem szorulnának, a' heverésre való hajlandóság, a' szeretetlenség, a' kevélység olyan nagy az emberekben; hogy egymáson önként és jó szívvél alig segítenének.

** 121. §. Minthogy tehát az embereknek különböző sorsa magának az Úr Istennek rendelése, ha szintén sokaknak állapítja a' másókénál sokkal alacsonyabbis, haszintén élelmöket másoknak való fáradságos munkáikkal, szolgálatjukkal kell is keresniök; úgy kell tartanunk, hogy ebbe az állapotba maga az Úr Isten helyhezette öket, a' ki legjobban tudja: mellyik állapot légyen mindenikőjökre nézve hasznos és idvesség.

1 Kór. VII. 17.—22. A' mint kíkít hívott az Úr, úgy járjon. Szolgái állapotban hívatattál-é? ne gondolj véle: — mert a' ki szolgái állapotban hívatattott, az Úrnak szabadossa.

Sőt a' szolgáknak, szolgálóknak ugy kell tartaniok szolgálai állapotjokkal együtt, járó minden munkáikat, mintha azokat az Úr Isten maga parancsolná; mert Sz. Pál 1 Kór. VII. 23 erre int bennünket: hogy ne légyünk emberek szolgálai; azaz, minthogy maga az Úr Isten helyhezette őket szolgálai állapotba, jóllehet embereket szolgálhatnak, mindazáltal ne annyira ugy tartsák magokat, mint emberek szolgálai, hanem főképen mint Istennek szolgálai; ugy tartsák, hogy mikor gazdáknak és gazdasszonyaiknak szolgálhatnak, akkor egyszersmind az Istennek szolgálhatnak, annak akaratját cselekszik.

**** 122. §.** A' helyett annakokáért, hogy szolgálai állapotjokon nyughatatlankodnának, békételenkednének, jobban cselekszik, ha abból folyó kötelességeiknek megfelelni igyekeznek. Illyen kötelességeik nevezetesen:

1. Hogy gazdáikat, gazdasszonyaikat tiszteljék, becsüljék, azaz, magoknál feljebbvalóknak tartsák, és ezt mind beszédjeikkel, mind külső magokviseletével kijelentsék, megérdemlett feddéseiket zúgolódás nélkül eltűrjék, soha velök szembe ne szálljanak.

1 Tim. VI. 1. Az iga alatt lévő szolgák, (szolgálók) az ő Uraikhoz (asszonyaikhoz) minden tisztességgel legyenek, hogy az Istennek neve, és a' Jézus tudománya ne káromoltassék.

2. Hogy irántok engedelmisséggel viseltessenek, igazságos és törvényes parancsolataikat nem kedvetlenséggel, hanem örömet

teljesítsék; ne csak szem előtt dolgozzanak, hanem a' mi tőlök telhetik, mind azt gazdájok vagy gazdasszonyok távollétében is szorgalmasan véghezvigyék.

Kolos. III. 22—24. Ti szolgák (szolgálók) engedelmesekek légyetek mindenekben azoknak, a' kik néktek uraitok test szerint, nem csak szem előtt szolgálván, mint a' kik embereknek igyekeznek kedveskedni, hanem tiszta szívvel, félvén az Istent. És valamit cselekesztek, szívetek szerint cselekedjétek, mint az Úrnak, és nem embereknek; tudván, hogy ti az Úrtól vészitek az örökségnek jutalmát; mert az Ur Krisztusnak szolgáltok. Eféz. VI. 5—8.

Tit. II. 9. A' szolgálakat inted, hogy az ő uraiknak engedelmeskek légyenek, ne légyenek beszéddel ellenkezők.

**** 3. Hogy gazdáik és gazdasszonyaik iránt hűséggel viseltessenek, azokat hazugsággal ne tartsák, soha meg ne csalják, azoknak minden jószágát úgy nézzék, mint a' magokét, azt nem fogyasztani, hanem szaporítani igyekezzék: sem barmaikban, sem egyéb javaikban szántszándékkal, vagy gondviseletlenségök miatt kárt ne tégyenek; mert a' mennyi kárt ilyen módon okoznak, az Ur Isten úgy nézi őket, mint tolvajokat, úgy tartja, mintha azoktól annyit loptak volna el.**

**** Nem csak akkor nézi pedig az Isten őket úgy mint tolvajokat, mikor szántszándékkal tetemes kárt tesznek, vagy nagy lopásba esnek, hanem csekélyebb kártételeik és lopásaik által is büntetésre teszik magokat méltókká, és jelét adják hűségtelességöknek; mert örökké igaz marad az Ur Jézusnak ama' mondása: Luk. XVI. 10. A' ki kevesen hív, a' sokon is hív az; a' ki pedig a' kevesen hamis, a' sokon is ha-**

mis az; a' ki keveset mér lopni; csak azért nem lop sokat, mivel nincs módja benne.

Tit. II. 9. 10. A' szolgálakat intsed, hogy az ő uraiknak kedvesek legyenek, semmiben azokat meg nem csalván, hanem mindenben jó hívséget mutatván.

**** 4.** Hogy valamint világi javaikat, úgy becsületöket őrizzék és védelmezzék, ne rágalmazzák, csúfot belőlök ne űzzenek; hanem minden afféléket, a' mellyek kisebbségökre, gyálázatjokra szolgálának, magokban tartsanak, annyival inkább semmit reájok ne költsenek.

5. Hogy magokat természetökhöz, ártatlan szokásaikhoz alkalmaztassák, a' mivel kedvetlenséget, haragra való indulást okozhatnának, mind azt szorgalmasan eltávoztassák, szelid és alázatos magokviseletével kedvöket keressék, hirtelen való megindulásból származott sérelmeiket elfelejtsék, mivel magok sincsenek hibák nélkül, nehéz erkölcsöket békével eltűrjék: annyival inkább, mivel ha vagy éheztetésöket; vagy kegyetlenségöket, vagy egyéb méltatlan nagy megbántatásaikat ki nem állhatják, azokat a' törvényszékek előtt bepanaszolhatják.

1 Pét. II. 18. 19. Szolgálak! a' ti uraitoknak engedelmesek légyetek minden félelemmel, nem csak a' jóknak és nyájasoknak, hanem a' keményeknek is: mert ez a' kedves dolog, ha valaki ok nélkül nyomorgattván, elszenvedí a' nyomorúságokat, tudván, hogy azok Istentől bocsáttattak reája.

**** 123. §.** Ezen kötelességeiknek teljesítésére méltán felindíttatnak, ha meggondolják:

a) Hogy ez által nem csak gazdáiknak és gazdaszonyaiknak, hanem magoknak is használnak; mert látván azok szorgalmatosságukat és hűségöket, lehetetlen hogy irántok jó szívvel ne viseltessenek; és boldogításukon, mikor szolgálni megszűnnek is, ne igyekezzenek.

b) Mert mikor gazdáiknak és gazdaszonyaiknak igazán szolgálnak, azt az Úr Isten úgy vérszi, mintha ő felségének szolgálnának, és hűségöket, szorgalmatosságukat akkor is látván, mikor uraik és aszszonyaik nem látják, azt megtudja, meg is szokta jutalmaztatni. Kol. III. 24.

c) Előbb utóbb megtámadja őket lelkekismerete, ha szolgálatjukat álnokul és igazságtalanul folytatják, és hűségtelenségeik az Isten ítélőszéke előtt is szemekre térülnek.

d) Ha az Úr Isten akaratjából fáradtsággal és orczájok veréjtékével keresik is élelmöket, ruházatjukat: de kevesebb gonddal élnek, mint sok urak és aszszonyok, a' kik terhes gondjaikkal éjjel nappal küszködnek, nyughatatlankodnak, megérezik a' szükségét, drágaságot, a' cselédek pedig nem; mert a' mivel tartoznak, azt nekik akkor is kiadják.

VI. RÉSZ.

A' polgári társaságról és abban a' földes vagy birtokos urak iránt való kötelességekről.

** 124. §.

A' házas és cselédes társaságok által nagyot segítenek és könnyítenek ugyan magokon az emberek: de mégis sok afféle szükségeik adják magokat elő, a' mellyeket ezekben a' társaságokban nem teljesíthetnek. Mert mind élelmök megszerzésére és megkészítésére nézve, mind ruházatjokra nézve sokféle eszközök, műszerek és mestersegek kívántatnak, a' mellyeknek készítése és megtanulása különkülön egy háznéptől ki nem telhetik.

Hogy azért efféle és más szükségeiket annyival inkább teljesíthessék, kivált pedig hogy annyival bátorságosabb állapotban élhessenek: eleitől fogva szükségesnek látták, hogy a' háznépek egymáshoz közel lakjanak, és e' végre egymáshoz közel építettek magoknak házakat. A' házakban egymás mellett lakó több vagy kevesebb háznépeket hívjuk falunak, helységnek, városnak; az azokban megtelepedett gazdákat és gazdaszonyokat: lakosoknak, polgároknak, polgár-asszonyoknak; a' társaságukat pedig polgári társaságnak.

** 125. §. A' több vagy sok háznépek vagy olyan földön, telepednek meg, melly még addig az ideig senkié sem vólt, vagy pedig olyanon, a' melly már akkor valakinek birtokában vólt: azon tehát annak engedelmével, megegyezésével telepednek meg. Az olyan rendbeli embereket, a' kik akár kisebb, akár nagyobb földet úgy bírnak, mint tulajdonukat, akár mezők, akár rétes, akár szőlő termő helyek, akár erdők, akár azon a' földön álló vagy folyóvizek légyenek azok: hívjuk birtokos vagy földes uraknak.

Illyen birtokos vagy földes urak minden országban találatnak, és onnét vették eredetöket, hogy az olyan embereket, a' kik vagy vitézségökkel, vagy más nevezetes szolgálatjokkal hazájoknak nagy hasznot tettek: azoknak érdemeit hol a' királyok, hol az ország azzal jutalmaztatták meg, hogy azoknak olly pusztákat, vagy falukat ajándékoztak és adtak, a' mellyek annakelőtte vagy a' királyok, vagy az ország birtokában vóltak.

Nem csak magoknak adták pedig ezeket a' jutalmakat, hanem hogy hazájokhoz való szeretetre és közhasznú szolgálatokra annyi-val többen felindíttassanak: olly móddal ajándékozták meg ez vagy amaz jószággal, hogy annak bírása általmenjen firólfira, azoknak az érdemes hazafiaknak maradékira.

Valamint a. o. ha az illyen érdemes hazafiaknak a' királyok vagy országok valamelly

nagy summa pénzt ajándékoztak volna, senki helyesen nem kívánhatná, hogy a' pénzt akár magok, akár maradékaik másoknak ingyen osszák ki: így kell gondolkodnunk akár mezeikről, akár szőlőtermő, akár más egyéb nemű földjeikről. Azt kívánni, hogy valakinek földjén ingyen élhessünk: szintollan képtelenség és igazságtalanság volna, mint valamely zsellérnek az kívánni, hogy a' más házában ingyen lakhassék. Ha továbbá senki igazságtalanságnak nem tartja, ugyanazt a' földet, mellyet az uraságtól bír, valamely lakostársának többért adni ki annál, a' mit azért az uraságnak fizet: szintúgy nem igazságtalanság, hogy valamely uraságnak földén élő lakosok, azt a' mivel azoknak tartoznak, megadják.

** 126. §. Minthogy tehát a' birtokos uraknak szintollan tulajdonuk a' földjeik, mint a' pénzök, és valamint helyesen nem kívánhatja, hogy kölcsön pénzükkel ingyen élhessen, hanem azért vagy törvényes uzsorát fizetni, vagy annyit érő szolgálatot tenni tartoznak: szintúgy nem kívánhatják igazán, hogy földjükön ingyen lakhassanak, élelmöket kereshessék, magoknak hasznot hajtassanak, azoknak pedig semmit ne adjanak. Sőt ellenben szoros kötelességök:

a) hogy mint jóltévöiket becsüljék és tiszteljék, afféléket, a' mellyek kisebségökre szolgálnának, se ne szóljanak, se ne cselekedjenek, törvényes és igazságos rendelkezésüknek engedelmeskedjenek.

b) Hogy a' mellyeket tőlök a' földes urak', akár velök lett egyezésök szerint, akár az ország törvénye szerint megkívánnak, minémüek akár a' pénzbeli fizetés, akár a' két kézi munkával, akár marháikkal való, akár más egyéb szolgálatok, mind azokat örömet, minden zúgolódás nélkül teljesítsék; javaiknak azokat illető részét el ne titkolják, se meg ne vesztegessék, hanem igazán és minden csalárdság nélkül megadják.

Róm. XIII. 7. Adjátok meg mindennek a' mivel tartoztok, a' kinek adóval adót, a' kinek vámmal vámot, a' kinek félelemmel félelmet, a' kinek tisztességgel tisztességet.

c) Hogy azokat a' munkákat, a' mellyeket vagy az egyezés, vagy az ország törvénye szerint parancsolnak, szorgalmasan annak idején, és hűségesen véghezvigyék, sem szőlőkben, sem mezeikben, sem egyéb javaikban szántsándékkal kárt ne tégyenek, sem más akármimódon azokat soha meg ne csalják, mert a' mennyiben akár megkárosítják, akár megcsalják, ezt nem csak az emberek, hanem maga az Úr Isten is úgy tartja, minthaugyanannyit lopnának tőlök.

d) A' melly földeket tőlök birnak, akár szőlők, akár mezők légyenek azok, szorgalmasan és jól mivelnit tartoznak; mert ezt elmúltván, nem csak magoknak, hanem azoknak is szántsándékos kárt okoznak.

A' melly háznépek ezeket a' kötelességeket nem teljesítik, azok mint igazságtalan, álnok, ravaszlelkű, tolvaj és kártékony emberek méltán megbüntettetnek, és magok

szolgáltatnak arra okot, hogy a' birtokos urak által lakó helyeikben meg ne szenvedtessenek.

127. §. A' birtokos uraknak viszont kötelességök, hogy a' földjükön lakókkal mindenekben olyan igazságosan bánjanak, a' mint magokkal szeretnének bánatni, ha az Úr Isten magokat abba az állapotba helyeztette volna. Nevezetesen:

a) hogy a' mit lakosaik vagy az egyezés, vagy az ország törvénye, vagy az idő szerint bévett szokásoknál fogva szolgáltatni és adni tartoznak, azon felyül azokat többre ne kényszerítsék.

b) Hogy mikor valamelly kötelességöket elmúlatják, igazságos mentségeiket bévegyék, és igazságos ügyeikben pártfogóik légyenek.

c) A' velök való munkáltatást úgy intézzék, hogy az időből ki ne maradjanak; élelmök keresésében meg ne akadályoztassanak, kevés vagyonukban a' takarás idején károkat ne valljanak, az erejek felett való szolgáltatás miatt felettébb való szegénységre és nyomorúságra ne jussanak.

d) Minthogy annál boldogabbak a' birtokos urak, mennél jobb és tehetősebb emberek laknak földjükön: tulajdon hasznuk hozza magával, hogy azokat oktassák, és mutassanak módot sorsuk javításában; a' közöttök megrögzött rendetlenségeket és ártalmas szokásokat velök lassanlassan elhagyni igyekezzék. — Hogy pedig lakosaik erkölcsökre nézve jók és hűségesek lé-

gyenek; minthogy ennek alapja a' val-
lás vagy isteni félelem, tulajdon javuk
kívánja ezt is, hogy azoknak se beszédjeik-
kel, se cselekedeteikkel a' vallással való nem
gondolásra okot és alkalmatosságot ne szol-
gáltassanak, azt előttök útálatba ne hozzák.
A' ki másokat rosz példájával az istenifé-
lelemtől és a' vallástól elidegenít, azoknak
hűségére helyesen számot nem tarthat.

e) A' melly lakosaik nem részegeske-
désök, nem heverésök, hanem vagy gyer-
mekeik számos vólta, vagy betegeskedésök,
vagy a' földnek terméketlensége, vagy más
szerencsétlenségek miatt nagy szükséggel
küszködnek: azokkal ne csak kedvezve bán-
janak, hanem nyomorúlt sorsukon szánakoz-
ván, szükségüknek pótlásával rajtok segít-
senek. — Az ekképen felsegítettett lako-
sok szorúlt állapotjokban jóltevőiknek min-
dent ígérnek, de sokan a' jótéteményért ígé-
retöket nem teljesítvén, jóltevőiknek ha-
zugsággal, boszszúsággal és háládatlansággal
fizetnek; melly annyival nagyobb gonosz-
ság, mivel az ilyeneknek háládatlansága
miatt, nem tudván a' jóltevők kiben mi
lakik, még a' jó szívű szükölködők sem ta-
lálnak nálok segedelmet.

A' melly birtokos urak lakosaikkal igaz-
ságosan bännak, és irántok könyörület-
séggel viseltetnek: méltán számot tarthatnak
azoknak szeretetére és hűségére, mellynek ta-
pasztalása nem csak gyönyörűséggel, hanem
mindenkor haszonnal is van együvékötetve.

VII. R É S Z.

*A' polgári társaság előjáróiról, biráiról és
tiszttviselőiről.*

128. §.

Azért mentek ugyan a' háznépek együvé lakni, vagy azért állottak társaságba, hogy egymáson annyival inkább segíthessenek, annyival bátorságosabb és boldogabb állapotban élhessenek: de eleitől fogva tapasztalták, hogy némelly háznépekben találkoztak igazságtalan csalárd emberek, veszekedők, verekedők, paráznák, tolvajok, gyilkosok, Isten káromlók 's a t. a' kik vagy sok károkat tettek, vagy a' csendességet más-képen megháborították.

Általlátták azonban ezt is, hogy magában egyegy háznép nem elégséges hozzátartozóik vagyonának az igazságtalan és gonosz emberektől való sem mególtalmazására, sem ezeknek megbüntetésére: eleitől fogva a. o. szükségesnek ítélték a' háznépekből álló társaságok, hogy válaszsznak magok közzül olyan okos, tanult, igazságszerető és istenfélő embereket, kik a' közcsendességnek fentartására vigyázzanak; és az ilyeneknek hatalmat adtak, hogy mind a' tolvajokat, mind egyebeket, a' kik gonosz cselekedeteikkel másokat megbántanak, érdemök szerint megbüntessék, és a' társaság hasznára megkívántató jó rendeléseket

tégyenek. Ezeket hívjuk előljáróknak, nevezetesen pedig bírának.

Maga az Ur Isten igazgatta úgy eleitől fogva az embereket, hogy magoknak ilyen előljárókat, bírakat válasszanak. Az Isten igazgatásából választott nevezetesen Mózes ilyeneket az Istennek régi népe között. 5. Móz. I. 9—15. Az Isten igazgatja ma is az ilyenek választásában a' sorsokat; az Isten világos rendelése: hogy a' társaságokban némelyek mások felett valók legyenek, kisebb vagy nagyobb hatalommal birjanak, parancsoljanak, a' gonosztévőket megbüntesék, mert ilyen előljárók nélkül egymást az emberek megemésztenék, soha csendességben nem élhetnének.

Péld. XVI. 33. Az ember kebelébe (az akkori szokás szerint) vettenek bé a' sorsok: de az Urtól vagy az azoknak elrendelése.

Róm. XIII. 1—4. Minden lélek a' felső hatalmasságoknak engedelmes legyen, mert nincsen hatalmasság: hanem Istentől, és a' melly hatalmasságok vannak, Istentől rendeltettek.— Isten szolgálja az, tenéked jódra.

129. §. Átaljában pedig minden rendbeli bírának szoros kötelessége:

1. hogy az ügyes bajos embereket úgy kihallgassák, mint a' dolognak vóltaképen való megértésére szükséges.

5 Móz. I. 17. Ne légyetek személyválogatók az ítéletben; a' mint a' kicsinyt, úgy a' nagyot meghallgassátok, ne féljetez senki személyétől, mert az ítélet az Istené.

2. Mikor az ügyes bajos embereket hallgatják, annak a' szaván, a' ki először teszi a' panaszt vagy vádat, el ne induljanak, annak egész hitelt mind addig ne adják.

nak, valameddig a' másik félt is meg nem hallgatják: és így felperesnek soha törvényt ne tégyenek, hanem az ügyet mindenkor, mindenik részére jól megvizsgálják.

3. A' melly panaszokra vagy vádokra nézve helyye van a' megegyezésnek, (nincs helyye, mikor valaki lopással, gyilkossággal 's a' t. vádoltatik) kötelessége a' bírának, hogy próbálják az ellenkező feleket megbékéltetni, hogy perre ne fakadjanak, az által egymást ne vesztegessék, sok és valamellyik részről haszontalan költségbe ne keveredjenek.

Mát. V. 9. Bóldogok a' békesség szeretők, mert az Isten fíjainak mondatnak.

4. Minekutána valakinek ügyét eléggé megvizsgálták: ne azt nézzék, hogy szegényé az, vagy pedig olyan, ki nekik fizethet, vagy más egyéb szolgálatokat tehet: hanem magát az ügyet nézzék.

2 Móz. XXIII. 3. A' szegénynek személyére ne nézz annak törvényében.

5. Ajándékot se ne kívánjanak, se ne végyenek az ügyes bajos emberektől. — Mikor az ügyes bajos ember, vagy a' gonosztévő olly czéllal és reménységgel ad ajándékot valamellyik bírójának, hogy az által igazságtalan ügyén segítsen: akkor azt csuffátészi, és a' legnagyobb gyalázzal illeti; mert felőle úgy gondolkodik, mint igazságtalan, lelkiismeret és isteni félelem nélkül való emberről, a' ki ajándékért, fizetésért kész igazságtalanságot cselekedni, és ezen gondolkozásában méltán meg is erősödik, ha bírója az ajándékot elvész; úgy hogy ha álta-

la igazságtalan ügyében nem bóldogúl is, mégis azt alacsony és rossz embernek tartja.

5 Móz. XVI. 19. Ajándékot ne végy, mert az ajándék a' bölceket megvakítja, és elfordítja az igazak szavát.

Péld. XV. 27. Megháborítja a' maga házát, a' ki követi a' telhetetlenséget; a' ki pedig gyűlöli az ajándékot, él az.

Péld. XVII. 23. A' kezeiből kivett ajándékot az istentelen vérszi el, a' törvény útjának elfordítására.

6. Annyival inkább ajándékért, szolgálatokért, vagy akárminemű egyéb tekintetből, senkinek ne kedvezzenek, tolvajoknak vagy más gonosztévőknek pártfogóikká ne legyenek, mert így azoknak társaikká tennék magokat; annak a' helységnek vagy városnak pedig, mellynek bírása, ellenségivé; sem a' gonosztévők, sem más ügyeknek megítélését ne halogassák. — A' régi zsidó nép bíráinak ilyen magokviseletét, mint nagy és büntetést érdemlő gonoszságot, szemekre hányatta az Úr Isten.

É'sa. I. 23. A' te előljáróid elhajlottak, és orvosoknak társai; mindnyájan szeretik az ajándékot, és a' fizetésre néznek; az árváknak nem ítélnék, és az özvegynek pereit nem bocsátják elejökbe.

É'sa. V. 23. Jaj azoknak, kik a' latrot ajándékért megigazítják, az igaznak igazságát pedig elfordítják.

Jérém. XVI. 12. Hamarsággal tégyetek igaz ítéletet, a' nyomorúltat mentsétek meg a' nyomorgató kezéből, hogy az én haragom mint a' tűz ki ne menjen, — az ő cselekedeteiknek gonoszságaért.

7. Hogy minden ügyes bajos dolgokat, személyeket, a' törvény és igazság szerint ítéljenek meg. E' végre kötelességek meggondolni:

a) hogy jóllehet az emberek cselekedeteinek megítélése főképen az Istent ille-

ti; mint e' világnak urát és bíróját: de mivel ő felsége az embereket halálok után, és az utolsó napon fogja megítélni; 2 Kór. V. 10. azonban minden megítélés nélkül addig nem maradhatnak, mert egymást megemésztenék.

A' világi mind alsó, mind felső rendbeli bírakat tehát épen azért rendelte, azért állítja elő: hogy e' földön ő felsége helyett, ő felsége képében tegyenek ítéletet. Valahányszor a o. valamelly ügyet vagy embert megítélnek, mindannyiszor azon kell igyekezniök, hogy épen úgy ítéljenek, a' mint tehetségök szerint el tudják gondolni, hogy ha az Úr Istennek szóllani tetszenék, épen azt ítélné.

2 Krón. XIX. 6. 7. Jól meglássátok a' mit cselekesztek: mert nem ember képében ítélték, hanem az Úrnak képében, a' ki az ítéletben veletek vagyon. Azért az Úrnak félelme légyen rajtatok; okkal cselekedjete, és szorgalmatosok légyete: mert a' mi urunknál Istenünknel nincsen hamisság és személyválogatás, sem ajándékvétel.

b) A' világi bírának tehát az Isten képében tudva és szántszándékkal hibásan, kedvezve és igazságtalanul ítélni a' legvakmerőbb bűn és istentelenség volna; Isten ellen való káromlás volna azt állítani, hogy ilyenkor is az Isten képében ítélnének; következőképen csak akkor mondhatni, hogy az Isten képében ítélnék, mikor mindenkiben a' törvény és igazság szerint ítélnék, melly minden rendbeli bírának annyival múlhatatlanabb kötelessége, mivel épen erre esküsznek meg: és így valahányszor tudva,

szántsándékkal az igazságtól eltávoznak, mind annyiszor hamis esküvőkké lesznek.

3 Móz. XIX. 15. Ne cselekedjél hamisságot semmi ítéletben: ne nézzed a' szegénynek személyét, a' hatalmast is ne becsüljed: igazán ítélj a' te felebarátodnak.

5 Móz. XVI. 19. 20. El ne fordítsad a' törvényt! — az igazságot! az igazságot kövessed!

130. §. Mint hogy a' helységek és városok bírái nem csak a' végre állítottak elő, hogy az ügyes bajos dolgoknak megítélése, és a' gonosztévőknek megbüntetése által a' gonoszt, kárt és veszedelmet elhárítsák, hanem egyszer mind a' végre is, hogy mint előljárók és igazgatók, a' helységek és városok javát munkálkodják, és ehez képest megkívántató hasznos rendelkezéseket tégyenek; ebben a' tekintetben a. o. kötelességek:

1. Hogy mint előljárók magokat úgy viseljék, hogy az istenífelelem minden cselekedeteikből kitéssék; józanok, tiszta életűek, szelídek, kevélységnélküliek légyenek.

2. Hogy hatalmukat, tekintetöket mások rontására, elnyomására és megnyomóritására ne fordítsák.

3. Hivataluk viselésében ne a' legyen céljuk, hogy meggazdagodjanak, annyival inkább arra ne vetemedjenek, hogy annak a' helységnek vagy városnak, mellynek igazgatói, jövedelméből, akár titkos, akár könnyen észrevehető és szembetűnő úton módon legkissebbet is ragadozzanak, hanem fő céljuknak azt tartásák, hogy a' köz jót munkálódják; azaz, elméjüket, fáradságukat arra fordítsák, hogy a' helység vagy város

minden lakosival minél több jót tehesse-
nek, azokat minél boldogabb állapotba hely-
heztessek.

Jak. IV. 17. A' ki tudna jót cselekedni, de nem cselekszik, az olyan ember bűnös.

4. Vigyázni tartoznak az előljárók, hogy a' gyermekek tudatlanságban és erkölcselenségekben ne nevedjenek, hanem az iskolában taníttassanak és tanuljanak; a' vásárnapi isteni tiszteletet sem ezek sem az ifjak, sem a' meglett emberek el ne mulassák, a' bűnök kiírtassanak, a' jó erkölcsök virágozzanak.

5. Tartoznak gondot viselni a' helység vagy városbeli árvákról, elnyomorodott özvegyekről, elszegényedett öregekről és egyéb dologtehetetlen nyomorultakról.

6. Kötelessége az előljáróknak arra vigyázni, hogy az igazgatásuk alatt lévő helységek vagy városnak tagjai ne heverjenek, hanem szorgalmatos és munkás emberek legyenek; kötelességök e' végre azoknak élelmök keresésében módot mutatni, oktatni; és hol jutalom, hol fenyítés által serkenteni.

7. Tartoznak az előljárók szorgalmatosan vigyázni és gondot tartani a' helységek és városok mind köz javaira, minéműek az erdők, mezők, szőlők vagy barmok, 's a' t. mind köz jövedelmére, akár bormérésből, vetésekből, akár más egyebekből álljanak azok, azokat a' társaság tagjainak kára, és a' mennyire csak lehet, terheltetése nélkül nevelni. A' kik valamelly városnak,

helységnek, vagy társaságnak közjavát, jövedelmét, akár titkon, akár észrevehetőképen vagy magok hasznára fordítják, vagy meglopják, vagy pedig elnézik és megengedik, mikor azt az alattok lévő tisztviselők és szolgák magok hasznára fordítják és meglopják: azok igen gyalázatos és nagy büntetésre méltó gonosztságot cselekesznek; mert 1. hitesegettekké, és a' társaság iránt hűségtelenekké lesznek. 2. mert veszedelmes példájokkal az alattok lévőket megvesztegetik, tekintetöket és becsületöket elvesztik, függetlenségre szolgáltatnak alkalmatosságot, és lehetetlen hogy jó rendet tarthassanak, jól igazgathassanak.

Sőt általában mind azok, a' kik a' közönséges jövedelmekben törvénytelenül részesülnek: annyi, mintha annak a' városnak vagy helységnek minden tagjait egyenként lopnák meg; és annyival nagyobb gonosztévők, mivel azoknak hűséges gondviselésére magokat esküvéssel ajánlották.

A' ki pedig arra vetemedik, hogy az ekklezsiának reá bizott javait és jövedelmét fordítja a' maga hasznára, vagy meglopja: annyi, mintha magát az Ur Istent lopná meg, mivel azok a' jók és jövedelmek az Istennek vannak szentelve, és így azok az Istenéi. — Hivjuk ezt a' bünt szentségtörésnek. Rosz lelkiesméretének, elvetemedettségének: azaz isteni félelemtől üres szívének, ember annál világosabb jeleit nem adhatja, mint mikor

vagy a' közönséges jövedelmet meglopja ,
vagy szentségtörésbe esik.

131. §. Ezekre és egyebekre , mellyek a'
helységek és városok boldogságát illetik , szo-
ros kötelessége ugyan vigyázni az előljárók-
nak : de hogy minden efféléket magok vigye-
nek véghez , arra nem érkezhettek , hanem
szükség van rajtuk kívül más tisztvise-
lőkre is , nagyobb kisebb hivatalbeli embe-
rekre , a' kik többnyire hasonlóképen hit-
tel szolgálnak.

Illyenek p. o. a' kik valamelly város vagy
helység borát és egyéb italokat mérnek , kik
ha ezt a' hivatalt csalárdul folytatják , hamis
esküvőkké és tolvajokká lesznek. Sőt a' ki
önként adja is magát erre a' hivatalra , és
tulajdon borát méri : a' mennyit akár a' za-
varos , akár vízzel elegyített boron , és an-
nak csalárdul mérésen nyér : annyit lop ,
és annival nagyobb tolvaj , mivel apródon-
ként való lopási százakra , ezerekre , és így
gyakorta sokkal többre mennek , mint az
ollyan tolvajoké , kik a' tömlöczökbe rabos-
kodnak és méltán kínoztatnak. — A' példák
mutatják , hogy az efféle megbélyegzett
lelkiesméretű emberek álnok nyerekedésinek ,
ragadozásinak , mellyek az útonálló tolvajo-
kétől nem sokat különböznek , nem soká van
látatja.

Zak. V. 4. Kibocsátom az átkot , ezt mondja a' se-
regeknek Ura , és bemégyen a' lopónak házába , és an-
nak házába , a' ki hamisan esküszik az én nevemre ,
és megmarad annak házában , megemészti azt , annak
fáit és köveit.

3 Móz. XIX. 11. Ne orozzatok, se hazudjatok, és senki álnoksággal ne cselekedjék felebarátja ellen.

Illyenek továbbá, a' kikre az erdőkre, mezőkre szőlőkre való vigyázás bízatik; illyenek mindenféle csőszök, pásztorok, a' kik valahányszor eléggé vagy nem vigyáznak, vagy eladnak valamit abból, a' mit őriznie kellene, vagy a' tolvajokat és kártevőket fel nem adják, hogy a' kár megfizetnék, hanem a' tolvajokkal és kártevőkkel megegyeznek; mind annyiszor ezek is hite-szegettekné és tolvajokká lesznek.

Illyenek a' barom pásztorok, kik ha a' gondviselésök alá bízott marháknak jól gondját nem viselik, annak idejében azokat nem étetik, nem itatják, vagy pedig levágják, elsikkasztják, eladják: magokat tolvajokká tészik, és sokkal nagyobb, sokkal keményebb büntetést érdemlő gonosztevők más tolvajoknál, mert magokat arra esküvéssel kötelezik, hogy abból a' mit reájok bízta, sem titkon, sem nyilván nem lopnak, sem azt magok hasznára nem fordítják.

(Azzal, a' mit olvasunk Préd. VII. 16. Ne légy feltétebb igaz! miért keresnél magadnak veszedelmet! egy tisztviselő sem mentheti helyesen igazságtalan és család cselekedeteit; mert az igazon bölcs Salamon nem bírót vagy más tisztviselőt ért, hanem mint más helyeken, olyan embert, a' ki mind Isten, mind maga, mind mások iránt való kötelességeit teljesíteni, és általában minden bünt eltávoztatni igyekezik, vagy a' kit másképen szentnek, kegyesnek hívunk. Kitészik ez a' 20. versből, a' hol e' mondatik: nincsen egy igaz ember is e' földön. a' ki mindenkor jót cselekednék és ne vétkeznék.

Valahányszor továbbá ezt a' prédikatori könyvet olvassuk, mind annyiszor meg kell gondolnunk, hogy eb-

ben két különböző értelmű emberek gondolkodási és szavai fordulnak elő; ugymint néhol istenfélő, néhol pedig testi és a' jövődö élettel nem gondoló embernek gondolkodási. Sőt ebben a' könyvben nem csak különböző, hanem egymással ellenkező gondolkodások és mondások találhatnak; néhol Salamon akkori gondolkozásait adván elő, mikor testiségbe merült vólt: másutt ismét akkorit, mikor magába szállván, visszatért az istenífélelemmel való életre

Igy p. o. ezek a' szók, mellyeket olvasunk Préd. III. 21. Vallyon kicsoda vette észébe, hogy az ember lelke felfelé ment vólna; és az oktalan állat lelkét, hogy a' föld alá ment vólna? ezek testi ember gondolkozási. Igy gondolkodott Salamon testiségének napjaiban a' 21. vers szerint. — Ellenben Préd. XII. 9. ezt olvassuk: a' por földé léssen, a' mint vólt annakelőtte, a' lélek pedig megtér Istenhez, a' ki adta vólt azt. Ezek viszont istenfélő ember szavai.

Hasonlóképen erről a' tanácsról: ne légy felettébb igaz, vagy szent! ugy kell gondolokdunk, mint testi ember szavairól, a' kinek fő gondja világi boldogsága, a' jövődövel pedig nem gondol.

Világosan kitetszik ez a' 15. versből, mellyben Salamon így szól; láttam az én hiábavalóságomnak (testiségemnek) napjaiban, hogy van olyan igaz vagy istenfélő ember, a' ki az ő igazságában elvész, és van olyan gonosz, a' ki meghosszabbítja napjait az ő gonoszságában.

Ezt látván a. o. Salamon, ezt a' tanácsot adta az ő testiségében: ne légy felettébb igaz, vagy szent! miért keresnél magadnak veszedelmet? azaz, mikor látja az ember, hogy a' kegyesség mellett nem boldogulhat, hanem a' miatt boldogtalanná lesz, hagyjon fel a' kegyességgel, isteni félelemmel, alkalmaztassa magát azokhoz, a' kik az Istennel és lelkiesméretökkel nem gondolnak.

Nem egyebek testi ember szavainál azok is, mellyek a' 17. versben vannak: ne légy felettébb gonosz! miért halnál meg időd előtt? mert bizonyos dolog, hogy kicsi mértékben sem szabad gonosznak lenni. A' testi embernek tehát ez a' tanácsa; ne légy felettébb gonosz! ide megven ki: hogy az ember vigyázzon. és a' vétkezésben olyan módot tartson, hogy életét ez által meg ne rövidítse: vagy olyan gonoszságokra ne vetemedjek, a' mellyek miatt szerencsétlenségekbe esnék, vagy életétől megfoszthatnék.

Annyival bizonyosabb pedig, hogy ezek a' szók: ne légy felettébb igaz! ne légy felettébb gonosz! testi ember szavai, mivel az ezeket követő 18 versben ez a' tanács adatik: Jobb (t. i. ezek helyett, ne légy felettébb igaz! ne légy felettébb gonosz) hogy ezt megfogadod: hogy a' ki az Istent féli, mind ezektől megszabadul; azaz, annak útja és módja, hogy az ember a' veszedelmektől megmenekedhessék, és e' világon hosszú életet élhessen; nem ez, hogy hagyjon fel a' kegyességgel; sem nem ez hogy felettébb gonosz ne légyen; hanem ez, hogy az Istent félje, a' kitől függ életünk, és meg tud bennünket őrizni minden veszedelmektől; vagy ha megengedi is, hogy az igazsághoz vagy kegyességhez való ragaszkodásunkért méltatlanságokat szenvedjünk, meg is tud bennünket szabadítani.

De ha a' böles Salamon által felhozott szókat: ne légy felettébb igaz! a' törvénykezésre és ügyes bajos dolgok megítélésére alkalmaztatjuk is, így sem mentheti ezzel egy tisztviselő is a' maga igazságtalan és csalárd cselekedeteit: mert

1. ebben az értelemben felettébb igaznak mondhatni azt, a' ki a' maga törvényes jussából olyankor sem enged, mikor maga az engedelmeiből következhető kárt alig, vagy meg sem érezné, felebarátján pedig nagyot könnyitene és segítene p. o. a' ki tűz, vagy más szerencsétlenségek miatt elnyomorodott adóssát szorongatná, annak semmit el nem engedne, vagy a' ki a' nálla letett sokat érő zálogot, a' kiváltásának ideje eltelve, eladná, nem szorultságból, hanem nyereség kívánásából.

2. Felettébb igaznak mondathatnának az olyan bírák, a' kik a' pereknek, vagy személyeknek megítélésében, tekintetbe nem vennék azoknak p. o. ifjúságát, vénységét, betegségét, és más mentségökre szolgálható környülállásokat: hanem a' szoros igazság és törvény szerint tennének ítéletet. — Ebben az értelemben, tagadhatatlan dolog, hogy felettébb igaznak lenni nem szabad, mert hogy az említett környülállások tekintetbe vétessenek, azt a' szoros igazság kívánja.

De a' böles Salamon által felhozott ezen tanácsnak: ne légy felettébb igaz! nem ezek az okai adatnak a' szoros igazságtól való eltávozásnak, hanem ez, hogy magának az igazsághoz való ragaszkodásával, az ember veszedelmet ne szerezzen: ebből az okból pedig sem bírának, sem tisztviselőknél az igazságtól elállani nem szabad; lelkiesméretük és esküvésök ellen cselekednének, valahányszor akár

a' kedvetlenségektől, kártól és mások haragjától való félelem, akár az ajándék, magok haszna, és emberek előtt való kedvesség vadászata által indíttatnának a' szoros igazságtól való eltávozásra, és akármelly hivatalának folytatására.)

5 Móz. 1. 17. Ne légyetek személyválogatók az ítéletben; mint a' nagyot: úgy a' kicsinyt meghallgassátok, ne féljeteK senki személyétől, mert az ítélet az Istené. 2 Krón. XIX. 6. 4. Lásd azt a' 129. §. 7.

VIII. RÉSZ.

Az előljárók, bírák és tisztviselők iránt való kötelességeinkről.

* 132. §.

A' polgári társaságra elkerülhetlen szüksége van az embereknek, mert csak abban élhetnek bátorságban, türehető állapotban és boldogságban. De a' polgári társaság fenn nem állhat előljárók, bírák és más tisztviselők nélkül, a' honnét ilyeneket maga rendelt az Isten a' régi zsidó nép között 5 Móz 1. 9—15. Lásd a' 128. §.

Ezeknek kötelessége, hogy a' tolvajokat, verekedőket és egyéb gonosztevőket megbüntessék, más ügyes bajos dolgokat is megítéljenek, jó rendeléseket tégyenek, a' városok, faluk jövedelmére gondot viseljenek, a' közjót munkálódják, azaz, főképen azon igyekezzenek, hogy a' melly városnak vagy falunak biráivá, előljáróivá választat-

nak, annak lakosi minél boldogabb állapotban élhessenek.

Úgy is van valósággal, hogy minél hűségesebbek, vigyázóbbak valamely városnak, falunak előljárói, bírái: annál jobban van dolga annak lakosinak, ezeknek kell sok részben köszönnünk türehető állapotunkat, boldogságunkat. Mert ezek igazítják el panaszainkat, bajainkat, és a' midőn magunk mesterségünkhöz, mezei és egyéb munkáinkhoz csendességben látunk, élelmünket keressük: akkor az előljárók nyughatatlankodnak, bajlódnak, helyettünk gondoskodnak, fáradnak, a' rossz emberekkel vesződnek.

Minthogy a' polgári társaság boldogsága nagy részben a' bíráktól, előljáróktól függ, múlhatatlan kötelessége azoknak, a' kiket a' választás illet, hogy a' hivatalokra való választásokban semmi helytelen indúlattól, kedvezéstől, haragtól, irigységtől, magok hasznára való tekintettől ne vezéreltessenek, hanem a' hivatalnak és szolgálatnak mióltához képest mindenkor azokat válaszzák, a' kiket tudományukra, tapasztalásukra, az igazsághoz való szeretetükre, és megbizonyított hűségökre nézve, jó lelkiös-mérettel legérdemesebbeknek és legalkalmasabbaknak ítélnék. Továbbá, kötelessége minden város vagy helység lakosainak:

1. Hogy a' melly hivatalokra, tisztségekre elválasztatnak, és alkalmatosoknak ítéltetnek, azokat örömet magokra vállalják: a' kik elégséges okok nélkül nem vállalják: azok

méltatlanok arra, hogy annak a' társaságnak tagjai lehessenek; mert ha senki nem vállalna: így a' társaság fel nem állhatna.

2. Minthogy a' bírák és egyéb tisztviselők, hogy a' köz jót munkálhassák, a' magok dolgait félretenni kéntelenek, és a' miatt sok hátramaradást és kárt szenvednek: kötelességünk, hogy azoknak megjutalmaztatásáról, illendő fizetéséről gondoskodjunk, és azt tőlök ne sajnáljuk.

** 3. Kötelességünk, hogy előljáróinkat tiszteljük, becsüljük, és irántok való tiszteletünket mind beszédinkkel, mind cselekedeteinkkel, és magunkviseletével kijelentsük, azokkal soha szembe ne szálljunk: mert ha nem becsüljük, rossz példánkkal másokat is megvesztegetünk, és tekintetöket ez által megkisebbitvén, okaivá leszünk, hogy hivataljukat olly haszonnal, a' minéművel kívánnánk és kellene, nem folytathatják. Következőképen:

** 4. Kötelességünk, hogy előljáróinkat, bíráinkat ne rágalmazzuk, cselekedeteikről vakmerően, azaz, okaikat bizonyosan nem tudván, balúl ne ítéljük; mert ha okaikat tudnánk; azokat magunk is jóváhagynánk. Azt is meg kell gondolnunk, hogy emberek lévén, hibázhatnak.

** 5. Kötelességünk, hogy minden törvényes és igazságos rendelkezéseiknek és parancsolatjaiknak engedelmeskedjünk: a' közönséges szolgálatok alól soha magunkat ki ne vonjuk. Rossz lelkű ember az, rothadt és

méltatlan tagja akármelly városnak vagy falunak, a' ki magát azok alól, akár ajándékok, akár más egyéb fortélyok által kivonja. Mert ha minden lakosok ilyen álnokok vólnának: a' polgári társaság fenn nem állhatna.

**6. Minthogy a' városoknak, faluknak sokszor fordulnak elő olyan szükségei, a' mellyekre költeni kell, hogy az efféle szükségek pótlására a' polgároktól, lakosoktól mind annyiszor költséget vagy egyebet ne kellessék szedni, ezeknek elhárítására valók a' városok és faluk közönséges jövedelmei; akár erdőkből, mezőkből, akár bormérésből és egyébből álljanak azok.

** Az efféle jövedelmeket immár valamint az előljáróknak, fizetésökön kívül, a' magok hasznára fordítani nem szabad: úgy a' polgároknak, lakosoknak, azokat a' jövedelmeket, akármelly úton módon csonkítani, kevesíteni szentelen lopás, és a' társaságnak vakmerő megsértése.

** Nevezetesen: a' melly városnak vagy falunak jövedelme a' bor és egyéb italok mérése; az a' polgár vagy lakos, a' ki arra vetemedik, hogy titkon (vak) bort vagy egyéb italokat mér: a' mennyit elmér, és ennél fogva a' mennyivel kevesíti a' közönséges jövedelmet, annyit lop, és azt a' várost vagy falut lopván meg, a' mellynek tagja: annyi, mintha annak minden lakosait egyenként meglopta vólna; olyan isteni félelem és lelkiesméret nélkül való gonosztévő, a' ki méltatlanná teszi magát arra, hogy

a' polgári társaságban megszenvedtessék. — Annyival tetemesebb egyszersmind az ilyen elvetemedett polgárok büne, ha esküvéssel is kötelezik magokat arra, hogy annak a városnak, a' mellyben laknak, minden rendelkezést megtartják, házoknépével is megtartatják; mert házoknépével együtt hiteszegettekké lesznek. — Így kell más közönséges jövedelmeknek megakadályoztatásáról is gondolkodni.

IX. RÉSZ.

A' felső hatalmasságokról, királyokról, fejedelmekről, és ezek iránt való kötelességeinkről.

** 133. §.

Minekutána a' sok háznépek együvé mentek lakni falukba, városokba, magoknak előljárókat, bírákat választottak, és e képen polgári társaságba állottak; még ezt az állapotot sem látták eléggé bátorságosnak. Mert megtörtént, hogy valamelyik város vagy falu lakosi a' másiknak kárt tettek, egymást pusztították, rablották.

Hogy a. o. egyik város vagy falu a' másiknak békeségét meg ne háborítsa, vagy ha megháborítaná, legyen a' ki azt megítélje, megbüntesse: szükségesnek látták a' sok

városok és faluk, hogy társaságba álljanak, és válaszszanak magok között olyan bírákat, igazgatókat, előljárókat, a' kik mind azoknak a' sok városoknak, faluknak békességére, bátorságára vigyázzanak, mind egyszer'smind azoknak javát és boldogságát is munkálodják.

A' sok városokból, falukból álló társaságot hívjuk közönséges társaságnak, országnak, tartománynak; azoknak előljáróit, igazgatóit pedig felső hatalmasságoknak.

Hogy az emberek ilyen közönséges társaságba álljanak, és felső hatalmasságok által igazgattassanak: az is az Isten akaratjából és rendeléséből van. Mert maga adta ezt az okosságot az emberekbe, hogy ezt feltalálhassák: maga intézte úgy az emberi nemzet állapotját, hogy különben bátorsága és békessége fenn nem állhat. Így tanítja ezt a' szent írás:

Csel. XVII. 26. Az Isten az egész emberi nemzetet egy vérből teremtette, hogy lakoznának a' földnek egész színén, lakásukat meghatározván.

Róm. XIII. Minden lélek a' felső hatalmasságoknak engedelmes légyen; mert nincsen hatalmasság, hanem Istentől, és a' melly hatalmasságok vannak, Istentől rendeltettek.

**** 134. §.** A' felső hatalmasságok, azaz: valamelly közönséges társaságnak vagy országnak igazgatói, lehetnek több személyek, lehet csak egy személy is. A' melly országnak igazgatása csak egy személyre bízatik: azt a' személyt hívjuk Királynak, fejedelemnek.

Néha a' királyok szabad választás által tétetnek; azaz: mikor a' király meghal

a' nép vagy annak fejei, akárkit választanak, a'kit alkalmasnak ítélnék: de ez többnyire sok zürzavarokkal, belső háborúkkal szokott véghez menni: leginkább azért örökössé tétettek a' királyságok, azaz, firól fira szállanak valamelly nevezetes familiára, nemzetségre.

A' királyok, fejedelmek, továbbá vagy csak magok igazgatnak valamelly országot, csak magok teszik, a' mint jónak látják, a' szükséges törvényeket, rendeléseket; vagy pedig a' nép fő embereivel, a' fő rendekkel együtt.

** Az Apostolok azokban az országokban, a' mellyeket eljártak, akármellyiket találtak ezen előszámlált igazgatások módjai közül: az ellen nem szólottak, annak meghatározásába nem avatkoztak, mellyiket kellessék legalkalmasabbnak tartani, hanem a' szerint hagyták, a' mint azt ez vagy amaz nép magára nézve jónak gondolta, és elégségesnek tartották arra inteni a' keresztényeket, hogy minden lélek annak a' felső hatalmasságnak, a' mellyiknek igazgatása alatt él, alája vettessek.

** 135. §. A' mi a' zsidó népet illeti, mellynek igazgatásának módját maga rendelte el az Úr Isten: bizonyos dolog, hogy annak vezérévé, igazgatójává Mózesz tette, és így a' fő hatalom Mózesnél volt.

De az Isten igazgatásából Mózesz maga választott a' néppel 70 férjfiakat, a' kikkel együtt viselte és igazgatta az országot. Ne-

vezettek azok a' nép Véneinek , Fejeinek ,
Fejedelminek.

4 Móz. XI. 16. Monda az Úr Mózesnek : gyűjtsd egybe a' hetven férjfiakat, az Izráelnek vénei között, a' kiket tudsz, hogy a' népnek vénei légyenek és annak fejedelmi, és elszakasztok abból a' lélekből, a' melly van te benned, és tészem ő beléjük, és viseljék te véled a' népnek terhét, és ne viseljed te magad.

5 Móz. XXXIII. 5. Olyan vólt Mózes Izráelben, mint a' király, mikor összevgyűltek a' népnek fejei, és egyetemben az Izráelnek nemzetségei.

** Mózes után a' bírák hasonló móddal igazgatták az országot; mikor a' dolog úgy hozta magával, országgyűlést tartottak. Sőt a' királyok is ezt az igazgatás módját követték.

Saul után Dávidot nem csak kinevezte az Isten Királynak, hanem a' királyságot annak házában vagy familliájában örökség szerint méltóvá tette, úgy hogy mindenkor abból kellett választatni a' Királynak. 2 Sám. VII. 12—16.

Más nemzetekre vagy országokra nézve ilyen móddal az Isten nem nevezte ki, és nem tett rendelést azoknak királyairól: de bizonyos dolog, hogy azoknak választatása mindenkor az isteni különös igazgatás által ment, és ma is az által mégyen véghez.

Péld. VIII. 15. 16. Én általam uralkodnak a' királyok, a' fejedelmek én általam viselnek fejedelemséget.

** (Hazánkban, Magyarországon, ilyen formán van a' dolog: a' királyság örökség szerint száll az austriai házból származott felséges Fejedelmekre, kik az országgyűlésén az ország' fő rendjeivel együtt

teszik a' törvényeket, és az országot illető egyéb rendelkezéseket.)

** 136. §. Minthogy tehát minden felső hatalmasságok, azok között a' királyok és fejedelmek is az Istentől rendeltettek, és az Isten szolgálói; Róm. XII. 1—4. mivel továbbá a' királyokat, fejedelmeket az isteni gondviselés a' végre állítja elő: 1. hogy azok az országra nézve azokat cselekedjék, a' mellyeket az atyák házok népére nézve cselekesznek. 2. Azért állittatnak elő továbbá az isteni gondviselés által, hogy az országnak mind belső, mind külső békeségére vigyázzanak; azaz, hogy annak lakosai mind magok között csendességben élhessenek, mind a' külső ellenségektől mentek lehessenek. 3. Hogy az országra nézve szükséges és hasznos törvényeket, rendelkezéseket tegyenek, azoknak megtartására vigyázzanak. 4. Hogy vigyázzanak minden törvényszékekre, és azokban az igazság kiszolgáltatására. 5. Hogy a' bűnöket kiirtsák, a' gonosztevőket megbüntessék, az ország minden lakosát, azoknak sorsához képest, minél nagyobb boldogságba helyheztessék; valamint a. o. vallásunkra nézve egyedül az Istentől tartozunk függeni, úgy hogy az Isten ellen vakmerően véténénk, és rossz lelkiesméretünknek adnánk jelét, ha hitünknek a' szent iráson épült akár ágazatitól, akár rendtartásától elállanánk. Csel. IV. 19. úgy az országot vagy hazánkat illető dolgokban a' felső hatalmasságoktól függeni

okvetetlenül tartozunk. Kötelességünk nevezetesen :

**** 1.** hogy meggondolván, hogy az Isten melly sok és nagy dolgokat bízott a' királyokra, azoknak véghezvitelére melly terhes gondok, aggodások és nyughataatlanságok kívántatnak; a' királyokhoz a. o. a' tőlünk kitelhető legnagyobb tisztelettel viseltessünk; mélységes tiszteletünket mind beszédinkkel, mind magunkviseletével és cselekedeteinkkel kinyilatkoztassuk, másokat is ezekre indítsunk; cselekedeteiket vakmerően, azoknak okait eléggé nem tudván, ne vizsgáljuk, ha valamikor hibázni találnának is, azért fellőlök gonoszul és illetlenül se ne gondolkodjunk, se ne szólljunk; mert jóllehet az Isten képét viselik, mindazonáltal azok is emberek, mindenekre nem elégségesek, hanem kéntelenek másokra hallgatni, mások tanácsával és szolgálatjával élni.

Préd. X. 17. Még a' te gondolatodban is a' királynak gonoszt ne mondj; mert az égi madár is elviszi a' szót (azaz, oly móddal jöhet világosságra, a' mellyet meg sem tudunk gondolni).

1 Pét. II. 17. Az Istent féljétek, a' királyt tiszteljétek.

**** 2.** Kötelességünk, hogy hazánk törvényeinek, mellyek a' királyok és főrendek által tétettek és tétetnek, úgy azokon épült felséges rendeléseknek készen engedelmeskedjünk, a' mit megtiltanak, eltávoztassuk, a' mit parancsolnak teljesítsük, magunkat ellene ne szegezzük, olyan társaságokba ne avatkozzunk, a' mellyeknek céljai,

szándéki az ország törvényével és rendtartásával ellenkezének.

Róm. XIII. 2—5. Valaki ellene támad a' felső hatalmasságnak, az Isten rendelkezésének támad ellene, és a' kik ellene támadnak, magoknak büntetést szereznek. Szükség azért alája vettetni, nem csak a' bosszuállás (büntetés) okáért, hanem a' lelkiismeretért is.

1 Pét. II. 13—15. Engedelmesek légyetek minden emberi rendelkezésnek az Úrért, akár királynak, ugymint felső méltóságban helyhezettetteknek: akár tisztviselőknak, ugymint kik attól külfetnek, a' gonosztévőknek ugyan büntetésére, a' jót cselekedőknek pedig díjéért.

Tit. III. 1. Intsed őket, hogy a' fejedelemségeknek és hatalmasságoknak alá vessék magokat, hogy engedelmesek legyenek, hogy minden jócselekedetre készek legyenek.

Péld. XXIV. 21. Féljed az Urat és a' Királyt, a' pártütőkkel ne elegyítsed magadat.

**** 3. Mivel a' királyok magokban vagy egyelőül az országot nem igazgathatják, hanem szükségök van tanácsosokra, különbölkönbféle tisztviselőkre, szükségök van hadi seregekre, ugymint a' mellyek nélkül sem a' külső, sem a' belső csendességet fen nem tarthatják; illendő fényességet kíván a' királyi egész ház is, vagy udvar, ezekre a' végekre pedig sok költség kívántatik: az országnak tehát szoros kötelessége, hogy mind azokat a' szükségeket vagy adózás által, vagy más móddal teljesitse.**

A' mennyiben a. o. az adófizetés egyik módja a' király és ország szükségei teljesítésének: szoros kötelességünk, hogy a' reánk vetett adót megfizessük, és javainkat e' végre igazán feladjuk: ugy egyéb közönséges és az ország javára tartozó terheket elvisel-

jük: különben a' hazának méltatlan fiaivá
teszszük magunkat.

Mát. XXII. 21. Adjátok meg a' császárnak mi a'
császáré.

Róm. XIII. 7. Adjátok meg mindeneknek a' mivel tar-
toztok, a' kinek adóval adót, a' kinek vámmal vámot.

**** 4. Minthogy valamint a' királyok
szerencsés vagy szerencsétlen uralkodása, ugy
az országok bódog vagy bódogtalan álla-
potja főképen az Istentől függ: szoros
kötelességünk, hogy esedezzünk azoknak é-
letéért, és kérjük az Istent, hogy mind ki-
rályainknak, mind tanácsosainknak gondola-
tit, szándékit igazgassa mindenkor az or-
szágnak javára és boldogságára**

1 Tim. II. 1. 2. Intlek mindeneknek előtte, hogy lé-
gyenek könyörgések, kérések, imádkozások, hálaadások
minden emberekért, a' királyokért, és minden méltóságba
helyezetttekért, hogy esendes és nyugodalmas életet éljünk,
minden istenífelelemmel és tisztességgel.

**** 5. Szoros kötelességünk, hogy kirá-
lyaink életét, méltóságát a' magunk életé-
nek szerencsétlétével is védelmezzük. — Kö-
telességünk ez mindenkor, kivált pedig a'
hadakozások idején, a' mellyek sokszor el-
kerülhetetlenek.**

**** 137. §. Minthogy a' hadakozásokban
nem csak királyaink, hanem hazánk is ve-
szedelemben forog: mind királyainkhoz való
hűségünk, mind hazánk iránt való szere-
tetünk arra köteleznek bennünket, hogy ezek-
nek védelmezésében tehetségünk és állapo-
tunk szerint részt vegyünk.**

Hazánk iránt való szeretetünkön nem
azt a' vonszódást kell értenünk, mellyel azok-

hoz a' helyekhez viseltetünk, a' mellyeken születünk, nevekedtünk, és a' hol laktak vagy laknak szüleink, atyánkfiái; mert ez a' vonzódás csak abból származott vak szeretet, hogy gyermek korunkban minden gondok nélkül élvén, legjobb napjaink ott voltak; azokat a' helyeket tehát, a' hol gyermek korunkat töltöttük, sokszor hóltig nehezen felejtjük.

Áll a' hazánk iránt való szeretetünk, ahoz az országhoz, vagy ahoz a' nagy társasághoz, annak igazgatásának módjához, rendtartásaihoz való indúlatunkban, a' mellynek tagjai vagyunk és annak meggondolásából származik, hogy annak az országnak, társaságnak, vagy eleink, vagy magunk sok hasznát vettük, abban vagy tűrhető, vagy bődög állapotban élünk, másutt úgy sem élhetnénk. Tulajdon javunk és bődogságunk hozza a. o. magával, hogy mikor hazánk veszedelemben forog, annak védelmezésére és megmaradására se erőnket, se javainkat ne sajnáljuk, sőt életünket is szerencsétlessük.

** Kérdés: kik tartoznak hazájok védelmezésére fegyverbe öltözni, és e' végre életüket is szerencsétetni? Bizonyos, hogy ezzel némelleyek tartoznak, mert ha senki nem vállalkoznék, a' ki hazája mellett felkelne: így az egész ország prédájává lenne az ellenségnek, és a' hazának minden tagjai bődogtalanságra jutnának. — De kik tartoznak tehát nevezetesen hazájok mellett felkelni, hadi emberekké, katonákká lenni?

Nem csak azok, a' kik erre az élet nemére magokban hajlandóságot éreznek: hanem meg kell e' részben nyugodnunk a' törvénynek és a' felsőségnek rendelkezésin, és a' kik arravalóknak ítéltetnek, és alkalmazásoknak találtnak, örömet kell teljesíteniök ezen kötelességeiket; a' több hazafiak pedig ezekről gondot viselni, és a' hadakozásnak terheit tehetségök szerint hordozni tartoznak.

138. §. Mivel tehát a' hadi emberek vagy katonák arra valók, hogy királyukat, hazájukat védelmezzék, azokért életüket is szerencséltessek; valamint igen érdemes, becsületre és szeretetre méltó hazafiak azok, a' kik ilyen szándékkal lesznek hadi emberekké: úgy ellenben felettébb megalacsonyítják, és gyalázatjára szolgálnak a' vitézi érdemes rendnek, a' kik csak azért lesznek katonákká, hogy szabadabban pajkoskodhassanak, káromkodhassanak, részegeskedhessenek, és egyéb gonoszságokat elkövetessenek.

A' katonai étellel nem csak megállhat az isteni félelem, hanem szintúgy megkívántatik a' józan, tiszta és ártatlan élet, mint más akármelly rendbeli emberekben; csak az ilyenek tartatnak azok között is méltó becsületben, csak az ilyenek várhatják helyesen előmenetelőket; mindenek felett pedig csak az ilyenek reménylhetik az Isten óltalmát azokban a' veszedelmekben, a' mellyekben életöknek kell forogni.

5 Móz. XXIII. 9. Mikor táborba szállaszsz a' te ellenséggel, megőrizzed magadat minden büntől.

Mikor Keresztelő János az embereket életöknek megjobbítására intette, némelly vitézek úgy gondolkodván, mintha a' katonai étellel meg nem állhatna a' kegyes és ártatlan élet, megkérdezték, hogy mitévők legyenek? A' midőn azoknak Ker. János nem ezt tanácsolta, hogy hagyják el a' katonai életet, hanem azt jóváhagyván, Luk. III. 14. ezt parancsolta: senkit meg ne rontsatok; ne erőszakoskodjatok, senki ellen ne patvarkodjatok; azaz: senkit hamis vádakkal ne terheljete, hanem elégedjete meg a' ti zsoldotokkal.

Szoros kötelessége nevezetesen mindenféle hadi embereknek:

1. Hogy a' királyhoz és hazához egész hűséggel viseltessenek, hadi vezéreiknek, fő- és al-tisztjeiknek engedelmeskedjenek, annyival inkább, mivel magokat ezekre esküvéssel is kötelezik.

2. Hogy a' hadi törvényeket és rendelkezéseket szorosan megtartsák, mellyre hasonlóképen esküvés által köteleztetnek.

3. Hogy a' szolgálatot engedelem nélkül el ne hagyják; annyival inkább az ellenséghez által ne szökjenek; mert ezek által hite-szegettekké lesznek.

4. Hogy még az ellenség földjén is a' lakosokat, és azoknak javait, a' mennyire lehetséges, megkíméljék; még a' magát megadó vagy meggyőzetett ellenséggel is úgy

bánjanak, a' mint kívánnák, hogy az hasonló állapotba velök bánjon.

5. Annnyival szorosabb kötelességök pedig, hogy hazafitársaikkal, vagy ugyanazon királyi igazgatás alatt élő lakosokkal, a' kik között, vagy a' kikkél tartózkodnak, emberséggel, szelidséggel és becsülettel bánjanak; mert azok szintűgy szolgálói mind a' királynak, mind a' hazának vagy országnak, mint a' katonák; azoknak adózása, szolgálata által tartatnak, tápláltatnak. — A' melly katona akár gazdájával, vagy annak házanépével, akár hazája, vagy azon igazgatás alatt lévő ország lakosival gorombául bánik, azokat szidalmazza, hamis vádakkal terheli, meglopja, megcsalja, rajtok erőszakoskodik, erővel többet kíván mintsem a' mennyivel néki tartoznak: az illyen katona a' vitézi rendnek mocska, hazájának pedig nem védelmezője, hanem hazafi társainak és az ország lakosinak ellensége.

X. RÉSZ.

A' halottak iránt való kötelességeinkről.

139. §.

Mikor azok, a' kiket szeretünk, meghalnak, magunkról tudjuk, hogy megszorodunk, sőt sirásra fakadunk. Ez hát természeti indulat bennünk, azaz olyan, melylyet maga a' Teremtő óltott belénk, vagy a' természet törvénye. — Nehezen esik, ha szerelmeseink csak kevés időre költöznek is el tőlünk, természettel annyival nehezebben esik a. o. hogy azokat már ebben az életben többé nem láthatjuk. Kötelességünk tehát:

a) hogy halottjainkon bánkódjunk azokat sirassuk. A' ki halottján nem bánkódik, jelét adja nem csak iránta való szeretetlenségének, hanem annak is, hogy az emberi természetet levetkezte; mint az olyan gyermekek, a' kik nem bánják, hogy szüléik meghalnak, csak hogy javaik minél előbb reájok szálljanak; vagy az olyan szülék, a' kik örömet a' halálnak adják gyermekeiket, hogy a' költségtől és bajoktól menekedhesenek.— Nem csak Ábrahám siratta, még pedig vénkorában, Sárát; nem csak Dávid Absolont: hanem maga az Ur Jézus is siratta Lázárt az ő barátját.

Sőt nem csak véreink és barátink, de más jó érdemes emberek halálán való

meg nem illetődésünk is bűnül tulajdonittatik a' Szent Irásban:

É'sa. LVII. 1. Elvész az igaz, és nincsen a' ki eszébe venné; az irgalmasságtévő emberek elszedetnek, és senki meg nem gondolja, hogy a' következő veszedelem elől vétetik el az igaz.

A' kik halottjaikat úgy siratják, hogy sirás közben bé nem áll a' szájok, hanem mindent öszvebeszélnek: nehéz elhinni, hogy igaz volna a' bánatjok. — Akárkinek temetésén megjelenni: ott vidám orcát mutatni, nevetközni, nem csak illetlenség, hanem érzéketlen szívnek jele; nem sirni a' sírókkal, és részt nem venni azoknak bánatjában.

b) Nem mindegy, akármiképen bánjunk halottjainknak holt testével; mert azok az Isten előtt is nagy becsben vannak, úgy mint a' mellyeket bizonyosan meg fog eleveníteni: kötelességünk a. o. hogy azokat mi is becsben tartsuk, azoknak tisztességet tégyünk.

Akkor tészünk pedig azoknak tisztességet, mikor tisztességes, azaz: a' közöttünk bévett keresztyéni módon eltemetjük.

A' tisztességes temetkezésnek vannak több, vagy kevesebb költségben kerülő módjai: az okosság azt hozza magával, hogy azt válasszuk, a' mellyiket sorsunk hoz magával.

A' halottakat pompás drága ruhákba öltöztetni hijábavalóság és vétkes vesztegetés. Jobb volna az azokra felesleg tétetni szo-

kott költségeket, árva gyermekek táplálására, tanítására, vagy más istenes és hasznos végekre fordítani, és ez által azoknak emlékezetét fentartani. — Mikor az álmhoz készülünk, nem a' legdrágább ruháinkat öltözzük fel: épen illyen visszafordúlt dolg a' holt testekre afféle ruhákat vesztegetni, mellyek nem az aluvó emberek ruhái.

c) Kötelességünk, hogy halottjainkról el ne felejtkezzünk, hanem irántunk mutatott szeretetökről, velünk közlött jótéteményeiről, hasznos szolgálatjaikról szivességgel megemlékezzünk.

d) Hogy hibáikat, fogyatkozásait nagy szükség nélkül fel ne fedezzük, hanem elhallgassuk, velök együtt eltemessük. Mert ámbár átaljában szölván nem igaz, hogy a' halottakról mindenkor vagy jól szöllanunk, vagy pedig inkább hallgatnunk kellene, a' honnét a' szent históriában is sok embernek gonosz cselekedetei feljegyeztek, ma is ártatlanúl, sőt szükségesképen emlékezetben kell maradniok az élök tanúságára; de ezt mindenkor kímélve, és gonosz indulat nélkül tartozunk cselekedni.

e) Kötelességünk, hogy a' halottak becsületét védelmezzük, és ha barátink vóltak, azoknak velünk közlött titkait magunkban tartsuk. Ha kibeszéljük, hűségtelenségünknek és gonosz szívrünknek adjuk csalhatatlan jelét. Egy sem jó ember az, a' ki akár élőknek, akár holtak annálfogva igyekezik kis-

sebbitésére, gyalázatjára: mivel már attól nem fél, az néki többé nem árthat.

f) Hogy a' halottak látása indítson bennünket halálunkról való megemlékezésre, és bűneinknek halogatás nélkül való elhagyására; mert mindennap meghalhatunk, és a' minémű állapotban talál bennünket a' halál, örökké abban maradunk.

A' kik a' halottas házakhoz azért mennek, hogy lássák, miképen öltöztették, vagy miképen siratják a' halottat? jobb volna azoknak az alatt dologhoz látni, mintsem az időt ilyen vétkes czirkálódással tölteni.

Préd. VII. 2. Jobb a' siralmas házhoz menni, mint a' lakodalmas házhoz; mert minden embernek vége vagyon, és az élő ember arról megemlékezik.

A' halotti vendégségek azokra nézve talán valamennyire menthetők, a' kik más helyről gyűlnek össze valakinek tisztességtételére: de ezekre nézve is jobb volna azokat nem a' szomorú háznál ejteni.

A' helybeliek között pedig azok, a' kiknek szolgálatja megkívántatik, ha másutt nem lehet, ehetnek, ihatnak mértékletesen a' szomorú háznál: de ezeken kívül másoknak evés és ivás kedvéért a' halottas házakhoz csődülni, még ha a' bevett rossz szokás szerint hívatnak is, szemtelenség és vétek nélkül meg nem eshetik.

1. Mert ha szintén meg nem érzik is némelly szomorú felek a' halotti vendégségre megkívántató költségeket: de az ilyeneknek is mondhatatlan terhök van erről gondos-

kodni. — Sok szegény özvegyek és árvák pedig kéntelenek adósságba keveredni, hogy ennek a' pogányokról általjött bűnös szokásnak elegettehessenek.

2. Mert az ételtől és italtól a' vendégek felhevülvén, találkoznak közöttök olyanok, a' kik vagy jó kedvet mutatnak, vagy haszontalan és illetlen dolgokról beszélnek, vagy meg is részegednek. — Bánatba borult lelkekkel, sírángozó szemekkel, ilyeneket hallatni és szemléltetni a' legiszonyúbb embertelenség és kegyetlenség.

É'sa. XXII. 12—14. Az Úr a' seregeknek Ura hív titeket sírásra, jajgatásra, és gyász ruhába való öltözésre: de ímé öröm van és vígasság, ökröknek levágatása, juhoknak megölése, hús evés, bor ivás! de bátor ha megbocsáttatik néktek ez a' hamisság! ezt mondja a' seregeknek Ura!

